

Doporučení: základní principy individuálního posouzení dětí v konfliktu se zákonem

International Commission of Jurists tvoří 60 významných soudců a právníků ze všech světových regionů. International Commission of Jurists podporuje a chrání lidská práva prostřednictvím právního státu tím, že využívá své jedinečné právní znalosti k rozvoji a posílení národních a mezinárodních justičních systémů. International Commission of Jurists byla založena v roce 1952 a aktivně působí na pěti kontinentech. International Commission of Jurists usiluje o zajištění postupného rozvoje a účinného uplatňování mezinárodního práva v oblasti lidských práv a mezinárodního humanitárního práva; zajišťuje realizaci občanských, kulturních a sociálních práv, chrání dělbou moci a zaručuje nezávislost soudnictví a právnických profesí.

® **Doporučení: základní principy individuálního posouzení dětí v konfliktu se zákonem**

© Autorská práva International Commission of Jurists, prosinec 2021

International Commission of Jurists (ICJ) povoluje bezplatnou reprodukci části svých publikací za předpokladu, že jsou jako zdroj náležitě citovány, a kopie publikace, která obsahuje citované části, je zaslána do sídla ICJ na následující adresu:

International Commission of Jurists
Rue des Buis 3
P.O. Box 1270
1211 Geneva 1, Switzerland
t: +41 22 979 38 00
www.icj.org

Tento projekt je financován z programu Evropské unie Práva, rovnost a občanství (2014-2020). Obsah této publikace vyjadřuje pouze názory jeho autorů, kteří též odpovídají za její obsah. Evropská komise nenese žádnou odpovědnost za použití informací uvedených v této publikaci.

Doporučení: základní principy individuálního posouzení dětí v konfliktu se zákonem

International Commission of Jurists -
European Institutions (ICJ-EI)
Forum for Human Rights (FORUM)

prosinec 2021

Doporučení: základní principy individuálního posouzení dětí v konfliktu se zákonem

prosinec 2021

Obsah

I. Cíl a účel doporučení	6
II. Standardy a principy práv dětí	7
1. Rámec mezinárodního práva	7
2. Práva každého dítěte podle mezinárodního práva	8
2.1 Hlavní principy práv dítěte	8
2.2. Děti v konfliktu se zákonem	15
2.3 Procesní práva a záruky	19
2.4 Širší zohlednění práv dítěte	23
III. Právo dítěte na individuální posouzení	27
1. Evropské právo a individuální posouzení ve směrnici 2016/800	27
2. Individuální posouzení v mezinárodních lidskoprávních standardech	28
3. Individuální posouzení v České republice a na Slovensku	29
3.1. Historické kořeny individuálního posouzení	29
3.2 Individuální posouzení v České republice a na Slovensku	31
IV. Jak pracovat s informacemi v rámci individuálního posouzení	40
1. Mezinárodněprávní rámec	40
2. Právní rámec evropského práva	40
3. Praktické úvahy	41
3.1 Problémy při podávání informací o dítěti	41
3.2 Subjektivita informací	41
3.3 Nekritická důvěra v pravdivost informací pocházejících od orgánů veřejné moci a oficiálních institucí	41
3.4 Nedostatečné vymezení rozsahu informací, které mají být zjištěny	41
3.5 Závěry/doporučení	42
V. Klíčové principy a doporučení	43
Uplatňování lidskoprávního rámce individuálního posouzení	43
Klíčkové principy	43
Doporučení	43
PŘÍLOHA: Doporučení v podobě vstřícné k dětem	46

I. Cíl a účel doporučení

Tato doporučení byla vytvořena s cílem podpořit státy při účinné implementaci požadavku na individuální posouzení dětí v konfliktu se zákonem,¹ který je zakotven v článku 7 *Směrnice (EU) 2016/800 o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení (dále jen "Směrnice")*, a upřesnit způsob, jak interpretovat článek 7 ve světle mezinárodního práva lidských práv, a to napříč Evropskou unií. Doporučení jsou určena právníkům, soudcům, státním zástupcům, sociálním pracovníkům, policii a dalším aktérům systémů spravedlnosti pro děti, kteří s individuálním posouzením přicházejí do kontaktu.

Směrnice uznává „právo na individuální posouzení“ jako jednu ze součástí práv dětí v konfliktu se zákonem.² Podle článku 7 odst. 4 slouží individuální posouzení k rozhodování o tom, zda je třeba přijmout jakékoli zvláštní opatření ve prospěch dítěte; posuzování vhodnosti a účinnosti jakýchkoli preventivních opatření; a rozhodování či přijímání určitého postupu v rámci trestního řízení, včetně ukládání trestu. Posouzení tak může být použito pro určení, zda a v jakém rozsahu potřebuje dítě procesní úpravy v průběhu trestního řízení, a stanovení míry trestní odpovědnosti dítěte a přiměřenost konkrétního trestu nebo výchovného opatření.³

Individuální posouzení není novým konceptem. V několika systémech spravedlnosti pro děti⁴ existuje přinejmenším již celé století a na svém počátku nebylo spjato s přístupem „založeným na právech“. Přístup k posouzení založený na právech se rozvinul v rámci mezinárodního práva lidských práv, týkajícího se práv dítěte, a to nejzřetelněji v rámci Úmluvy OSN o právech dítěte (1989, dále jen „CRC“) a obecných komentářích na ni navazujících, stejně jako v rámci rozhodovací praxe podle dalších mezinárodních lidskoprávních instrumentů, jako např. Evropské úmluvy o lidských právech (dále jen „ECHR“) a Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen „ICCPR“).

Důležitým principem řízení v rámci systému spravedlnosti pro děti je, že dětem v konfliktu se zákonem musí být poskytnuty přinejmenším stejná **procesní práva** a záruky jako dospělým, aby bylo zaručeno jejich právo na spravedlivý proces, právo na osobní svobodu a další lidská práva, která jsou v daném případě či situaci dotčena.⁵ Pro uspokojení potřeb dítěte a ochranu jeho procesních práv je třeba provést přesné posouzení okolností na jeho straně, a to s vědomím toho, že děti se nacházejí ve zvláštní situaci zranitelnosti, jakož i toho, jaký dopad na jejich životy má trestní řízení i jeho výsledek.

Pokud je posouzení provedeno nezkráceně stává se významnou zárukou lidských práv dítěte. Takové posouzení může pomoci zajistit dětem jejich účinnou **účast** v řízení,⁶ posoudit jejich **nejlepší zájem** a chránit je proti **diskriminaci**. Poslední z uvedených aspektů je zvláště významný pro děti z marginalizovaných komunit. Individuální posouzení sehrává klíčovou úlohu v tom, zda dítě bude mít s řízením pozitivní zkušenost. Chrání práva dítěte a jeho bezpečí, umožňuje volit takové intervence, které jsou pro dítě vhodné, a usnadňuje reintegraci dítěte do společnosti.

Tato doporučení se vztahují i na **děti pod dolní hranicí trestní odpovědnosti**. Ačkoliv tyto děti formálně nemohou nést trestní odpovědnost, bývají přesto často částečně vystaveny určité formě předsoudního nebo kvazi-trestního řízení, které vyúsťuje v sankce, o kterých rozhoduje soud pro mládež a které mohou být svým účinkem trestající. Tyto sankce mohou zahrnovat i zbavení osobní svobody ve „výchovných nápravných zařízeních“, „dětských domovech se školou“ či „psychiatrických nemocnicích“. Těmto dětem mohou národní předpisy v oblasti spravedlnosti pro děti poskytovat dokonce nižší míru ochrany než dětem, které podle svého věku již nesou trestní odpovědnost.

Tato doporučení byla připravena jako součást pilotního projektu „*PRACTICE* (Procedural Rights for All Children in justice)“, spolufinancovaného z prostředků Evropské unie a implementovaného

¹ „Dítě“ znamená jakoukoli osobu mladší 18 let [viz článek 1 Úmluvy OSN o právech dítěte (CRC)]. „Děti v konfliktu se zákonem“ jsou všechny děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení, jakož i děti pod dolní hranicí trestní odpovědnosti, které jsou z důvodu podezření z porušení norem trestního práva vystaveny formálnímu řízení či formálním opatřením.

² Valsamis Mitsilegas, 'The European Union and the Rights of Individuals in Criminal Proceedings' in: Darryl K. Brown, Jenia Iontcheva Turner, and Bettina Weisser (eds.), *The Oxford Handbook of Criminal Process* (New York: Oxford University Press, 2019), s. 125. Viz též Dorris de Vocht, Michele Panzavolta, Miet Vanderhallen, a Marc van Oosterhout, 'Procedural Safeguards for Juvenile Suspects in Interrogations: A Look at the Commission's Proposal in Light of an EU Comparative Study', *New Journal of European Criminal Law* 5, č. 4 (2014), s. 500.

³ Směrnice (EU) 2016/800, recitál 35.

⁴ „Spravedlnost pro děti“ je pojímána jako soubor standardů, které uznávají dítě v konfliktu se zákonem jako lidskou bytost s právem na spravedlivý proces, ale rovněž se zvláštním postavením, vyžadujícím, aby se dítěti dostalo zvláštního zacházení. Tento přístup je uznán v článku 40 CRC, základním ustanovení pro děti v konfliktu se zákonem. Termín „spravedlnost pro děti“ spíše než „soudnictví ve věcech mládeže“ je používán Výborem OSN pro práva dítěte od okamžiku vydání jeho Obecného komentáře č. 24 o systémech spravedlnosti pro děti.

⁵ Stephanie Rap a Ido Weijers, *The Effective Youth Court. Juvenile Justice Procedures in Europe* (The Hague: Eleven, 2014), s. 56.

⁶ Fair Trials, *Advancing the Defence Rights of Children Manual for Practitioners* [Příručka pro praktiky k podpoře obhajoby práv dětí], 2018; *S. C. proti Spojenému království*, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15. června 2004, stížnost č. 60958/00, odst. 28-29.

Mezinárodní komisi právníků - International Commission of Jurists (ICJ) a Fórem pro lidská práva v letech 2020-2021. Vycházející z uskutečněného výzkumu a sdílení zkušeností během workshopů pro praktiky ze Slovenska a České republiky, podávají tato závěrečná doporučení přehled hlavních prvků a principů, které by měly být dodrženy při provádění individuálního posouzení dítěte během řízení v rámci systému spravedlnosti pro děti.

Obzvláště prospěšná by tato doporučení měla být pro děti se zvláštní **zranitelností**, jako je postižení, příslušnost k menšině nebo socio-ekonomické znevýhodnění.

Doporučení jsou primárně zaměřena na výzvy, kterým čelí dvě země, na které se zaměřoval projekt PRACTICE, Slovensko a Česká republika. Přesto jsou relevantní a přizpůsobitelná též pro **všechny členské státy Evropské unie**, které mohou čerpat ze slovenské i české zkušenosti.⁷

II. Standardy a principy práv dětí

1. Rámec mezinárodního práva

Státy mají povinnost plně dostát mezinárodním smlouvám v oblasti lidských práv, které podepsaly a ratifikovaly, a respektovat, chránit a naplňovat práva, která jsou v těchto smlouvách uznána. CRC poskytuje ochranu široké škále občanských, kulturních, hospodářských, politických a sociálních práv.

Děti jsou stejně jako všichni lidé držiteli práv. Mají právo na spravedlivé postupy, právo domáhat se svých práv a právo na přístup k účinné nápravě, pokud došlo k porušení jejich práv garantovaných na národní či mezinárodní úrovni.

Mezinárodní právo dětem přiznává širokou škálu práv a záruk. Ty zahrnují práva, jimiž jsou nadány všechny osoby, jakož i práva dodatečná, zvláště aplikovatelná na děti. Přesto děti v přístupu ke svým právům čelí řadě překážek, od neznalosti svých práv, přes nevědomost, kde a jak se domoci rady a pomoci, až po paternalistické⁸ postoje dospělých. Soudní systém může děti spíše zastrášovat a nemusí respektovat jejich autonomii. Děti rovněž nemusí mít dostatek finančních prostředků nebo podpory, která je nezbytná k zajištění spravedlivého procesu či přístupu ke spravedlnosti.

Děti v konfliktu se zákonem

Úmluva OSN o právech dítěte (CRC), jejíž smluvní stranou jsou všechny státy Evropské unie, stanoví, že každé dítě v konfliktu se zákonem má právo na to, aby s ním bylo zacházeno spravedlivě, s respektem k jeho **lidské důstojnosti a způsobem vstřícným k dětem**, přičemž mu musí být zajištěno právo na spravedlivý proces. Cílem by navíc mělo být napomoci společenské reintegraci dítěte a umožnit mu působit ve společnosti prospěšně.⁹ Individuální posouzení by mělo napomoci dosažení těchto cílů, avšak pouze za předpokladu, že bude provedeno v souladu s přístupem založeným na právech.

Přístup založený na právech

Přístup založený na právech proto není pouze otázkou politik, ale právním závazkem všech států. Jeho úloha je klíčová pro to, aby individuální posouzení sloužilo k **podpoře práv dítěte a postavení dítěte jako držitele práv** a nikoli jako pouhého objektu péče a ochrany nebo trestu. Výbor OSN pro práva dítěte (dále jen „Výbor CRC“) ve svém Obecném komentáři č. 13 o právu dítěte na svobodu od všech forem násilí založil tento přístup na lidské důstojnosti dítěte. Zdůraznil potřebu „změny paradigmatu od přístupů založených na ochraně dítěte, v nichž jsou děti **nahlíženy a v nichž je s nimi zacházeno jako s „objekty“, které potřebují pomoc, spíše než jako s držiteli práv, kteří jsou nadáni nezpochybnitelnými právy na ochranu**“.¹⁰ Přístup založený na právech proto vyžaduje respekt, ochranu a naplňování všech práv dítěte, jak jsou garantována CRC, a jeho základním principem je rozvíjet schopnost nositelů povinností, především představitelů států, dostát svým závazkům vyplývajícím z těchto práv, stejně jako schopnost dětí se těchto svých práv domáhat.¹¹

⁷ Souběžně s těmito doporučeními je publikována podkladová studie pro projekt PRACTICE, která obsahuje přehled o situaci ve Finsku, Belgii, Nizozemí a Anglii a Walesu.

⁸ Paternalistický (od lidí v autoritativním postavení): činící rozhodnutí za další lidi spíše než by je ponechal převzít odpovědnost za své vlastní životy. Viz Cambridge dictionary <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/paternalistic>

⁹ Článek 40 CRC.

¹⁰ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 13 o právu dítěte na svobodu od všech forem násilí*, UN Doc. CRC/C/GC/13 (2011), odst. 59. Český překlad je dostupný v publikaci Ministerstva práce a sociálních věcí *Úmluva o právech dítěte*.

¹¹ *Ibid.*, odst. 59.

Přístup založený na právech byl dále rozveden v Obecném komentáři Výboru CRC č. 21 o právech dětí navázaných na ulici.¹² Zde Výbor CRC jasně uvádí, že podle CRC musí být uplatňován přístup založený na právech, v němž je dítě respektováno jako držitel práv a v němž jsou rozhodnutí většinou přijímána společně s dítětem.¹³ "(V) přístupu založeném na právech dítěte je proces realizace práv dítěte stejně důležitý jako výsledek."¹⁴

Přístup založený na právech vylučuje takovou interpretaci a aplikaci opatření, které budou k dítěti přistupovat jako k pouhému objektu intervence, vycházející z toho, jak jeho právům či zájmům rozumí dospělí.¹⁵

Každé dítě je **nadáno souborem práv**, která jsou ukotvena v CRC a dalších mezinárodních lidskoprávních standardech, jakož i v evropském právu, a to včetně práva na život, práva na osobní svobodu a bezpečnost, práva na soukromí, soukromý a rodinný život, práva na vzdělání, řady hospodářských, sociálních a kulturních práv, a rovněž procesních práv a záruk, přičemž státy mají povinnost zajistit dětem přístup k těmto jejich právům. Ty aspekty těchto práv, které jsou pro děti v konfliktu se zákonem nejvíce relevantní, a hlavní principy z nich vyplývající, jsou popsány níže.

2. Práva každého dítěte podle mezinárodního práva

2.1 Hlavní principy práv dítěte

Hlavní principy práv dítěte jsou základními požadavky na realizaci všech práv dítěte, jak jsou upravena v CRC. Tyto hlavní principy zahrnují:

1. Nejlepší zájem dítěte;
2. Právo na participaci a právo být slyšeno;
3. Nediskriminaci; a
4. Právo na život, přežití a rozvoj.

2.1.1. Nejlepší zájem dítěte

Princip nejlepšího zájmu dítěte musí být podle článku 3 CRC předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované „veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány“.¹⁶ Je rovněž zakotven v článku 24 odst. 2 Listiny základních práv Evropské unie. Nejlepší zájem dítěte je hmotným právem, základním interpretačním právním principem i procesním pravidlem a vždy musí být založen na posouzení všech součástí zájmů dítěte či dětí, které jsou v konkrétní situaci dotčeny.¹⁷

Výbor CRC uvedl, že „[t]ento princip vyžaduje aktivní opatření napříč vládní, zákonodárnou i soudní mocí. Každý legislativní, správní i soudní orgán či instituce musí uplatňovat princip nejlepšího zájmu tak, že bude systematicky posuzovat, jaká práva a zájmy dětí budou dotčeny jejich rozhodnutími a činnostmi (...).“¹⁸

¹² Výbor CRC, *Obecný komentář č. 21 o dětech navázaných na ulici*, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), odst. 5. 10 a 11. Obecný komentář je v pracovním českém překladu dostupný zde.

¹³ *Ibid.*, odst. 5.

¹⁴ *Ibid.*, odst. 10.

¹⁵ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 13 o právu dítěte na svobodu od všech forem násilí*, UN Doc. CRC/C/GC/13 (2011), odst. 59: „(...) Tento přístup založený na právech je celostní a klade důraz na podporu silných stránek a zdrojů samotného dítěte a všech sociálních systémů, kterých je dítě součástí: rodiny, školy, komunity, institucí, náboženských a kulturních systémů.“

¹⁶ Článek 3 CRC: 1. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na jeho práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření.

3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby instituce, služby a zařízení odpovědné za péči a ochranu dětí odpovídaly standardům stanoveným kompetentními úřady, zejména v oblastech bezpečnosti a ochrany zdraví, počtu a vhodnosti svého personálu, jakož i kompetentního dozoru.

¹⁷ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 14 o právu dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska* (článek 3 odst. 1), UN Doc. CRC/C/GC/14 (2013), odst. 1 a 6. Český překlad je dostupný v publikaci Ministerstva práce a sociálních věcí *Úmluva o právech dítěte*.

¹⁸ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 5 o obecných opatřeních implementace Úmluvy o právech dítěte* (články 4, 42 a 44 odst. 6), UN Doc. CRC/GC/2003/5 (2003), odst. 12.

Ve svém Obecném komentáři č. 14 Výbor CRC vymezil několik prvků, které by měly být zohledněny při posuzování nejlepšího zájmu dítěte:¹⁹

- a. Názyry dítěte [...]
- b. Identita dítěte [...]
- c. Zachování rodinného prostředí a udržení vztahů [...]
- d. Péče, ochrana a bezpečí dítěte [...]
- e. Situace zranitelnosti [...]
- f. Právo dítěte na zdraví [...]
- g. Právo dítěte na vzdělání [...]

Nejlepší zájem dítěte zahrnuje právo dítěte být slyšeno

Posouzení nejlepšího zájmu dítěte musí zahrnovat respekt k právu dítěte vyjadřovat svobodně své názory, kterým musí být věnována náležitá pozornost ve všech záležitostech, které se dítěte týkají. Čím více toho dítě ví, čím více má zkušeností a chápe, tím více se jeho názory stávají z hlediska jeho nejlepšího zájmu určujícími. Děti v konfliktu se zákonem v tomto ohledu nejsou výjimkou.²⁰

Kontext spravedlnosti pro děti

V kontextu spravedlnosti pro děti je obzvláště důležité klást důraz na „nejlepší zájem dítěte jako přední hledisko, stejně jako na potřebu podporovat znovačlenění dítěte do společnosti.“²¹ Výbor CRC ve svém Obecném komentáři č. 24²² zdůraznil, že „reakce na protiprávní jednání by měla být vždy přiměřená nikoli pouze okolnostem a závažností tohoto jednání, ale rovněž osobním poměrům (věku, nižší míře zavinění, okolnostem a potřebám, včetně potřeb v oblasti duševního zdraví dítěte, je-li to v konkrétním případě namístě), stejně jako rozličným a obzvláště dlouhodobým potřebám společnosti.“²³ „Usudek dospělého o nejlepším zájmu dítěte nemůže převážet nad závazek respektovat všechna práva dítěte podle Úmluvy.“²⁴

Situace zranitelnosti

Podle Výboru CRC „nebude nejlepší zájem dítěte v konkrétní situaci zranitelnosti stejný jako nejlepší zájem všech dětí ve stejné zranitelné situaci. Orgány a rozhodující subjekty musí zohlednit různé druhy a stupně zranitelnosti každého dítěte, jelikož každé dítě je jedinečné a s každou situací je třeba se vypořádat v souladu s jedinečností dítěte. Mělo by být provedeno individualizované posouzení historie každého dítěte od jeho narození, s pravidelným přezkumem multidisciplinárním týmem, a v procesu vývoje dítěte by měly být doporučovány přiměřené úpravy.“²⁵

> Nejlepší zájem dítěte a všechny prvky, které musí být ve vazbě na něj posouzeny, musí být předním hlediskem při provádění individuálního posouzení v praxi. Jinými slovy, právům dítěte musí být dána priorita při přijímání rozhodnutí, které se dítěte týká.

2.1.2. Právo dítěte být slyšeno a participovat

Státy mají podle článku 12 CRC²⁶ povinnost respektovat a chránit právo dítěte být slyšeno. To znamená, že dítěti musí být dána příležitost a prostředky představit svůj pohled a tomuto pohledu je třeba věnovat náležitou pozornost, je-li přijímáno rozhodnutí, které se dítěte týká. Toto právo je rovněž ukotveno v Listině základních práv Evropské unie.²⁷

Výbor CRC rozpracoval závazek států zajistit právo dítěte vyjadřovat svobodně své názory „ve všech záležitostech, které se jej dotýkají“ a věnovat těmto názorům náležitou pozornost. Uvedl, že „[t]ento princip, který podtrhuje roli dítěte jako aktivního účastníka v prosazování, ochraně a monitorování

¹⁹ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 14 o právu dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska* (článek 3 odst. 1), UN Doc. CRC/C/GC/14 (2013), odst. 52.

²⁰ *Ibid.*, odst. 43 a 44.

²¹ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 76.

²² *Ibid.*

²³ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 13 o právu dítěte na svobodu od všech forem násilí*, UN Doc. CRC/C/GC/13 (2011), odst. 61.;

²⁴ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 14 o právu dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska* (článek 3 odst. 1), UN Doc. CRC/C/GC/14 (2013), odst. 4.

²⁵ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 14 o právu dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska* (článek 3 odst. 1), UN Doc. CRC/C/GC/14 (2013), odst. 76.

²⁶ Článek 12 CRC: 1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.

2. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej týká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.

²⁷ Listina základních práv Evropské unie, článek 24 odst. 1.

jeho práv, dopadá stejně na všechna opatření přijímaná státy v rámci implementace Úmluvy.”²⁸

Odstavec 1 článku 12 CRC garantuje každému dítěti, které je schopno formulovat své názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věnu a vyspělosti. Odstavec 2 stanoví, že dítěti musí být především dána možnost být vyslyšeno v každém soudním či správním řízení, které se jej dotýká.²⁹

Tyto standardy jsou rovněž zachyceny v *Pokynech Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem* (přijaty 17. listopadu 2010).³⁰ Pokyny stanoví, že „[d]ětem by měly být poskytnuty všechny potřebné informace o tom, jak účinně využít práva být vyslyšeny. Mělo by jim však být vysvětleno, že jejich právo být vyslyšeny a právo na to, aby k jejich názorům bylo přihlédnuto, nemusí být pro konečné rozhodnutí určující.”³¹ Dále „[r]ozsudky a soudní rozhodnutí, které se dotýkají dětí, by dětem měly být řádně a srozumitelně odůvodněny a vysvětleny, zejména ta rozhodnutí, v nichž nebylo názorům a stanoviskům dítěte vyhověno.”³²

V kontextu spravedlnosti pro děti mají děti právo být slyšeny přímo a nikoli pouze prostřednictvím zástupce, a to ve všech stádiích řízení, od okamžiku prvního kontaktu s orgány činnými v trestním řízení. Dítě má právo nevypovídat a pokud se tohoto práva rozhodne využít, neměly by z toho pro něj být vyvozovány žádné nepříznivé závěry.³³

Výbor CRC zdůraznil ve svém Obecném komentáři č. 12, že „[d]ítě nemůže být účinně slyšeno, pokud je prostředí zastrašující, nepřátelské, necitlivé nebo nepřiměřené jeho věku. Řízení musí být jak přístupná, tak i vstřícná k dětem. Zvláštní pozornost je třeba věnovat poskytnutí informací ve formátu vstřícném k dětem, odpovídající podpoře pro sebeobhajobu, zajištění personálu, který bude vhodným způsobem proškolen, designu soudní síně, oblečení soudců a právníků, zamezení přímému vizuálnímu kontaktu, a odděleným čekacím místnostem.”³⁴

Dále Výbor CRC zdůraznil, že „článek 12 neupravuje žádný věkový limit práva dítěte vyjádřit své názory”. Podtrhl že:

- “Předně ... plná implementace článku 12 vyžaduje uznání a respektování neverbálních forem komunikace, včetně hry, řeči těla, mimiky obličeje, jakož i kreslení a malování, jejichž pomocí i velmi malé děti projevují porozumění, volbu a preference;
- Za druhé, není nezbytné, aby dítě mělo komplexní znalost všech aspektů záležitosti, která se ho týká, ale aby této záležitosti **dostatečně rozumělo, aby si na ni mohlo odpovídajícím způsobem vytvořit názor**;
- Za třetí, státy mají rovněž povinnost zajistit implementaci tohoto práva pro děti, které **čelí těžkostem** v tom, aby jejich názory byly slyšeny. Například **děti s postižením** by měly být vybaveny jakýmkoli způsobem komunikace nezbytné k usnadnění vyjádření jejich názorů a mělo by jim být umožněno tyto způsoby komunikace využívat. Úsilí musí být vynaloženo rovněž na uznání práva vyjádřit své názory v případě menšin, dětí původních obyvatel a dětí v situaci migrace a dalších dětí, které nemluví většinovým jazykem;
- Nakonec, státy si musí být vědomy možných negativních důsledků bezohledné praxe při zajišťování tohoto práva, zvláště v případech zahrnujících velmi malé děti, nebo v případech, kdy se děti staly oběťmi trestných činů, sexuálního zneužívání, násilí, nebo jiných forem špatného zacházení. Státy musí přijmout všechna nezbytná opatření, která zajistí, že právo být slyšeno bude vykonáváno při zajištění plné ochrany dítěte.”³⁵

Koncept **rozvíjejících se schopností znamená, že schopnosti dítěte nejsou statické a tato dynamika musí být zohledněna při určování jeho nejlepšího zájmu**. Tento princip je klíčový pro výkon práva dítěte být slyšeno, včetně jeho práva, aby jeho názorům byla věnována náležitá pozornost. Výbor CRC zdůraznil, že „[r]ozvíjející se schopnosti by měly být nahlíženy jako pozitivní a zplnomocňující proces, nikoli jako důvod pro autoritativní praktiky a omezení autonomie dětí a jejich sebevyjádření, které byly tradičně odůvodňovány poukazem na relativní nevyspělost dětí a jejich potřebu socializace. Rodiče (a jiní) by měli být povzbuzováni v tom, aby nabízeli usměrňování a vedení způsobem, který bude dítě stavět do svého středu, prostřednictvím dialogu a příkladu, tak, aby posilovali schopnosti malých dětí vykonávat svá práva, včetně práva na participaci (čl. 12) a práva na svobodu myšlení, svědomí a náboženství (čl. 14).”³⁶

²⁸ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 5 o obecných opatřeních implementace Úmluvy o právech dítěte* (články 4, 42 a 44 odst. 6), UN Doc. CRC/GC/2003/5 (2003), odst. 12.

²⁹ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 12 o právu dítěte být slyšeno*, UN Doc. CRC/C/GC/12 (2009), odst. 1. Český překlad je dostupný v publikaci Ministerstva práce a sociálních věcí Úmluva o právech dítěte.

³⁰ *Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem*, přijaté 17. listopadu 2010.

³¹ *Ibid.*, odst. 48.

³² *Ibid.*, odst. 49.

³³ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 45.

³⁴ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 12 o právu dítěte být slyšeno*, UN Doc. CRC/C/GC/12 (2009), odst. 34.

³⁵ *Ibid.*, odst. 21.

³⁶ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 7 o uplatňování práv dítěte v raném dětství*, UN Doc. CRC/C/GC/7/Rev.1 (2005), odst. 17.

Právo dětí s postižením na procesní a věku přiměřené úpravy je výslovně uznáno Úmluvou OSN o právech osob se zdravotním postižením v jejím článku 13 jako právo na přístup ke spravedlnosti.

Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením

Článek 13 – Přístup ke spravedlnosti

1. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, zajistí osobám se zdravotním postižením účinný přístup ke spravedlnosti na rovnoprávném základě s ostatními, mimo jiné prostřednictvím procedurálních a věku odpovídajících úprav, s cílem usnadnit jim účinné plnění jejich role jako přímých nebo nepřímých účastníků a svědků při všech soudních řízeních, a to i ve fázi vyšetřování a předběžného řízení.
2. S cílem napomoci zajištění účinného přístupu osob se zdravotním postižením ke spravedlnosti, budou státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, podporovat odpovídající proškolení osob, které pracují v oblasti justiční správy, včetně pracovníků policie a vězeňské služby.

Děti, pro které je těžké nechat zaznít své názory

Výbor CRC vyjádřil zcela jasně, že smluvní státy musí zajistit implementaci práva být slyšeno též pro **děti, pro které je těžké nechat své názory zaznít**.³⁷ V tomto ohledu uvedl výslovně děti s postižením a děti příslušející k **menšinám, děti původních obyvatel a děti v situaci migrace**. Názorům dětí musí být navíc dána taková váha, která odpovídá věku a vyspělosti dítěte. Za tímto účelem musí být posouzeny schopnosti dítěte a s dítětem by mělo být hovořeno o tom, jakým způsobem jeho názory ovlivní výsledek řízení.³⁸

Pro účinnou realizaci práva být slyšeno musí mít děti přístup k právníkovi, informacím a tlumočení, je-li to nezbytné.

> Právo být slyšeno a participovat je klíčové pro individuální posouzení dětí v konfliktu se zákonem. Všichni profesionálové a praktici účastníci se individuálního posouzení dítěte mají povinnost zajistit, že dítě bude mít účinný přístup ke svému právu být slyšeno a smysluplně participovat na řízení. Dítěti musí být dán hlas, prostor, jakož i osoba, která mu bude naslouchat, má-li účinným způsobem realizovat své právo být slyšeno podle článku 12 CRC.³⁹

2.1.3. Nediskriminace

V souladu s mezinárodním právem, včetně CRC,⁴⁰ musí být práva dítěte zajištěna bez diskriminace na jakémkoli základě. Děti mohou čelit mnohonásobným nebo intersekcionalním formám diskriminace, „například na základě genderu, sexuální orientace nebo genderové identity/vyjádření, postižení, rasy, etnicity, příslušnosti k původním obyvatelům, imigračního statusu nebo jiného menšinového postavení.“⁴¹

Obecný komentář č. 25 o právech dětí ve vztahu k digitálnímu prostředí dále uvádí, že státy by měly „přijmout proaktivní opatření, která budou předcházet diskriminaci na základě pohlaví, postižení, socioekonomického zázemí, etnického nebo národnostního původu, jazyka, nebo z jakéhokoli jiného důvodu, jakož i diskriminaci dětí příslušejících k menšinám a původním obyvatelům, dětí žádajících o azyl, uprchlíků a dětí v situaci migrace, leseb, gayů, bisexuálních, transgender a intersexuálních dětí, dětí obětí a přeživších obchodování za účelem sexuálního vykořisťování, dětí v náhradní péči, dětí zbavených osobní svobody a dětí v jiných zranitelných situacích.“⁴²

Obecný komentář Výboru CRC č. 24 uvádí specificky ve vztahu k soudnímu systému, že „[z]áruky proti diskriminaci jsou nezbytné od prvního kontaktu se systémem trestní spravedlnosti a v průběhu soudního jednání a diskriminace jakékoli skupiny dětí vyžaduje aktivní nápravu. Především by měla být věnována genderově-citlivá pozornost dívkám a dětem, které jsou diskriminovány na základě

³⁷ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 12 o právu dítěte být slyšeno*, UN Doc. CRC/C/GC/12 (2009), odst. 21.

³⁸ *Ibid.*, para 28.

³⁹ Podle *modelu participace vytvořeného Laurou Lundy*, musí být dítěti dán hlas, prostor, osoba, která mu bude naslouchat („publicum“) a vliv, má-li dítě účinným způsobem realizovat své právo podle článku 12 CRC.

⁴⁰ Článek 2 CRC.

⁴¹ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 21 o dětech navázaných na ulici*, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), odst. 26.

⁴² Výbor CRC, *Obecný komentář č. 25 o právech dětí ve vztahu k digitálnímu prostředí*, UN Doc. CRC/C/GC/25 (2021), odst. 11.

sexuální orientace nebo genderové identity. Úpravy by měly být přijaty pro děti s postižením, přičemž tyto mohou zahrnovat fyzický přístup k soudu a dalším budovám, podporu dětí s psychosociálním postižením, pomoc s komunikací a čtením dokumentům a procesní úpravy při podání svědectví.⁴³

Státy musí zajistit, že s dětmi bude zacházeno rovně, a to jak fakticky (de facto), tak formálně (de iure), a musí odstranit přímou i nepřímou diskriminaci dětí.⁴⁴

Povinností států je respektovat a zajistit práva zakotvená v CRC všem dětem v rámci jejich jurisdikce bez diskriminace na jakémkoli základě. Tento závazek nediskriminovat vyžaduje, aby státy aktivně identifikovaly děti a skupiny dětí, pro které mohou být uznání a realizace jejich práv závislé na zvláštních opatřeních.⁴⁵ Výbor CRC zdůraznil, že právo dítěte na nediskriminaci není pouze pasivní povinností, ale „vyžaduje rovněž odpovídající proaktivní opatření, která budou přijata státem s cílem zajistit účinnou a rovnou příležitost užívat práva podle CRC pro všechny děti. To může vyžadovat pozitivní opatření zaměřená na odstranění situace reálné nerovnosti.“⁴⁶

V otázce, jak strukturovat nezbytná proaktivní pozitivní opatření zaměřená na potírání diskriminace dětí v situacích zranitelnosti, včetně systémové diskriminace, může být přínosný koncept inkluzivní rovnosti, formulovaný v oblasti práv osob s postižením Výborem OSN pro práva osob se zdravotním postižením.⁴⁷

Koncept inkluzivní rovnosti se snaží vyjádřit multidimenzionální povahu materiální rovnosti. Proto formuluje čtyři rozměry rovnosti:

- 1) **rozměr spravedlivé redistribuce** s cílem řešit socioekonomická znevýhodnění;
- 2) **rozměr uznání** s cílem bojovat proti stigma, stereotypům, předsudkům a násilí a uznat důstojnost lidských bytostí a skutečnost, že tyto jsou nositeli vzájemně se protínajících znaků;
- 3) **rozměr participace** s cílem opětovně potvrdit sociální povahu lidí jako členů sociálních skupin a plné uznání lidskosti prostřednictvím začlenění do společnosti; a
- 4) **rozměr úprav** s cílem vytvořit prostor pro odlišnost jako záležitost lidské důstojnosti.⁴⁸

Z Obecného komentáře Výboru OSN pro práva osob se zdravotním č. 6 o rovnosti a nediskriminaci vyplývá, že implementace inkluzivní rovnosti se může opírat o právo na přístupnost, poskytnutí přiměřených úprav, procesních úprav i specifických opatření.

⁴³ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 40.

⁴⁴ Diskriminace je zakázána řadou mezinárodních dokumentů: v článcích 2 a 10 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (ICESCR); v článcích 2, 24 a 26 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (ICCPR); v článku 2 CRC; v článku 1 Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW); v článku 5 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením; v článku 14 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (ECHR); v části V. článku E Evropské sociální charty (revidované).

⁴⁵ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 5 o obecných opatřeních implementace Úmluvy o právech dítěte* (články 4, 42 a 44 odst. 6), UN Doc. CRC/C/GC/2003/5 (2003), odst. 12.

⁴⁶ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 14 o právu dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska* (článek 3 odst. 1), UN Doc. CRC/C/GC/14 (2013), odst. 41. Ve svém Obecném komentáři č. 21 Výbor CRC při odkazu na citovaný odstavec Obecného komentáře č. 14 použil výraz „materiální nerovnost“ namísto „skutečné nerovnosti“. Výbor CRC, *Obecný komentář č. 21 o dětech navázaných na ulici*, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), odst. 26.

⁴⁷ Definice systémové diskriminace byla formulována Výborem OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva v jeho *Obecném komentáři č. 20 o nediskriminaci v hospodářských, sociálních a kulturních právech*, UN Doc. E/C.12/GC/20 (2009), odst. 12. : „Výbor pravidelně zjišťuje, že diskriminace některých skupin je všudypřítomná a trvalá a hluboce zakořeněná v sociálním chování a organizaci, přičemž často zahrnuje nezpochybňovanou nebo nepřímou diskriminaci. Takovou systémovou diskriminaci lze pojímat jako právní pravidla, politiky nebo převládající kulturní postoje ať již ve veřejném či soukromém sektoru, které vytvářejí nevýhody pro některé skupiny a privilegia pro jiné skupiny.“ Viz též Výbor CRC, *Obecný komentář č. 21 o dětech navázaných na ulici*, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), odst. 12. Výbor CRC ve svém *Obecném komentáři č. 11 o dětech původních obyvatel a jejich právech podle Úmluvy*, UN Doc. CRC/C/GC/11 (2009), odst. 58-59 uvedl, že článek 28 CRC upravuje povinnost smluvních států zajistit, že základní vzdělání bude povinné a dostupné všem dětem na základě rovných příležitostí. „S cílem zajistit, že cíle vzdělávání budou v souladu s Úmluvou, odpovídají smluvní státy za ochranu dětí před všemi formami diskriminace, jak je upravuje článek 2 Úmluvy, jakož i za aktivní potírání rasismu.“

⁴⁸ Výbor OSN pro práva osob se zdravotním postižením, *Obecný komentář č. 6 o rovnosti a nediskriminaci*, UN Doc. CRPD/C/GC/6 (2018), odst. 11.

Přístupnost je proaktivní a systémová povinnost, která působí *ex ante* a dopadá na systémy a procesy. Přístupnost vyžaduje, aby vybudované prostředí, veřejná doprava, stejně jako informační a komunikační služby byly dostupné a použitelné pro všechny lidi s postižením na rovnoprávném základě. Přístupnost v kontextu komunikačních služeb zahrnuje poskytnutí sociální a komunikační podpory. Povinnost přístupnosti se vztahuje ke skupinám a musí být implementována postupně a bezpodmínečně.⁴⁹

Přiměřené úpravy jsou reaktivní povinností, která působí *ex nunc* a vztahuje se k jednotlivcům. Skládá se z povinnosti přijmout „úpravy či přizpůsobení, které jsou nezbytné a vhodné, tak, kde to vyžaduje konkrétní případ člověka s postižením, který tyto úpravy či přizpůsobení potřebuje pro možnost užívat či realizovat svá práva“ na rovnoprávném základě s ostatními. Přiměřené úpravy by měly být formulovány v dialogu s dotčenou osobou a přiměřenost by měla být chápána jako odkaz na „relevanci, vhodnosti a účinnosti [úpravy] pro člověka s postižením“. Přiměřené úpravy nemusí být poskytnuty, pokud by vyústovaly v nepřiměřené nebo nadměrné zatížení nositele povinnosti.⁵⁰

Procesní úpravy odkazují ke kontextu přístupu ke spravedlnosti. Procesní úpravy by neměly být zaměřovány s přiměřenými úpravami, jelikož nejsou omezeny konceptem přiměřenosti. „Příkladem procesních úprav je uznání rozličných způsobů komunikace s lidmi s postižením před soudy či tribunály. Věku odpovídající úpravy mohou spočívat v rozšiřování informací o dostupných mechanismech pro podání stížností či pro přístup ke spravedlnosti s použitím jednoduchého jazyka odpovídajícího věku.“⁵¹

Specifická opatření jsou pozitivními, afirmativními opatřeními, která odkazují k „preferenčnímu zacházení s lidmi s postižením oproti jiným s cílem vypořádat se s historickým a/nebo systematickým/systémovým vyloučením z možnosti výkonu svých práv.“ Směřují k „urychlení nebo dosažení faktické rovnosti lidí s postižením.“ „Obvykle mají dočasnou povahu, v některých případech jsou však nezbytná trvalá specifická opatření, a to v závislosti na kontextu a okolnostech, (...)“⁵²

Ačkoliv všechna tato práva byla výslovně formulována v oblasti práv osob s postižením, lze je pojímat širěji jako integrální součást práva na rovnost a nediskriminaci, bez pohledu na diskriminační důvod. Obecný komentář Výboru CRC č. 21 například volá po specifických opatřeních a přístupném prostředí ve smyslu postojů.⁵⁴ Výbor OSN pro lidská práva dospěl k závěru, že specifická opatření (afirmativní akce) jsou někdy nezbytná ke „zmírnění nebo vymýcení podmínek, které způsobují diskriminaci zakázanou Paktem nebo napomáhají tuto diskriminaci udržovat,“ přičemž „po dobu, kdy je taková akce nezbytná k nápravě faktické diskriminace, jedná se o případ legitimního rozlišování podle Paktu.“⁵⁵ A podobně Výbor OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva uznává potřebu přijmout specifická – zvláštní opatření z důvodu „zmírnění nebo odstranění podmínek, které udržují diskriminaci“. Zvláštní opatření jsou považována za legitimní po dobu, kdy „představují rozumné, objektivní a přiměřené prostředky k nápravě faktické diskriminace, pokud jsou ukončena, jakmile bylo udržitelně dosaženo materiální rovnosti.“⁵⁶

Další relevantní mezinárodní standardy zdůrazňují význam procesních úprav pro děti, které by zohlednily jejich zvláštní zranitelnost a jejich zvláštní potřeby, a to i v kontextu spravedlnosti pro děti. *Například Pokyny Rady Evropy*⁵⁷ zdůrazňují ochranu před diskriminací v článku D.1 a v článku D.2 doplňují, že „[z]vláštní ochranu a pomoc může být zapotřebí poskytnout zranitelnějším dětem, jako jsou děti v situaci migrace, uprchlíci a žadatelé o azyl, děti bez doprovodu, děti s postižením, děti bez domova a děti navázané na ulici, romské děti a děti žijící v pobytových institucích.“

Zvláštní zpravodajka OSN pro nezávislost soudců a právníků uvedla, že „[p]rincip nediskriminace je obzvláště relevantní tam, kde soudní systémy jednájí se **zvláště zranitelnými skupinami dětí**,

⁴⁹ *Ibid.*, odst. 24 (a) a odst. 40–42.

⁵⁰ *Ibid.*, odst. 23, 24 a 25 (a)–(b).

⁵¹ *Ibid.*, odst. 25 (d) a 51.

⁵² *Ibid.*, odst. 25 (c)) a odst. 28–29.

⁵³ Dočasných zvláštních opatřeních. Výbor CRC, *Obecný komentář č. 21* o dětech navázaných na ulici, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), odst. 27.

⁵⁴ „Státy by měly rovněž pracovat na tom, aby profesionálové, soukromý sektor i veřejnost byli více citliví vůči zkušenostem a právům dětí navázaných na ulici, a to s cílem pozitivně přeměnit jejich postoje. Státy by měly podpořit kreativní, umělecké, kulturní a/nebo sportovní programy, které jsou vedeny dětmi navázanými na ulici, anebo do nichž jsou tyto děti zapojeny a které pomáhají vyrovnávat se s mylnými představami a prolamovat bariéry vůči profesionálům, komunitám – včetně ostatních dětí – a širší společnosti prostřednictvím vzájemného dialogu a interakce.“ *Tamtéž*, odst. 27.

⁵⁵ Výbor OSN pro lidská práva, *Obecný komentář č. 18* o nediskriminaci, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.1 (1989), odst. 10.

⁵⁶ Výbor OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva, *Obecný komentář č. 20* o nediskriminaci v hospodářských, sociálních a kulturních právech, UN Doc. E/C.12/GC/20 (2009), odst. 9.

⁵⁷ *Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem*, přijaté 17. listopadu 2010.

jako jsou děti navázané na ulici, děti příslušející k menšinám, děti v situaci migrace nebo žadatelé o azyl, děti s postižením, nebo dětští vojáci, tedy děti, které mohou vyžadovat zvláštní pozornost, ochranu a dovednosti ze strany profesionálů, kteří s nimi přicházejí do kontaktu, především právníků, státních zástupců a soudců.⁵⁸

Kontakt se soudním systémem by navíc neměl vyústit ve stigmatizaci dítěte, která dítěti způsobuje další újmu. Výbor CRC poukázal na to, že odklony by měly být dostupné od nejranějších stádií řízení a lidská práva dětí a právní záruky by měly být respektovány a chráněny.⁵⁹

- > **Všichni aktéři zapojení do řízení v rámci spravedlnosti pro děti a do přípravy a provedení individuálního posouzení musí zajistit, že s dětmi bude zacházeno bez diskriminace, ať již z jakéhokoli důvodu. Od prvního kontaktu dítěte se systémem trestní spravedlnosti nebo orgány ochrany dětí pro děti musí být přijaty zvláštní záruky proti diskriminaci.**
- > **Právníci, sociální pracovníci, soudci a další zapojení do systému spravedlnosti pro děti musí učinit aktivní kroky za účelem identifikace konkrétních dětí a skupin dětí, kterým musí být poskytnuty přiměřené úpravy a procesní úpravy pro to, aby jejich práva byla uznána realizována.**
- > **Zranitelné děti, jako jsou děti v situaci migrace, uprchlíci a žadatelé o azyl, děti bez doprovodu, děti, které jsou diskriminovány na základě své sexuální orientace nebo genderové identity, děti s postižením, děti bez domova a děti navázané na ulici, romské děti a děti v pobytových zařízeních mohou potřebovat zvláštní ochranu a pomoc.**

2.1.4. Právo na život, přežití a rozvoj

Článek 6 CRC ukotvuje povinnost státu uznat přirozené právo dítěte na život, jakož i jeho povinnost zajistit v nejvyšší možné míře zachování života a rozvoj dítěte. Výbor CRC uvedl, že státy musí interpretovat „rozvoj“ v jeho nejširším slova smyslu jako celostní koncept, zahrnující fyzický, duševní, duchovní, mravní, psychologický a sociální rozvoj dítěte. Implementační opatření by měla být zaměřena na dosažení optimálního rozvoje všech dětí.⁶⁰

Výbor OSN pro lidská práva zdůraznil, že právo na život „zahrnuje nárok jednotlivců na svobodu od jednání a opomenutí, která úmyslně či očekávatelně způsobují nepřírozenou nebo předčasnou smrt, jakož i nárok na důstojný život.“⁶¹ Dále vymezil povinnost chránit život jako povinnost „přijmout opatření, která budou zaměřena na obecné podmínky ve společnosti, které mohou vyústit k přímé ohrožení života nebo mohou bránit jednotlivcům v užívání jejich práva na důstojný život“.⁶²

I Výbor CRC podtrhl, že právo na život zahrnuje rovněž právo na důstojný život. V kontextu práv dětí navázaných na ulici Výbor připomněl, že povinnost naplňovat právo dítěte na život, přežití a rozvoj vyžaduje, aby státy vytvořily a implementovaly celostní dlouhodobé strategie vycházející z přístupu založeného na právech, jejichž cílem by bylo zajistit plný rozvoj potenciálu dítěte. Právo dítěte na život, přežití a rozvoj by mělo zahrnovat rovněž povinnost vypořádat se s absolutní chudobou, jelikož tato „ohrožuje přežití dětí a jejich zdraví a podryvá základní kvalitu jejich života.“⁶³ Právo na život, přežití a rozvoj je tak daleko širší než pouhé zachování života dítěte, ale zahrnuje rovněž právo na určitou kvalitu života – základní životní podmínky, včetně materiálních podmínek důstojného žití.

Implementace práva dítěte na život, přežití a rozvoj musí respektovat jedinečnost dítěte a realitu jeho života. Výbor CRC zdůraznil, že „povinnosti států podle článku 6 vyžadují věnovat pečlivou pozornost chováním a životním stylům dětí, a to i když tyto neodpovídají tomu, co konkrétní komunity či společnosti považují za přijatelné pro určitou věkovou skupinu, podle převažujících kulturních norem.“⁶⁴

Široké porozumění právu dítěte na život znamená výrazné přiblížení konceptu „práva na životní projekt“, rozvinutému v rozhodovací praxi Inter-amerického soudu pro lidská práva, původně v kontextu práva na nápravu. Výbor CRC se sám odkázal na judikaturu Inter-amerického soudu pro lidská práva, konkrétně na jeho rozsudek v případě „Děti ulice“ (Villigran-Morales a ostatní proti Guatemale), ve kterém Inter-americký soud judikoval, že „každé dítě má právo mít svůj životní projekt, o který by

⁵⁸ Zvláštní zprávodajka OSN pro nezávislost soudců a právníků, Gabriela Knaul, [Ochrana práv dětí v justici](#), UN Doc. A/HRC/29/26, 1. duben 2015, odst. 24.

⁵⁹ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 14, 15 a 16.

⁶⁰ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 5 o obecných opatřeních implementace Úmluvy o právech dítěte* (články 4, 42 a 44 odst. 6), UN Doc. CRC/GC/2003/5 (2003), odst. 12.

⁶¹ Výbor OSN pro lidská práva, *Obecný komentář č. 36 o právu na život*, UN Doc. CCPR/C/GC/36 (2019), odst. 3.

⁶² *Ibid.*, odst. 26.

⁶³ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 21 o dětech navázaných na ulici*, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), odst. 30 a 32.

⁶⁴ *Ibid.*, odst. 31.

mělo být pečováno a který by měl být podporován veřejnou správou tak, aby dítě mohlo rozvinout tento svůj projekt pro svůj osobní prospěch i pro prospěch společnosti, k níž náleží.”⁶⁵ Podle názoru Výboru CRC „dopadá toto pojetí života nejen na práva občanská a politická, ale rovněž na práva hospodářská, sociální a kulturní. Potřeba chránit nejvíce zranitelné lidi – jako v případě dětí ulice – rozhodně vyžaduje interpretaci práva na život, která bude zahrnovat minimální podmínky důstojného života.”⁶⁶

2.2. Děti v konfliktu se zákonem

Článek 40 odst. 1 CRC uznává „právo každého dítěte obviněného, obžalovaného nebo uznaného vinným z porušení trestního práva na takové zacházení, které rozvíjí smysl dítěte pro důstojnost a čest, které znovu posiluje úctu dítěte k lidským právům a základním svobodám jiných a bere ohled na věk dítěte a napomáhá znovuzačlenění a zapojení dítěte do prospěšného působení ve společnosti.“ Podle Výboru CRC „[d]ůkazy dokládají, že míra protiprávní činnosti dětí má tendenci klesat, jsou-li vytvořeny systémy odpovídající těmto principům.”⁶⁷

Článek 40 CRC

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo každého dítěte obviněného, obžalovaného, nebo uznaného vinným z porušení norem trestního práva na takové zacházení, které rozvíjí smysl pro důstojnost a čest, které znovu posiluje úctu dítěte k lidským právům a základním svobodám jiných a bere ohled na věk dítěte, napomáhá znovuzačlenění a zapojení dítěte do prospěšného působení ve společnosti.
2. Za tímto účelem a s ohledem na příslušná ustanovení mezinárodněprávních dokumentů státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zejména zabezpečují, aby:
 - (a) žádné dítě nebylo obviněno, obžalováno nebo uznáno vinným z porušení trestního práva pro jednání nebo opomenutí, která nebyla zakázána vnitrostátním nebo mezinárodním právem v době, kdy k nim došlo;
 - (b) každé dítě obviněné nebo obžalované z porušení trestního práva mělo přinejmenším tyto následující záruky:
 - (i) být považováno za nevinné až do doby, kdy podle zákona je prokázána vina;
 - (ii) být okamžitě a přímo, v nutných případech prostřednictvím svých rodičů nebo zákonných zástupců, informováno o obviněních proti němu vznášených, a mít při přípravě a uplatnění své obhajoby právní nebo jinou potřebnou pomoc;
 - (iii) aby věc byla bez odkladu rozhodnuta v souladu se zákonem příslušným, nezávislým a nestranným úřadem nebo soudním orgánem ve spravedlivém procesu v přítomnosti právního zástupce nebo jiné odpovídající osoby a v přítomnosti rodičů nebo zákonných zástupců dítěte, ledaže by se zvažilo, že jejich přítomnost, zejména s ohledem na věk a situaci dítěte, není v jeho nejlepším zájmu;
 - (iv) aby nebylo nuceno vypovídat nebo přiznávat vinu; aby se mohlo seznamovat s výpověďmi svědků buď přímo anebo prostřednictvím jiných a aby bylo zabezpečena rovnoprávná účast svědků obhajoby a hodnocení jejich výpovědí;
 - (v) jestliže bylo rozhodnuto, že se dítě provinilo proti trestnímu zákonu, aby toto rozhodnutí, jakož i jakákoli v důsledku toho přijatá opatření, byla v souladu se zákonem přezkoumatelná vyšším pravomocným, nezávislým a nestranným orgánem nebo soudním orgánem;
 - (vi) aby mu byla zajištěna bezplatná pomoc tlumočníka, jestliže dítě nerozumí jazyku v řízení používanému nebo jím nehovoří;
 - (vii) aby ve všech stádiích řízení bylo plně uznáváno jeho soukromí.

⁶⁵ „Street Children” (Villigran-Morales et al.) proti Guatemala, rozsudek Inter-amerického soudu pro lidská práva o meritů věci ze dne 19. listopadu 1999, odst. 191.

⁶⁶ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 21 o dětech navázaných na ulici*, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), odst. 29.

⁶⁷ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 3.

3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilují o vypracování zákonů a zákonných procedur, o zřizování orgánů a institucí zvláště určených pro děti obviněné, obžalované nebo uznané vinnými z porušení trestního práva a zejména o:
 - (a) stanovení nejnižší věkové hranice, před jiným dosažením se děti považují za nezpůsobilé porušit trestní právo;
 - (b) v případě potřeby přijetí opatření k zacházení s takovými dětmi bez užití soudní procedury za předpokladu plného dodržování lidských práv a právních záruk.
4. Je nezbytné vytvořit různé záruky, jako je pečovatelská služba, pravidla o poradenství a dozoru; konzultativní služby; zavedení zkušební lhůty; náhradní péče; programy vzdělávání a přípravy zabezpečení takového zacházení s dětmi, které odpovídá jejich blahu, jakož i jejich poměrům a spáchanému deliktu.⁶⁸

Výbor CRC poukázal na to, že „děti nad minimální věkovou hranicí trestní odpovědnosti by měly být považovány za způsobilé účastnit se procesů v rámci systému spravedlnosti pro děti. Aby jeho účast mohla být účinná, dítě potřebuje podporu ze strany všech praktiků, aby porozumělo obvinění a možným následkům i možnostem, a mohlo tak instruovat právního zástupce, konfrontovat svědky, popsat události a učinit odpovídající rozhodnutí ohledně důkazů, svědectví i opatření, která mu mají být uložena.“⁶⁹

„Prosazovat důstojnost a práva dítěte napříč **systému spravedlnosti pro děti** znamená porozumět každému dítěti celostně, porozumět tomu, co ho zajímá, jakož i všem skutečnostem, které ho ovlivnily. Chování dítěte často odráží, jakým způsobem s ním bylo zacházeno dospělými. Pro společnost je to příležitost intervenovat do života dítěte způsobem, který mu napomůže rozvinout svou osobnost a schopnosti a který mu dá šanci vyrůstat s láskou a respektem.

To, co se dítě v průběhu svého průchodu soudním systémem naučí, je klíčové pro jeho život a pro to, jakým způsobem bude nahlížet společnost, a zda si budou vědomo toho, že jako lidská bytost má práva. Pro všechny profesionály v systému spravedlnosti pro děti je klíčové aktivně zapojovat dítě do procesů a do individuálního posouzení, správy spravedlnosti a soudního řízení. Všichni profesionálové by měli mít jeden společný a konečný cíl – **podpořit dítě jako lidskou bytost v rozvoji jeho potenciálu.**“⁷⁰

Situace **dětí pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti**, které jsou ve zjevném konfliktu se zákonem, může být ještě nejistější. Navzdory tomu, že tyto děti formálně nenesou právní odpovědnost za trestný čin, mohou být stále vystavovány formálním řízením, jejichž předmětem je jejich odpovědnost (byť formálně nikoli označena jako trestní), stejně jako specifickým opatřením. V praxi některých států, včetně České republiky a Slovenska, mohou tato opatření zahrnovat i zbavení osobní svobody dítěte v uzavřené instituci (výchovné nebo psychiatrické). Tyto děti mohou čelit formálním řízením, která jsou svou faktickou povahou trestající, avšak bez tradičních procesních záruk, které jsou dostupné pouze ve formálních trestních řízeních.

Výbor CRC již ve svém Obecném komentáři č. 10 z roku 2007, jehož předmětem byl systém spravedlnosti pro děti, zdůraznil, že zacházení s dětmi pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti by mělo být stejně férové a spravedlivé jako s dětmi nad touto věkovou hranicí.⁷¹ Jinými slovy, skutečnost, že dítě dosud nedosáhlo minimálního věku trestní odpovědnosti, a proto nemůže být podrobeno formálnímu trestnímu řízení, nesmí sloužit jako důvod, proč dítě zbavit záruk, které jsou garantovány všem dětem podezřelým, obviněným nebo uznaným vinnými z porušení trestního práva.

Stejnou pozici zastávají též orgány Rady Evropy.

Blokhin proti Rusku, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (Velký senát) ze dne 23. března 2016, stížnost č. 47152/06

V případě *Blokhin proti Rusku* se Evropský soud pro lidská práva zabýval případem chlapce

⁶⁸ Oficiální český překlad není zcela přesný. Za přesnější považujeme tento překlad: „Měly by být dostupné široké možnosti v oblasti rozhodnutí o péči, vedení a dohledu; poradenství; probace; péčovské péče; vzdělávacích programů a programů odborného výcviku a další alternativy k ústavní péči s cílem zajistit, že s dětmi bude zacházeno způsobem odpovídajícím jejich blahu a přiměřeným jejich poměrům i spáchanému protiprávnímu jednání.“

⁶⁹ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 46.

⁷⁰ Mikiko Otani, předsedkyně Výboru CRC a komisařka Mezinárodní komise právníků – International Commission of Jurists (ICJ), seminář pro advokáty a sociální pracovníky z České republiky a ze Slovenska, 16. února 2021, <https://www.icj.org/czech-republic-and-slovakia-training-on-the-rights-of-children-suspected-or-accused-of-violating-the-law/>.

⁷¹ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 10 o právech dětí v soudnictví ve věcech mládeže*, UN Doc. CRC/C/GC/10 (2007), odst. 33.

pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti, který byl podezřelý z porušení norem trestního práva. Chlapec byl vyslechnut policií bez jakýchkoli zvláštních procesních záruk, které by zohledňovaly jeho zvláštní zranitelnost jako dítěte, především povinného zastoupení právníkem, a následně prošel civilním soudním řízením, v němž mu nebylo garantováno právo klást otázky svědkům. Výsledkem tohoto řízení bylo jeho umístění do zařízení přechodné detence pro mladistvé pachatele s přísným režimem na dobu jednoho měsíce, jehož cílem mělo být „napravit jeho chování“ a zabránit tomu, aby se v budoucnu opět dopustil protiprávních jednání.

Senát⁷² i Velký senát Evropského soudu pro lidská práva konstatovaly, že občanskoprávní kvalifikace řízení proti stěžovateli podle národního práva není rozhodující v otázce aplikovatelnosti trestněprávní větve článku 6 ECHR.⁷³ Soud aplikoval tzv. „Engelova kritéria“ – zohlednil: 1) právní kvalifikace protiprávního jednání podle národního práva; 2) skutečnou povahu protiprávního jednání; a 3) povahu a stupeň závažnosti trestu, který dotčené osobě hrozí.⁷⁴ Soud se soustředil na třetí kritérium a dovodil, že zde byla „úzká souvislost, právní i faktická, mezi trestním předsoudním vyšetřováním a řízením o umístění. Formulace aplikovatelných zákonných ustanovení a soudních rozhodnutí vskutku (...) jasně ukazuje, že umístění stěžovatele do centra pro přechodnou detenci mladistvých pachatelů bylo přímým důsledkem závěru místního oddělení vnitra, že jeho jednání vykazovalo znaky trestného činu vydírání.“⁷⁵

Soud dále shledal, že umístění do centra přechodné detence vyústilo ve zbavení osobní svobody stěžovatele⁷⁶ a nesledovalo účel výchovného dohledu⁷⁷, a proto uzavřel, že „s ohledem na povahu, trvání a způsob výkonu zbavení osobní svobody [...] uloženého stěžovateli má Soud za to, že neexistují žádné výjimečné okolnosti, které by mohly vyvrátit předpoklad, že řízení proti stěžovateli bylo „trestní“ ve smyslu článku 6.“ Faktická povaha řízení tak byla posouzena jako trestní, a tudíž na daný případ dopadala procesní práva člověka v trestním řízení podle článku 6.⁷⁸

Velký senát potvrdil tuto pozici a vyjasnil, že národní kvalifikace řízení nesmí vyústit v to, že dítě pod dolní hranicí trestní odpovědnosti v konfliktu se zákonem bude zbaveno tradičních trestněprocesních záruk v situaci, kdy čelí riziku, že mu budou uloženy přísné sankce, včetně zbavení osobní svobody.

Tyto otázky byly řešeny rovněž podle Evropské sociální charty. Evropská sociální charta je úmluvou Rady Evropy, která upravuje sociální a hospodářská práva, zahrnující lidská práva týkající se zaměstnání, bydlení, zdraví, vzdělání, sociální ochrany a blaha. Evropský výbor pro sociální práva monitoruje naplňování Charty prostřednictvím kolektivních stížností, které mohou podat představitelé zaměstnavatelů i zaměstnanců (odborníci) nebo nevládní organizace, jakož i prostřednictvím národních zpráv o implementaci Charty, podávaných smluvními státy.

International Commission of Jurists (ICJ) proti České republice, meritorní rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ze dne 20. října 2020, stížnost č. 148/2017

Evropský výbor pro sociální práva měl rovněž příležitost vyjádřit se k situaci dětí pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti v meritorním rozhodnutí o kolektivní stížnosti podané Mezinárodní komisí právníků – International Commission of Jurists (ICJ) s podporou Fóra pro lidská práva proti České republice. Kolektivní stížnost se týkala situace dětí pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti v České republice, které v případě podezření ze spáchání protiprávního činu musely vždy projít formálním řízením, aniž by jim byly poskytnuty odpovídající záruky v jeho předsoudním stadiu, především přístup k právní pomoci od prvního kontaktu s orgány činnými v trestním řízení, a aniž by pro ně byly dostupné alternativy k soudnímu řízení před soudem pro mládež.

⁷² Rozsudek ze dne 14. listopadu 2013.

⁷³ To zahrnuje procesní záruky garantované v článku 6 odst. 3: Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva: a) být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu; b) mít přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby; c) obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují; d) vyslýchat nebo dát vyslýchat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslechu svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě; e) mít bezplatnou pomoc tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem, nebo tímto jazykem nemluví.

⁷⁴ Tato kritéria jsou alternativní a nikoli nutné kumulativní. Viz rozsudek senátu ze dne 14. listopadu 2013, odst. 139.

⁷⁵ *Ibid.*, odst. 144.

⁷⁶ *Ibid.*, odst. 145.

⁷⁷ *Ibid.*, odst. 146.

⁷⁸ *Ibid.*, odst. 148-149.

Evropský výbor pro sociální práva v meritorním rozhodnutí konstatoval, že „bere na vědomí argument vlády, že řízení v případech dětí mladších 15 let⁷⁹ podezřelých ze spáchání protiprávního činu má občanskoprávní povahu, má Výbor za to, že článek 17 Charty z roku 1961⁸⁰ garantuje dětem odpovídající úroveň ochrany bez ohledu na formální označení a povahu řízení (trestní nebo občanskoprávní) v národním právu. Výbor zdůrazňuje, že přijetí opatření v úmyslu vytvořit více ochranný systém pro děti pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti by nemělo vyústit v to, že dětem bude poskytnuta menší a/nebo slabší procesněprávní ochrana než dospělým.“⁸¹

Odklony

Článek 40 odst. 3 písm. b) CRC dále vyžaduje, aby státy podporovaly ukotvení opatření, která budou umožňovat řešit protiprávní činy dětí bez nutnosti soudního řízení vždy, kdy je to vhodné. Výbor CRC zdůraznil⁸², že při uplatňování obou kategorií intervencí musí smluvní státy věnovat maximální pozornost zabezpečení plného respektování a ochrany lidských práv dítěte a právních záruk.

V systému spravedlnosti pro děti by měly být dostupné odklony a tam, kde je příslušným orgánem zahájeno soudní řízení, je třeba uplatňovat principy spravedlivého a nestranného procesu.⁸³ Systém spravedlnosti pro děti by měl poskytovat dostatek příležitostí pro uplatnění sociálních a výchovných opatření, a striktně omezit využívání zbavení osobní svobody. Přístup k odklonům by se neměl omezovat na méně závažná protiprávní jednání, nýbrž odklony by měly být dostupné i v případech vážných protiprávních jednání, je-li to vhodné.⁸⁴

Článek 17 Evropské sociální charty z roku 1961 uznává potřebu zajistit ochranu hospodářským a sociálním právům a přístup k sociální a hospodářské ochraně pro děti a zavazuje smluvní státy k tomu, aby za tímto účelem přijaly všechna odpovídající a nezbytná opatření, včetně zřízení či udržování odpovídajících institucí a služeb.

International Commission of Jurists (ICJ) proti České republice, meritorní rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ze dne 20. října 2020, stížnost č. 148/2017

Ve svém meritorním rozhodnutí o kolektivní stížnosti podané Mezinárodní komisí právníků – International Commission of Jurists (ICJ) s podporou Fóra pro lidská práva proti České republice, Výbor shledal, že nedostupnost jakýchkoli alternativ k soudnímu řízení pro děti pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti je v rozporu s článkem 17 Evropské sociální charty z roku 1961.

Výbor poznamenal, že „podle Výboru pro práva dítěte se ukázalo, že **vystavení dětí systému trestní spravedlnosti jim způsobuje újmu**, což omezuje jejich šance stát se odpovědnými dospělými.“⁸⁵ Výbor proto dovedl, že právo dítěte na sociální ochranu podle článku 17 Evropské sociální charty zahrnuje „závazek rozvíjet a přijmout opatření, která budou **snížovat obzvláště poškozuující dopady kontaktu se systémem spravedlnosti**, a zajistit, aby se snížilo ohrožení blaha dítěte a jeho rozvoje způsobené takovým kontaktem. Jedním z předních způsobů, kterým by toho mělo být dosaženo, je **přesměrovat případy dětí z formálních procesů do účinných odklonných programů v souladu s mezinárodními normami v oblasti práv dítěte**.“⁸⁶

Evropský výbor pro sociální práva rovněž dovedl, že jelikož děti pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti „nejsou vždy schopny porozumět a sledovat předsoudní řízení“, „nelze (...) předpokládat, že jsou schopny se samy v tomto kontextu hájit. Výbor zdůrazňuje, že **dětem pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti by se mělo dostat pomoci právníka s cílem zajistit, že [dět] porozumí svým právům a řízení, jehož jsou subjektem**, stejně jako s cílem připravit jejich obhajobu. Právní pomoci by se jim navíc mělo **dostat ve všech případech od počátku řízení**, a zvláště během výslechu na policii. Státy by měly pro dítě zprostředkovat pomoc právníka, pokud si dítě nebo osoba oprávněná právně jednat jeho jménem takovou pomoc nezajistily. (...) Výbor má za to, že právní pomoc je nezbytná, aby bylo zabráněno

⁷⁹ Spodní věková hranice trestní odpovědnosti v České republice.

⁸⁰ Právo matek a dětí na sociální a hospodářskou ochranu.

⁸¹ [International Commission of Jurists \(ICJ\) proti České republice](#), meritorní rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva, stížnost č. 148/2017, rozhodnutí ze dne 20. října 2020, odst. 85.

⁸² Výbor CRC, [Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti](#), UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 14.

⁸³ *Ibid.*, odst. 13 a 19.

⁸⁴ *Ibid.*, odst. 16.

⁸⁵ [International Commission of Jurists \(ICJ\) proti České republice](#), meritorní rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva, stížnost č. 148/2017, rozhodnutí ze dne 20. října 2020, odst. 116.

⁸⁶ *Ibid.*, odst. 120.

⁸⁷ *Ibid.*, odst. 93 a 99. Viz též Výbor CRC, [Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti](#), UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 58.

sebeobvinění dětí, a základní pro zajištění toho, že dítě nebude nuceno podat svědectví nebo se přiznat nebo uznat vinu.⁸⁷ (zvýraznění doplněno)

- > **S dětmi v konfliktu se zákonem musí být zacházeno tak, aby u dítěte byl podporován pocit jeho důstojnosti a hodnoty.**
- > **Dětem pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti by mělo být zajištěno stejně spravedlivé a nestranné zacházení jako dětem, které již dosáhly věku trestní odpovědnosti.**
- > **Veřejné orgány by měly ve všech případech, kdy je to vhodné, podporovat zavedení opatření pro takové zacházení s dětmi, které nevyústí v soudní řízení.**
- > **V systému spravedlnosti pro děti by měly být dostupné odklony, ať již se jedná o děti pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti, či děti trestně odpovědné.**
- > **Přístup k odklonům by neměl být omezen na méně závažná protiprávní jednání, nýbrž odklony by měly být dostupné i v případě závažných protiprávních jednání, je-li to vhodné.**

2.3 Procesní práva a záruky

Vznik samostatného systému spravedlnosti pro děti, k němuž došlo v mnoha zemích na konci 19. a začátku 20. století, byl veden nesporně humanistickými motivy, avšak naneštěstí byl rovněž provázen odepřením procesních záruk, které byly jinak běžně garantovány a které jsou nezbytné pro férový výkon spravedlnosti.⁸⁸ Procesní záruky byly považovány za nedůležité v systému, jehož cílem bylo chránit děti a nikoli trestat. Zrod moderního lidskoprávního paradigmatu v druhé polovině 20. století nicméně postupně zintenzivňoval kritiku těchto sociálně-opatrovnických systémů soudnictví ve věcech mládeže, jelikož právo lidských práv vyžaduje poskytnout dětem v konfliktu se zákonem odpovídající procesní záruky. Dětem v konfliktu se zákonem by se mělo dostat dodatečných záruk, jdoucích za tradiční trestněprávní záruky, které jsou garantovány dospělým. Přirozená situace dětí vyžaduje zvýšenou procesní ochranu během celého řízení.

Komisař OSN pro lidská práva zdůraznil, že „[l]idskoprávní normy a standardy relevantní pro zajištění přístupu ke spravedlnosti pro děti jsou ukotveny v řadě právně závazných i doporučujících mezinárodních a regionálních lidskoprávních instrumentů. (...) Prvky přístupu ke spravedlnosti pro děti konkrétně zahrnují práva na relevantní informace, účinné prostředky nápravy, spravedlivý proces, právo být slyšeno, stejně jako právo užívat tato práva bez diskriminace.“⁸⁹

Odpovídající procesní úpravy pro děti při každém rozhodování, které se jich týká, jsou rovněž nedílnou součástí práva dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska. Výbor CRC zdůraznil, že „[z]ajistit správnou implementaci práva dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska vyžaduje přijmout a naplňovat určité procesní záruky, které budou k dětem vstřícné. Jako takový je koncept nejlepšího zájmu dítěte procesním pravidlem (...).“⁹⁰

Procesní práva garantovaná mezinárodním právem lidských práv je třeba v případech, týkajících se dětí, uplatňovat specificky, a proto by měla být dětem přizpůsobena. Co například není nepřiměřeně protahovaným řízením pro dospělého, může být příliš dlouhým řízením pro dítě. Co není krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením nebo trestáním pro dospělého, může být takovým zacházením či trestáním pro dítě.⁹¹

Procesní práva garantovaná mezinárodním právem lidských práv je třeba v případech, týkajících se dětí, uplatňovat specificky, a proto by měla být dětem přizpůsobena. Co například není nepřiměřeně protahovaným řízením pro dospělého, může být příliš dlouhým řízením pro dítě. Co není krutým,

⁸⁸ Viz amicus curiae Ligy lidských práv, podaný k Evropskému soudu pro lidská práva v případě Blokhin proti Rusku (viz výše), jak jej shrnuje Velký senát. Blokhin proti Rusku, rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. března 2016, stížnost č. 47152/06, odst. 192.

⁸⁹ Zpráva vysokého komisaře OSN o přístupu dětí ke spravedlnosti, UN Doc. A/HRC/25/35, 16. prosince 2013, odst. 8.

⁹⁰ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 14 o právu dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska* (článek 3 odst. 1), UN Doc. CRC/C/GC/14 (2013), odst. 85.

⁹¹ Výbor CRC zdůraznil ve svém Obecném komentáři č. 14, že: „Děti nevnímají plynutí času stejně jako dospělí. Zpoždění či průtahy v rozhodování dopadají obzvláště nepříznivě na děti v jejich vývoji. Doporučuje se proto, aby postupy a procesy, které se týkají dětí anebo které na děti dopadají, byly upřednostňovány a uzavírány v nejkratší možné době. Načasování rozhodnutí by mělo co nejvíce odpovídat tomu, jak dítě vnímá, že by mu mohlo být k užítku, a rozhodnutí by měla být přezkoumávána v přiměřených intervalech, jak se dítě vyvíjí a jak se rozvíjí i jeho schopnost vyjádřit své názory.“ - Výbor CRC, *Obecný komentář č. 14 o právu dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska* (článek 3 odst. 1), UN Doc. CRC/C/GC/14 (2013), odst. 93.

nelidským nebo ponižujícím zacházením nebo trestáním pro dospělého, může být takovým zacházením či trestáním pro dítě.⁹²

Podle Pokynů Rady Evropy, „justice vstřícná k dětem“ odkazuje k systémům spravedlnosti, které garantují respekt a účinnou implementaci všech práv dítěte, věnující patřičnou pozornost míře vyspělosti dítěte a jeho schopnosti porozumět a okolnostem případu. Je to především justice, která je přístupná, odpovídající věku, rychlá, pečlivá, přizpůsobená potřebám a právům dětí a na tyto potřeby a práva zaměřená, respektující práva dítěte, včetně práva na řádný proces, na účast v řízení a na porozumění tomuto řízení, na respekt k soukromému a rodinnému životu, jakož i na integritu a důstojnost.⁹³

Výbor CRC ve svém Obecném komentáři č. 24 zdůrazňuje, že pro své účinné zapojení do řízení dítě potřebuje podporu ze strany všech těch, kdo jsou do chodu systému spravedlnosti zapojeni. „Řízení by mělo být vedeno v jazyce, kterému dítě plně rozumí, anebo by měl být dítěti zajištěno bezplatné tlumočení. Řízení by se mělo odehrávat v atmosféře porozumění, aby umožnilo dětem se jej plně účastnit. Rozvoj justice vstřícné k dětem je impulsem směrem k užívání k dětem vstřícného jazyka ve všech stádiích řízení, k dětem vstřícné podoby výsledkových a soudních místností, podpory důvěrníka, jakož i k opuštění zastrašujícího právního oblečení a úpravě řízení, včetně poskytnutí úprav dětem s postižením.“⁹⁴

Níže uvádíme a vysvětlujeme některé z nejvýznamnějších procesních záruk. Tento výčet by neměl být považován za vyčerpávající.

2.3.1 Přístup k právní pomoci

Právníci sehrávají klíčovou roli při zajišťování respektu, ochrany a přístupu k právům pro všechny osoby, samozřejmě včetně dětí. Dostupnost účinné právní pomoci často určuje, zda člověk bude mít plný přístup k relevantním řízením anebo možnosti se jich smysluplně účastnit. Je typickým požadavkem práva na spravedlivý proces a je vždy nezbytná v trestních řízeních, anebo v řízeních, která mohou vést ke zbavení práv.

Právník zastupující dítě by měl dítěti vysvětlit jeho práva, relevantní procesy a zajistit, že názory dítěte budou vyslyšeny a bude jim věnována náležitá pozornost. Právníci proto potřebují být zvláště poučení a vyškoleni v oblasti práv dětí a v práci s dětmi.

Výbor CRC ve svém Obecném komentáři č. 24 podtrhl význam právní pomoci pro děti v konfliktu se zákonem a vyjádřil, že „jiná potřebná pomoc“ by měla zůstat vyhrazena pouze pro odklony a systémy, které nevylučují v odsouzení, trestní záznam nebo zbavení osobní svobody. Ve všech ostatních případech by dětem měla být poskytnuta právní pomoc.⁹⁵ Výbor CRC dále zdůraznil, že právní pomoc by měla být dítěti garantovaná „od počátku řízení, při přípravě a uplatnění své obhajoby, až do okamžiku, kdy jsou vyčerpána všechna odvolání a/nebo žádosti o přezkum.“⁹⁶ To zahrnuje děti, které čelí obvinění z porušení norem trestního práva před soudními, správními nebo jinými veřejnými orgány, jakož i děti zbavené osobní svobody.⁹⁷

Podobné standardy byly vysloveny i Evropským soudem pro lidská práva v jeho judikatuře týkající se závazků státu podle ECHR. Soud dovodil, že děti v konfliktu se zákonem se při vyšetřování nachá-

⁹² Podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva je posouzení minimální úrovně závažnosti ve smyslu článku 3 (absolutní právo na svobodu od mučení nebo lidského či ponižujícího zacházení nebo trestání) „relativní, závisící na okolnostech případu, jako je doba, po kterou zacházení trvalo, jeho fyzický i duševní dopady a, v některých případech, pohlaví, věk a zdravotní stav oběti.“ – citováno podle *Blokhin proti Rusku*. V případě Blokhin proti Rusku Evropský soud pro lidská práva vyzdvihl při posuzování, zda došlo k porušení článku 3 ECHR nízký věk a postižení stěžovatele. – *Blokhin proti Rusku*, rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. března 2016, stížnost č. 47152/06, odst. 148.

Výbor CRC uvedl příklady mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání ve svém Obecném komentáři č. 13 o *právu dítěte na svobodu od všech forem násilí*: „To [mučení a nelidské či ponižující zacházení nebo trestání] zahrnuje násilí proti dětem ve všech jeho formách, jehož cílem je získat přiznání, mimosoudně děti potrestat za jejich nezákonného nebo nežádoucí chování, nebo donutit děti účastnit se aktivit proti jejich vůli, které je typicky uplatňované policií a donucujícími orgány, personálem pobytových a jiných institucí a lidmi, kteří mají nad dětmi moc, včetně nestátních ozbrojených akterů. Oběťmi jsou často děti, které jsou marginalizované, znevýhodněné a diskriminované a kterým se nedostává ochrany od dospělých, kteří jsou odpovědní za obranu jejich práv a nejlepšího zájmu. To zahrnuje děti v konfliktu se zákonem, děti navázané na ulici, děti příslušející k menšinám a původním obyvatelům, nezletilé bez doprovodu. Brutalita těchto jednání často vyúsťuje v celoživotní tělesnou i psychickou újmu a sociální stres.“ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 13 o právu dítěte na svobodu od všech forem násilí*, UN Doc. CRC/C/GC/13 (2011), odst. 26.

⁹³ *Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem*, přijaté 17. listopadu 2010, II. (c).

⁹⁴ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 46. *Ibid.*, odst. 51 - 52. Viz též zvláštní zpráva OSN pro práva osob se zdravotním postižením, Catalina Devandas Aguilar, *Mezinárodní principy a pokyny k přístupu ke spravedlnosti pro lidi s postižením*, srpen 2020, princip 6, s. 20, odst. 6.1. Tyto principy a pokyny schválila i Mezinárodní komise právníků – International Commission of Jurists (ICJ) – s. 5.

⁹⁶ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 50.

⁹⁷ *Ibid.*, odst. 49.

zejí ve zvlášť zranitelném postavení, a to obzvláště při výsledku policíí. Proto „orgány musí přijmout opatření k maximálnímu zmírnění pocitů zastrašení či zábran na straně dítěte a zajistit, že dítě bude široce chápat povahu vyšetřování, jakož i to, co je pro něj v sázce, včetně významu jakéhokoli trestu, který mu může být uložen, stejně jako své právo na obhajobu a zvláště své právo nevypovídat.“⁹⁸

Důležitým opatřením v tomto ohledu je zajištění pomoci právníka od prvotního policejního výsledku, při němž je úkolem právníka „mimo jiné, pomoci zajistit respekt k právu obviněného nebyť nucen k sebeobvinění. Toto právo vsutku předpokládá, že orgány činné v trestním řízení se v trestních případech budou snažit prokázat vinu obviněného, aniž by se uchýlovaly k důkazům získaným prostřednictvím donucovacích nebo nátlakových metod proti vůli obviněného. Dále je důležité chránit obviněného před donucením ze strany orgánů, přispívat k předcházení justičních omylů a zajistit rovnost zbraní. Stejně tak článek 6 odst. 1 vyžaduje, aby bylo pravidlem, má-li právo na spravedlivý proces zůstat dostatečně „praktické a účinné“, že přístup k právníkovi je zajištěn od okamžiku, kdy podezřelého vyslýchá policie, ledaže je s ohledem na konkrétní okolnosti případu prokázáno, že existovaly závažné důvody omezení tohoto práva. I tam, kde závažné důvody mohou výjimečně odůvodnit odepření přístupu k právní pomoci, nesmí takové omezení, bez ohledu na své odůvodnění, nepřiměřeně zasahovat do práv obviněného podle článku 6. Právo na obhajobu bude zásadně nezvratně narušeno, pokud sebeobviňující prohlášení učiněné během policejního výsledku bez přístupu k právníkovi bude použito k zajištění odsouzení.“⁹⁹

Právo na zajištění pomoci právníka během policejního výsledku se nevztahuje pouze na děti, které mohou být trestně odpovědné, ale rovněž na děti pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti, pokud jsou vystaveny formálnímu řízení a v návaznosti na podezření ze spáchání protiprávního činu jim může být uloženo závažné opatření. Evropský soud pro lidská práva zdůraznil, že „v žádném případě nemůže být dítě zbaveno důležitých procesních záruk pouze z toho důvodu, že řízení, které může vyústit ve zbavení jeho osobní svobody, je podle národního práva považováno za řízení o ochraně zájmů dítěte nebo mladistvého pachatele, spíše než za [řízení] trestní.“¹⁰⁰

Dětem by měla být zajištěna pomoc právníka, protože by se nemělo vycházet z předpokladu, že děti v konfliktu se zákonem si jsou vědomy svého práva domáhat se právního zástupce, anebo že rozumí důsledkům toho, když to neudělají.¹⁰¹ Pomoc právníka navíc nesmí být pouze formální. V jednom případě Evropský soud pro lidská práva shledal „zjevné pochybení“ právníka dítěte dítě řádně zastupovat, což ve spojení s faktory, jako byl věk dítěte a závažnost obvinění, mělo vést soud k tomu, aby posoudil, zda stěžovatel naléhavě nepotřebuje odpovídající právní zastoupení.¹⁰²

Standardy vyplývající z CRC i ECHR ukazují, že pro zajištění spravedlivého procesu pro děti v konfliktu se zákonem je nezbytné poskytnout dětem právní pomoc od prvního kontaktu dítěte s orgány činnými v trestním řízení. To je rovněž pozice Evropského výboru pro sociální práva, jak to vyplývá z jeho meritoritního rozhodnutí o kolektivní stížnosti Mezinárodní komise právníků - *International Commission of Jurists (ICJ) proti České republice* (viz výše).

International Commission of Jurists (ICJ) proti České republice, meritorní rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ze dne 20. října 2020, stížnost č. 148/2017

Výbor shledal porušení práva dítěte na sociální ochranu ze dvou důvodů: i) z důvodu pochybení státu zajistit těmto dětem obligatorní právní pomoc od prvního kontaktu s orgány činnými v trestním řízení, zvláště během výsledku na policii; a ii) z důvodu pochybení státu zajistit pro tyto děti odklony a opatření restorativní justice.

Výbor zdůraznil, že zranitelnost dětí pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti nesmí být považována za legitimní důvod pro to, aby tyto děti byly zbaveny smysluplné účasti v řízení, nebo pro to, aby byly vystaveny méně příznivému zacházení než trestně odpovědné děti a dospělí. Státy musí naopak přijmout účinná opatření, jimiž budou vyrovnávat zranitelnost a umožní dětem praktickou a účinnou účast v řízení, stejně jako jim umožní i přístup k mimosoudním možnostem řešení následků protiprávní činnosti.

⁹⁸ *Blokhin proti Rusku*, odst. 195. Viz též *Panovits proti Kypru*, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 11. prosince 2008, stížnost č. 4268/04, odst. 67; *Martin proti Estonsku*, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. května 2013, stížnost č. 35985/09, odst. 92; *S. C. proti Spojenému království*, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15. června 2004, stížnost č. 60958/00, odst. 9.

⁹⁹ *Blokhin proti Rusku*, odst. 198; Viz též *Panovits proti Kypru*, odst. 64-66.; *Salduz proti Turecku*, rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. listopadu 2008, stížnost č. 36391/02, odst. 50-55.

¹⁰⁰ *Blokhin proti Rusku*, odst. 50-55.

¹⁰¹ *Panovits proti Kypru*, odst. 84; *Salduz proti Turecku*, odst. 60 a odst. 63.

¹⁰² *Güvec proti Turecku*, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 20. ledna 2009, stížnost č. 70337/01, odst. 131.

Měly by být k dispozici i ženy – právničky, které budou děti zastupovat, pokud o to požádají, nebo v případě, že předmět řízení bude takové povahy, že se zastoupení ženou – právničkou bude jevit jako významné.¹⁰³

- > **Každé dítě by mělo mít přístup k právní pomoci od nejranějšího kontaktu dítěte se systémem trestní spravedlnosti, včetně stadia policejního výslechu a včetně dětí pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti.**
- > **Právníci musí být zvláštním způsobem poučeni a proškoleni v oblasti práv dětí a práce s dětmi, aby mohli dítěti vysvětlit jeho práva, relevantní postupy, jakož i zajistit, že názory dítěte budou vyslyšeny a náležitým způsobem zohledněny.**
- > **Ženy - právničky by měly být dostupné pro zastoupení dívek, pokud si dívky takové zastoupení vyžádají anebo v případě, že předmět řízení je takové povahy, že se zastoupení ženou – právničkou bude jevit jako významné.**

2.3.2 Přístup k bezplatné právní pomoci

Děti by měly mít přístup k bezplatné právní pomoci, aby měly přístup k právní pomoci bez jakýchkoli nákladů. Nejlepší zájem dítěte by měl být předním hlediskem při každém rozhodování o nároku na bezplatnou právní pomoc, týkajícím se dítěte. Bezplatná právní pomoc by měla být poskytnuta i dětem, které jsou zbaveny osobní svobody. „Výbor doporučuje, aby státy poskytly účinné právní zastoupení, bezplatně, všem dětem, které čelí trestnímu obvinění před justičními, správními nebo jinými veřejnými orgány.“¹⁰⁴

Tento princip byl rovněž formulován jako Princip 11 Principů a pokynů OSN o přístupu k bezplatné právní pomoci v systémech trestní spravedlnosti.¹⁰⁵

Globální studie OSN o dětech zbavených osobní svobody z roku 2019 rovněž doporučila bezplatnou právní pomoc pro děti v trestních řízeních.¹⁰⁶

- > **Bezplatná právní pomoc by měla být dostupná všem dětem od nejranějšího kontaktu se systémem trestní spravedlnosti.**

2.3.3 Přístup k informacím

Jak bylo uvedeno výše v kontextu práva na právní pomoc, právo dítěte na spravedlivý proces nesmí být pouze formální, ale musí být praktické a účinné. Za tímto účelem dítě potřebuje, aby mu byly poskytnuty odpovídající informace, ve formě, která bude pro dítě srozumitelná. Tyto informace se musí týkat: 1) předmětu řízení (podezření nebo obvinění proti dítěti); 2) průběh řízení a procesní práva dítěte v tomto řízení; a 3) možný výsledek řízení a práva dítěte v tomto ohledu.

Článek 40 odst. 2 písm. b) bod ii) CRC dítěti výslovně garantuje pouze právo být okamžitě a přímo, v nutných případech prostřednictvím svých rodičů nebo osob oprávněných jménem dítěte právně jednat, informováno o obviněních proti němu vznášených, a mít při přípravě a při uplatnění své obhajoby právní nebo jinou potřebnou pomoc. Toto ustanovení nicméně nevyčerpává povinnost státu poskytnout dítěti odpovídající a srozumitelné informace o dalších výše zmíněných aspektech řízení o protiprávním jednání a jeho možných dopadech.

¹⁰³ *Principy a pokyny OSN k přístupu k bezplatné právní pomoci v systémech trestní spravedlnosti*, červen 2013, Pokyn 9 – Implementace práva žen na přístup k bezplatné právní pomoci.

¹⁰⁴ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 51.

¹⁰⁵ *Principy a pokyny OSN k přístupu k bezplatné právní pomoci v systémech trestní spravedlnosti*, červen 2013, Pokyn 11.

¹⁰⁶ *Závěrečná souhrnná zpráva o Globální studii OSN o dětech zbavených osobní svobody*, A/74/136, 11. července 2019, odst. 107. Globální studie byla zpracována pod vedením profesora *Manfreda Nowaka, který byl pro tuto studii jmenován nezávislým expertem*. Manfred Nowak podal závěrečnou zprávu o studii a představil ji Valnému shromáždění OSN dne 8. října 2019 (*Rezoluce 72/245*, odst. 37). Společně se svým týmem představil srozumitelnou verzi *Globální studie OSN* v Ženevě dne 19. listopadu 2019. Mezinárodní komise právníků – International Commission of Jurists (ICJ) byla pro tuto studii součástí panelu nevládních organizací, vedeného Defence for Children International a Human Rights Watch společně s 170 nevládními organizacemi, které přímo či nepřímo pracují s dětmi zbavenými osobní svobody. Studie pokrývá šest tematických oblastí, v nichž dochází ke zbavování osobní svobody dětí: trestní spravedlnost pro děti; pobyt ve vězení společně s primárními pečovateli; detence v kontextu migrace; umísťování do institucí; zbavování osobní svobody dětí v situaci ozbrojeného konfliktu a zbavování osobní svobody z důvodu národní bezpečnosti. Studie doporučuje státům vytvořit takové systémy spravedlnosti pro děti, které budou stát na specializovaných strukturách a mechanismech, nabízejících ve všech stádiích řízení bezplatnou právní pomoc všem dětem bez ohledu na jejich věk a rodinný příjem; účinné procesní záruky; odpovídající, přístupné a vysoce kvalitní odklony; a nedetenční řešení.

Poskytnutí odpovídajících a srozumitelných informací je nedílnou součástí práva dítěte na participaci.¹⁰⁷ Jak vysvětlil Výbor CRC „[r]ealizace práva dítěte vyjádřit svůj názor vyžaduje, aby dítě bylo informováno o předmětu rozhodování, možnostech a možných rozhodnutích a jejich důsledcích těmi, kdo jsou odpovědní za jeho vyslyšení, jakož i svými rodiči či jinými osobami oprávněnými za něj právně jednat. Dítě musí být rovněž informováno o podmínkách, za kterých bude požádáno o vyjádření svého názoru. Toto právo na informace je zásadní, protože je základním předpokladem takových rozhodnutí dítěte, které dítě učiní po předchozí úvaze.“¹⁰⁸ Je zřejmé, že tato rozhodnutí mohou mít procesní i hmotněprávní povahu.

Děti by proto měly být odpovídajícím způsobem a v jazyce, kterému rozumí, informovány o procesu individuálního posouzení, aby měly účinnou a praktickou možnost se jej skutečně účastnit. Děti by měly vědět, za jakým účelem je individuální posouzení prováděno, jaká je jejich úloha v procesu individuálního posouzení a jak se jej mohou účastnit. Děti by měly mít přístup k informacím, které jsou o nich a o jejich situaci shromažďovány, a měly by mít příležitost se k nim vyjádřit. Zpráva o individuálním posouzení by měla být proto dítěti dostupná a dítěti by mělo mít prostor vyjádřit k ní svůj názor.

Všechny informace poskytované dětem by měly být přiměřené věku a přizpůsobené potřebám dětí. Měly by být předávány takovým formátem, způsobem a jazykem, kterým dětem rozumí. Právo na překlad je důležitou součástí práva na informace.

- > **Děti a jejich rodiče/osoby oprávněné právně jednat jménem dítěte by měly být okamžitě a přímo informovány o obviněných vznášených proti nim, o svých právech a o prostředcích nápravy. Měly by mít přístup k informacím, které jsou o nich shromažďovány v rámci individuálního posouzení, a to ve srozumitelné formě, a měly by mít možnost se k těmto informacím vyjádřit. Tato vyjádření by měla být vzata v úvahu.**

2.3.4 Právo na tlumočení

Právo na tlumočení je garantováno několika mezinárodními instrumenty, včetně článku 14 odst. 3 písm. f) ICCPR a článku 6 odst. 3 písm. e) ECHR. CRC v článku 40 odst. 2 písm. b) bodu vi) zakotvuje právo na bezplatnou pomoc tlumočnicka. Výbor CRC dále upřesnil rozsah tohoto práva, když zdůraznil, „dítě, které nerozumí nebo nemluví jazykem používaným v systému spravedlnosti pro děti má právo na bezplatnou pomoc tlumočnicka ve všech stádiích řízení. Tito tlumočníci musí být vyškoleni v práci s dětmi“.¹⁰⁹ Dále, „smluvní státy by měly poskytnout odpovídající a účinnou pomoc dobře proškolených profesionálů dětem, které čelí překážkám v komunikaci“.¹¹⁰ Výbor CRC tak přijal široký přístup k právu na tlumočení, který umožňuje vztáhnout toto právo nejen na děti, které mluví cizím jazykem anebo jazykem menšin, ale rovněž na děti, které čelí překážkám v komunikaci z jiných důvodů. To nastoluje základ pro to, aby všem dětem byly poskytnuty nezbytné procesní úpravy, které jim pomůžou porozumět řízení, jakož i tomu, aby i jim v tomto řízení bylo porozuměno.

Je důležité, aby tlumočení nebylo dostupné dětem pouze během jednání s orgány veřejné moci, ale rovněž během setkání dítěte s jeho právním zástupcem a dalšími relevantními profesionály, kteří se podílejí na řízení o protiprávním jednání.

- > **Každé dítě v konfliktu se zákonem má od nejranějšího kontaktu se systémem trestní spravedlnosti právo na bezplatnou pomoc tlumočnicka při komunikaci s orgány veřejné moci, s jejich právníkem či opatrovníkem. Právo na tlumočení by mělo být pojímáno široce, aby zahrnulo nejen děti mluvící cizím jazykem nebo jazykem menšin, ale rovněž děti, které čelí překážkám v komunikaci z jiných důvodů a potřebují podporu jiné osoby k tomu, aby porozumělo a aby jim bylo porozuměno.**

2.4 Širší zohlednění práv dítěte

Vedle procesních záruk popsaných výše má přístup založený na právech dítěte další významné důsledky pro zacházení s dětmi v konfliktu se zákonem. Vyžaduje přistupovat k řešení situace dítěte z

¹⁰⁷ Výbor CRC zdůraznil ve svém Obecném komentáři č. 12, že „[v] nedávné době se vytvořila rozšířená praxe, která byla široce konceptualizovaná jako „participace“, ačkoliv tento pojem se jako takový v textu článku 12 neobjevuje. Tento pojem se rozvíjel a nyní je široce používán pro popis pokračujícího procesu, který zahrnuje sdílení informací a dialog mezi dětmi a dospělými na základě vzájemného respektu, v němž děti mohou poznat, jakým způsobem jsou jejich názory, stejně jako názory dospělých, zohledňovány a jak ovlivňují výstup tohoto procesu.“ – Výbor CRC, *Obecný komentář č. 12 o právu dítěte být slyšeno*, UN Doc. CRC/C/GC/12 (2009), odst. 3.

¹⁰⁸ *Ibid.*, odst. 25.

¹⁰⁹ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 64

¹¹⁰ *Ibid.*, odst. 65.

perspektivy jeho práv.¹¹¹ To neznamená, že by systém spravedlnosti pro děti nemohli nikdy intervenovat do života dítěte, a to i bez souhlasu dítěte, avšak taková intervence by neměla prohlubovat jakákoli porušení práv dítěte, kterým již dítě bylo vystaveno, v souladu s principy vzájemné provázanosti a nedělitelnosti lidských práv. Tato porušení mohou mít strukturální povahu a souviset s pochybeními státu zajistit dítěti základní podmínky důstojného života (viz výše část 2.1.4), základní a sociální determinanty zdraví, a dostát svým dalším závazkům vyplývajícím z práv dítěte.

Výbor CRC zdůraznil, že v některých situacích jsou nezbytná strukturální opatření, která se bude dotýkat prostředí dítěte, zvláště ve svém Obecném komentáři č. 21 o dětech s vazbou na ulici. Výbor **vyzval ke strukturálním opatřením, která budou dětem poskytovat příležitosti vykonávat svá práva na rovnoprávném základě s ostatními**, i když zůstanou navázány na ulici. To například znamená hledat nové – nestandardní možnosti v oblasti vzdělávání, které by mohly učinit vzdělávání dostupné dětem s vazbou na ulici¹¹³, nebo odstraňovat překážky, kterým tyto děti mohou čelit v přístupu ke zdravotním službám.¹¹⁴ Výbor podtrhl povinnost zajistit práva dětí úpravou jejich prostředí (viz výše koncept inkluze rovnosti) a nikoli „úpravou“ dítěte.

Potenciál systému spravedlnosti pro děti přijímat strukturální opatření může být omezen, jelikož tento systém řeší případy konkrétních dětí a obvykle nemá pravomoc ukládat povinnosti nikomu jinému než obžalovanému, a v případech některých národních jurisdikcí, jeho rodičům či pečovateltům. **Porozumění strukturálním dimenzím případu dítěte je nicméně důležité, jelikož brání tomu, aby opatření uložené dítěti prohlubovalo strukturální porušení lidských práv, jichž je dítě obětí.**

Zbavení osobní svobody

Podle ICCPR a ECHR má každý člověk, včetně dětí, právo na osobní svobodu a bezpečnost¹¹⁵, stejně jako právo nebyť vystaven svévolnému zadržení/zajištění/zatčení nebo detenci a právo být zbaven své osobní svobody pouze na základě důvodů a postupem stanoveným zákonem.¹¹⁶ Každý, kdo je zbaven své osobní svobody zadržením/zajištěním/zatčením nebo detencí má právo na řízení před soudem, v němž soud musí bezodkladně posoudit zákonnost jeho detence a nařídit jeho propuštění, pokud k detenci nedošlo ze zákonných důvodů.¹¹⁷

Každý, kdo je zadržen/zajištěn/zatčen by měl být okamžitě informován, v jazyce, kterému rozumí, o důvodech svého zadržení/zajištění/zatčení a všech obviněních proti němu.¹¹⁸

Vůči dětem a dalším lidem se zvláštní zranitelnosti by se měly uplatňovat dodatečné záruky proti svévolné detenci. Aby tyto skupiny mohly mít prospěch z takové ochrany, je důležité, aby měli přístup k posouzení své zranitelnosti a aby byli informováni o příslušných postupech.¹¹⁹ Nedostatek aktivních opatření a průtahy v posouzení zranitelnosti mohou zvyšovat vážné pochybnosti o tom, že orgány veřejné moci postupují v dobré víře.¹²⁰

Detence lidí, které lze považovat za zranitelné s ohledem na jejich věk, zdravotní stav, nebo prožité zkušenosti může, v závislosti na konkrétních okolnostech případu, vyústit v kruté, nelidské nebo ponižující zacházení.¹²¹ Mezi takto zranitelné osoby patří zejména děti.¹²²

Se všemi osobami zbavenými osobní svobody je třeba zacházet s lidskostí a respektem k přirozené důstojnosti lidských bytostí.¹²³ Obviněné děti musí být odděleny od dospělých a jejich případ musí být předložen k rozhodnutí tak rychle, jak je to jen možné.¹²⁴ Dětem by se mělo dostat zacházení, které odpovídá jejich věku a právnímu postavení.¹²⁵

¹¹¹ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 5 o obecných opatřeních implementace Úmluvy o právech dítěte* (články 4, 42 a 44 odst. 6), UN Doc. CRC/GC/2003/5 (2003), odst. 6.

¹¹² Výbor OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva uvedl tyto příklady základních determinant zdraví: „přístup k nezávadné a pitné vodě, dostatečná dodávka bezpečného jídla, výživy a bydlení, zdravé pracovní a environmentální podmínky a přístup ke vzdělání a informacím týkajícím se zdraví, včetně sexuálního a reprodukčního zdraví.“ – Výbor OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva, *Obecný komentář č. 14 o právu na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví (článek 12 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech)*, E/C.12/2000/4 (2000), odst. 11.

¹¹³ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 21 o dětech navázaných na ulici*, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), odst. 54.

¹¹⁴ *Ibid.*, odst. 53.

¹¹⁵ Článek 5 ECHR; článek 9 ICCPR; článek 6 Listiny základních práv Evropské unie.

¹¹⁶ Článek 9 odst. 1 ICCPR.

¹¹⁷ Článek 9 odst. 4 ICCPR.

¹¹⁸ Článek 5 odst. 2 ECHR.

¹¹⁹ Viz *Thimothawes proti Belgii*, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. září 2017, stížnost č. 39061/11.

¹²⁰ Viz *Abdullahi Elmi a Aweys Abubakar proti Maltě*, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. listopadu 2016, stížnosti č. 25794/13 a 28151/13.

¹²¹ To je zakázáno článkem 3 ECHR; článkem 7 ICCPR a Úmluvou OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

¹²² *Rahimi proti Řecku*, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 5. dubna 2011, stížnost č. 8687/08; *Popov proti Francii*, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 19. ledna 2012, stížnosti č. 39472/07 a 39474/07.

¹²³ Článek 10 odst. 1 ICCPR.

¹²⁴ Článek 10 odst. 2 písm. b) ICCPR.

¹²⁵ Článek 10 odst. 3 ICCPR.

Článek 37 CRC zakotvuje důležité principy zbavení osobní svobody, procesních práv každého dítěte zbaveného osobní svobody, jakož i ustanovení týkající se zacházení s dětmi zbavenými osobní svobody a podmínek, v nichž jsou tyto děti drženy. Správná aplikace tohoto ustanovení závisí na porozumění pojmu zbavení osobní svobody. Zvláště v kontextu systému spravedlnosti pro děti je nezbytné poznamenat, že zbavení osobní svobody dětí může nabývat rozličných forem a sledovat různé cíle. Zbavení osobní svobody by tak nemělo být chápáno úzce v tom smyslu, že zahrnuje pouze detenci dítěte jako trest, ale rovněž takové situace, kdy je dítě umístěno do specifického prostředí z důvodu jeho „ochrany“ či „výchovy“. Tento závěr odpovídá nedávné Globální studii OSN o dětech zbavených osobní svobody, která vyšla z definice formulované Opčním protokolem k Úmluvě OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání¹²⁶ a Pravidel OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody (Havanských pravidel)¹²⁷: „Pojem „zbavení osobní svobody“ znamená jakoukoli formu detence nebo uvěznění nebo umístění dítěte do veřejného nebo soukromého zařízení, které dítě nemůže svobodně opustit, a to buď na základě příkazu vydaného orgánem veřejné moci, nebo z jeho podnětu, nebo s jeho souhlasem či mlčky, (...)“.

Tato definice je dostatečně široká na to, aby zahrnovala umístění dítěte jak pro trestní, tak i opatrovnické účely. Stejnou pozici k rozsahu zbavení osobní svobody zaujal i Výbor OSN pro lidská práva a Evropský soud pro lidská práva.¹²⁸

Výbor CRC ve svém Obecném komentáři č. 24 upozornil smluvní státy na zprávu zvláštního zpravodaje OSN pro právo na zdraví o vztahu zbavení osobní svobody a práva na zdraví z roku 2018. Zvláštní zpravodaj se přiklonil k širokému vymezení zbavení osobní svobody na základě duševního zdraví.¹²⁹ Vedle toho definoval omezení volného pohybu [angl. těžko přeložitelný pojem confinement] jako „pojem široce používaný ve zdravotnických zařízeních a zařízeních sociální péče pro označení omezení jednotlivce v rámci vymezeného prostoru, v návaznosti na zdravotní či sociální doporučení“.¹³⁰ Zvláštní zpravodaj zdůraznil, s odkazem na Principy a pokyny OSN o prostředcích nápravy a řízeních o právu každého, kdo je zbaven osobní svobody, na soudní přezkum,¹³¹ že některé formy omezení volného pohybu, včetně držení v nemocnicích a v psychiatrických či jiných zdravotnických zařízeních může zakládat faktické zbavení osobní svobody.¹³²

V tomto kontextu zvláštní zpravodaj odmítl, že by zbavení osobní svobody nebo omezení volného pohybu mohly kdy sledovat terapeutický účel: „V souhrnu, centra, v nichž dochází k detenci nebo omezení volného pohybu, nejsou terapeutickými prostředky. Ve své předchozí zprávě zvláštní zpravodaj vymezil základní determinanty práva na duševní zdraví, včetně vytvoření a udržování nenásilných, respektujících a zdravých vztahů v rodinách, komunitách a široké společnosti.¹³³ Při detenci nebo omezení volného pohybu, kde je člověk obklopen personálem, jehož úkolem je omezovat jeho svobodu, je těžké nastolit tento typ vztahů, což brání plné a účinné realizaci práva na duševní zdraví.“¹³⁴ I v případě dobré víry nastolit silnou kulturu respektu a péče, násilí a ponížení vždy přetrvává, což negativně ovlivňuje rozvoj zdravých vztahů.¹³⁵

Nedávno publikovaná Globální studie OSN o dětech zbavených osobní svobody¹³⁶ zaujala velmi podobnou pozici, když označila zbavení osobní svobody dítěte za „zbavení dětství“.¹³⁷ Globální studie rovněž nesouhlasí s tím, že by zbavení osobní svobody mohlo sloužit terapeutickému nebo opatrovnickému účelu: „Výzkum provedený pro účely této studie a přímá zkušenost nezávislého experta jako bývalého zvláštního zpravodaje pro otázky mučení jasně ukazují, že děti by neměly být institucionalizovány z důvodu zajištění péče, ochrany, vzdělání, rehabilitace nebo léčby, jeli-

¹²⁶ Opční protokol k Úmluvě OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (OPCAT), článek 4 odst. 2.

¹²⁷ [Pravidla OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody \(Havanská pravidla\)](#), přijatá rezolucí Valného shromáždění OSN č. 45/113 dne 14. prosince 1990, článek 11 písm. b).

¹²⁸ Výbor OSN pro lidská práva, [Obecný komentář č. 35](#) o článku 9 (svoboda a osobní bezpečnost), CCPR/C/GC/35 (2014), odst. 5 a 6.

¹²⁹ „Zbavení osobní svobody je právní termín a zahrnuje vážné omezení pohybu v rámci prostoru, který je menší než jiné formy zásahu do svobody pohybu. Mělo by být založeno na soudním rozhodnutí a je ukládáno bez svobodného souhlasu. Není zakázáno per se, ale detence musí být zákonná a nikoli svévolná. Zbavení osobní svobody může nabývat mnoha forem, včetně policejního zajištění, vyšetřovací vazby, uvěznění po odsouzení, domácího vězení a administrativní detence, jakož i nedobrovolné hospitalizace a ústavní péče o děti, o které bylo rozhodnuto ve formálním řízení.“ – [Zvláštní zpravodaj OSN pro právo na zdraví](#), Dainius Pūras, Zbavení osobní svobody a právo na zdraví, UN Doc. A/HRC/38/36, 10. dubna 2018, odst. 4.

¹³⁰ *Ibid.*, odst. 5.

¹³¹ Pracovní skupina OSN pro svévolnou detenci (WGAD), [Principy a pokyny k prostředkům nápravy a postupům týkajícím se práva každého, kdo je zbaven osobní svobody, domáhat se soudního přezkumu](#), UN Doc. A/HRC/30/37, 29. dubna 2015, odst. 9.

¹³² Zvláštní zpravodaj OSN pro právo na zdraví, Dainius Pūras, [Zbavení osobní svobody a právo na zdraví](#), UN Doc. A/HRC/38/36, 10. dubna 2018, odst. 6.

¹³³ Zvláštní zpravodaj OSN pro právo na zdraví, Dainius Pūras, [Právo na duševní zdraví](#), 28. března 2017.

¹³⁴ Peter Stastny, „Involuntary psychiatric interventions: a breach of the Hippocratic oath?“ *Ethical Human Sciences and Services*, roč. 2, č. 1 (jaro, 2000).

¹³⁵ [Zvláštní zpravodaj OSN pro právo na zdraví](#), Dainius Pūras, [Zbavení osobní svobody](#) a právo na zdraví, UN Doc. A/HRC/38/36, 10. dubna 2018, odst. 33.

¹³⁶ [Závěrečná souhrnná zpráva o Globální studii OSN o dětech zbavených osobní svobody](#), A/74/136, 11. červenec 2019.

¹³⁷ *Ibid.*, odst. 3.

kož to nemůže nahradit výhody možnosti vyrůstat v rodině nebo v rodinném typu zařízení v rámci komunity.”¹³⁸ Studie proto doporučila státům respektovat a chránit práva dětí tím, že drasticky sníží počet dětí zbavených osobní svobody. Doporučila odklony, deinstitucionalizaci, vymýcení detence v kontextu migrace a uplatňování nedetenčních řešení namísto zbavování dětí jejich osobní svobody.

Rovněž Výbor CRC doporučil, aby žádné dítě nebylo zbaveno osobní svobody, ledaže by byla dána skutečná hrozba pro veřejnou bezpečnost či veřejné zdraví, a povzbudil státy, aby nastavily věkový limit, pod který nebude možné zbavit děti jejich osobní svobody, jako například 16 let věku. Výbor dále zdůrazňuje, že „[k]aždé dítě zbavené své osobní svobody má právo na okamžitý přístup k právní nebo jiné odpovídající pomoci, jakož i právo odvolávat se k soudu nebo jinému pravomocnému, nezávislému a nestrannému orgánu proti rozhodnutí o odnětí svobody a v každém takovém případě na přijetí neodkladného rozhodnutí.”¹³⁹

¹³⁸ *Ibid.*, odst. 65.

¹³⁹ Výbor CRC, [Obecný komentář č. 24](#) o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 89.

III. Právo dítěte na individuální posouzení

Jak bylo uvedeno výše, je-li dítě v kontaktu se systémem spravedlnosti pro děti, musí být respektována všechna jeho práva a dítě musí mít přístup ke všem těmto svým právům, včetně procesních práv. Nejlepší zájem dítěte, nediskriminace a právo být slyšeno jsou klíčovými hlavními principy, jimiž se musí řídit všechny kroky týkající se dětí napříč systémem spravedlnosti pro děti.

Každé dítě je současně jiné, má rozličné potřeby a zranitelnosti a tyto musí být rovněž vzaty v úvahu, na individuálním základě. Proto musí být provedeno individuální posouzení, **mapující zvláštní potřeby dětí** týkající se ochrany, vzdělávání, odborné přípravy a sociálního začlenění¹⁴⁰ s cílem co nejlépe přizpůsobit řízení zvláštnostem a potřebám dětí. **Aktivní zapojení dítěte do individuálního posouzení** je rovněž neodmyslitelnou podmínkou jeho praktické a účinné účasti v celém řízení.

1. Evropské právo a individuální posouzení ve směrnici 2016/800

Pro členské státy Evropské unie stanoví Listina základních práv Evropské unie, mimo jiné, že děti mají právo na ochranu a péči, na svobodné vyjádření svých názorů a na zohlednění svého nejlepšího zájmu jako předního hlediska při všech činnostech týkajících se dětí, ať již uskutečňovaných veřejnými orgány nebo soukromými institucemi.¹⁴¹ Veškerá evropská legislativa by měla být v souladu s Listinou.

V prosinci 2016 přijaly Evropský parlament a Rada Evropské unie *Směrnici (EU) o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení* (dále jen „Směrnice“). Směrnice je součástí Cestovní mapy pro posílení procesních práv podezřelých nebo obviněných osob v trestním řízení napříč Evropou¹⁴² a je jednou ze šesti směrnic, které postupně vstoupily v účinnost od roku 2010. Je právně závazná pro členské státy Evropské unie a od června 2019 by měla být transponovaná do národních zákonů a nařízení.¹⁴³

Cílem Směrnice je zajistit účinnou ochranu práv dětí, které jsou podezřelé nebo obviněné z porušení práva, napříč Evropskou unií.¹⁴⁴ Důležitým základem Směrnice je uznání (procesních) práv a záruk pro děti a podpora důvěry mezi členskými státy v tomto ohledu.¹⁴⁵

Směrnice výslovně garantuje „právo na individuální posouzení“. Podle článku 7 by děti, které jsou podezřelými či obviněnými osobami v trestním řízení, měly být subjekty individuálního posouzení, které umožňuje komplexní pohled na potřeby, vyspělost a poměry dítěte.¹⁴⁶

Posouzení by mělo být provedeno včasné a v nejranější vhodné fázi řízení,¹⁴⁷ nejlépe při zajištění, anebo než se dítě objeví u soudu, za úzké spoluúčasti dítěte, kvalifikovaným personálem a je-li to možné, na základě multidisciplinárního přístupu.¹⁴⁸ Posouzení a zpráva by měly být odpovědností vyškolených profesionálů, jako jsou sociální pracovníci, psychologové, policisté a probační úředníci. Právníci, rodiče a jiné osoby oprávněné právně jednat jménem dítěte by do tohoto procesu měli být rovněž zapojeni.

V preambuli Směrnice se uvádí, že individuální posouzení by mělo zohlednit zejména osobnost a zralost dítěte, jeho materiální, sociální a rodinné zázemí, včetně prostředí, v němž žije, ale i zvláštní zranitelnost dítěte, jako je mentální postižení¹⁴⁹ a komunikační problémy.¹⁵⁰ V případech, kdy je od individuálního posouzení ustoupeno, musí být prokázáno, že je to v souladu s nejlepším zájmem dítěte.¹⁵¹

Individuální posouzení by mělo být upraveno podle okolností případu, jako je závažnost protiprávního

¹⁴⁰ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/800 ze dne 11. května 2016 o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení, Úřední věstník Evropské unie L 123/1, článek 7 odst. 1.

¹⁴¹ Článek 24 odst. 1 a 2 Listiny základních práv Evropské unie.

¹⁴² Usnesení Rady ze dne 30. listopadu 2009 o cestovní mapě pro posílení procesních práv podezřelých nebo obviněných osob v trestním řízení, 2009/C 295/01.

¹⁴³ S výjimkou Spojeného království, Irska a Dánska, které se neúčastnily přijetí Směrnice a nejsou jí vázány ani nepodléhají její aplikaci. Viz Směrnice (EU) 2016/800/EU, recitály 69–70.

¹⁴⁴ Směrnice se rovněž uplatňuje na osoby, které dosáhly věku 18 následně v průběhu řízení, pokud je použití této Směrnice či jejích příslušných ustanovení vhodné s přihlédnutím ke všem okolnostem případu. Členské státy mohou rozhodnout, že se Směrnice již nepoužije poté, co dotčená osoba dosáhne věku 21 let (Směrnice 2016/800, článek 2 odst. 3).

¹⁴⁵ Návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady o procesních zárukách pro děti podezřelé nebo obviněné v trestním řízení, 2013/0408 (COD), 27. listopadu 2013; Směrnice (EU) 2016/800, recitál 67.

¹⁴⁶ Směrnice (EU) 2016/800, článek 7 odst. 1 a 7 odst. 2.

¹⁴⁷ Směrnice (EU) 2016/800, článek 7 odst. 5.

¹⁴⁸ Směrnice (EU) 2016/800, článek 7 odst. 7.

¹⁴⁹ Odchylujeme se od českého překladu, jelikož tento překlad považujeme za přesnější.

¹⁵⁰ Směrnice (EU) 2016/800, recitál 36.

¹⁵¹ Směrnice (EU) 2016/800, článek 7 odst. 9.

jednání, ze kterého je dítě podezřelé, a opatření, které mohou být dítěti uložena. Je možné použít i individuální posouzení provedené v nedávné minulosti, bylo-li aktualizováno.¹⁵²

Článek 7 odst. 4 Směrnice stanoví, že individuální posouzení slouží k:

- rozhodování o tom, zda je třeba přijmout jakékoli zvláštní opatření ve prospěch dítěte;
- posuzování vhodnosti a účinnosti jakýchkoli preventivních opatření přijímaných ve vztahu k dítěti;
- rozhodování či přijímání určitého postupu v rámci trestního řízení, včetně ukládání trestu.

Posouzení tak může být použito pro vyhodnocení, zda a do jaké míry mohou děti potřebovat přijetí zvláštních opatření v průběhu řízení, do jaké míry nesou trestní odpovědnosti a jaký trest nebo výchovné opatření budou přiměřené.¹⁵³

2. Individuální posouzení v mezinárodních lidskoprávních standardech

Právo dítěte v konfliktu se zákonem bylo rovněž ukotveno v několika dalších mezinárodních instrumentech. Předně, **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech** (ICCPR) stanoví, že v trestním řízení proti mladistvým se vezme v úvahu jejich věk a skutečnost, že je žádoucí usilovat o jejich nápravu.¹⁵⁴ Přímo ve vztahu k dětem doporučují Standardní minimální pravidla OSN pro výkon soudnictví ve věcech mládeže („Pekingská pravidla“) **zohlednit zázemí a poměry, v nichž dítě žije**, před tím, než příslušný orgán přijme konečné rozhodnutí. Za tímto účelem by měly být dostupné odpovídající sociální služby, které by připravily zprávu.¹⁵⁵ Pravidla OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody („Havanská pravidla“) zdůrazňují, že po přijetí na místo, kde bude drženo, musí být dítě vyslechnuto, jak nejrychleji je to možné, a musí být připravena psychologická a sociální zpráva identifikující skutečnosti relevantní pro specifický druh a úroveň požadované péče a programů.¹⁵⁶ Podle Výboru CRC¹⁵⁷ „se individuální posouzení dětí (...) podporuje.“

Na úrovni Rady Evropy byl význam individuálního posouzení a upravených postupů prvně uznán v sérii rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva týkajících se práva nezletilých na spravedlivý proces.¹⁵⁸ Soud posoudit jako součást tohoto práva otázku, zda byly dostatečně zajištěny záruky práva obviněného na účinnou účast [v řízení]. V konkrétních případech nezletilých, jmenovitě v případech *T. a V. proti Spojenému království* a *S. C. proti Spojenému království*, Soud konstatoval, že i individuální posouzení je nezbytné pro podporu **porozumění dítěte a jeho účinnou účast v trestním řízení**. Za tímto účelem je třeba s dítětem obviněným z protiprávního jednání zacházet způsobem, který bude zohledňovat jeho věk, míru vyspělosti a jeho rozumové schopnosti a citovou vyspělost.¹⁵⁹ V případě *Blokhin proti Rusku* Soud dále dovodil, že orgány veřejné moci musí postupovat s plným zohledněním věku dítěte, míry jeho vyspělosti a jeho rozumových schopností a citové vyspělosti od první fáze zapojení dítěte do trestního vyšetřování.¹⁶⁰

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy CM/Rec (2008)11 vyžaduje individuální posouzení během výkonu komunitních sankcí a opatření¹⁶¹ i zbavení osobní svobody. V druhém z uvedených případů jsou instituce povinny přijmout systém posuzování mladistvých podle jejich potřeb v oblasti vzdělávání, vývoje a bezpečí.¹⁶²

Je však nicméně třeba poznamenat, že citovaná Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy nemusí být plně v souladu se CRC a s Úmluvou OSN o právech osob se zdravotním postižením. Z perspektivy práv osob s postižením jsou založena na medicínském modelu postižení spíše než na modelu lidskoprávním. To dobře dokládá například pravidlo č. 57, podle kterého „mladiství, kteří mají duševní onemocnění a kteří by měli být zbaveni své osobní svobody, by měli být drženi v institucích duševního zdraví“, což odporuje článku 14 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením. Z perspektivy CRC může být problematický i požadavek nastolit systém různých institucí pro děti s cílem umisťovat děti podle jejich potřeb v oblasti vzdělání, vývoje i bezpečí. Opatření zbavení osobní svobody by mělo být podle CRC přísně omezeno a používáno pouze jako krajní prostředek.¹⁶³

¹⁵² Směrnice (EU) 2016/800, recitál 37.

¹⁵³ Směrnice (EU) 2016/800, recitál 35.

¹⁵⁴ Článek 14 odst. 4 ICCPR.

¹⁵⁵ *Standardní minimální pravidla OSN pro výkon soudnictví ve věcech mládeže (Pekingská pravidla)*, přijatá rezolucí Valného shromáždění OSN č. 40/33 dne 29. listopadu 1985, A/RES/40/33, článek 16 odst. 1.

¹⁵⁶ *Pravidla OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody (Havanská pravidla)*, přijatá rezolucí Valného shromáždění OSN č. 45/113 dne 14. prosince 1990, článek 27.

¹⁵⁷ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 109.

¹⁵⁸ Článek 6 ECHR.

¹⁵⁹ *T. proti Spojenému království*, rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 16. prosince 1999, stížnost č. 24724/94, odst. 84-85; *V. proti Spojenému království*, rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 16. prosince 1999, stížnost č. 24888/94, odst. 85-86; *S. C. proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 15. června 2004, stížnost č. 60958/00, odst. 28-29.

¹⁶⁰ *Blokhin proti Rusku*, odst. 195.

¹⁶¹ Pravidlo 39.1, *Doporučení CM/Rec (2008)11*.

¹⁶² *Ibid.*, Pravidlo 61.

¹⁶³ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 19, 73, 77 a 82.

Státy by se proto měly zaměřit na strategie, jak snížit míru spoléhání se na zbavení osobní svobody jako opatření reagujícího na protiprávní jednání dětí, spíše než na vytváření systému specializovaných institucí, v nichž mohou být děti zbaveny své osobní svobody „podle svých potřeb“.¹⁶⁴ Pro ty děti, které jsou zbaveny své osobní svobody v souladu s pravidlem krajního prostředku, je třeba rozvíjet schopnost zařízení, ve kterých jsou děti drženy, přizpůsobit se individuálním potřebám každého dítěte, které je v nich umístěno.

Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem z roku 2010 rovněž zahrnují individuální posouzení jako součást základních prvků justice vstřícné k dětem. Posouzení je důležité pro to, aby bylo možné dítěti komplexně porozumět, jakož i získat informace o jeho právní, psychické, sociální, citové, tělesné a kognitivní situaci.¹⁶⁵ Společný posuzovací rámec by měl být nastaven pro širokou škálu profesionálů pracujících pro děti nebo s dětmi v průběhu řízení, kterého se dítě účastní, nebo které se dítěte dotýká.¹⁶⁶ Jak bylo uvedeno výše, klíčovým bodem tohoto rámce je, že odpovídá principům přístupu založeného na právech.

Je vhodné rovněž zmínit Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy (2018) 8 týkající se restorativní justice v trestních věcech, ačkoliv se netýká výlučně spravedlnosti pro děti, jelikož systém spravedlnosti pro děti, který je v souladu s CRC, by měl podporovat restorativní justici jako jeden ze svých základních principů.¹⁶⁷ Doporučení odkazuje na „posouzení rizik“ v kontextu přípravy použití restorativních opatření.¹⁶⁸ Toto posouzení rizik se tak vztahuje k požadavku zajistit nestrannost, důstojnost stran a jejich účinné zapojení.¹⁶⁹

3. Individuální posouzení v České republice a na Slovensku

3.1. Historické kořeny individuálního posouzení

Určitá forma individuálního posouzení byla v České republice a na Slovensku nedílnou součástí systému spravedlnosti pro děti od jeho samotných počátků na přelomu 19. a 20. století. Český a slovenský systém spravedlnosti pro děti má společné kořeny s ohledem na společnou minulost obou zemí v rámci jednoho státního útvaru do roku 1992.

Základy zvláštního systému pro děti a mladistvé, kteří jsou podezřelí, obvinění nebo uznáni vinnými z protiprávního jednání vymezeného trestním právem, byly položeny zákonem č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, přijatém a účinném od roku 1931.

Zohlednění individuálních poměrů dítěte představovalo jeden z principů tehdejších systému trest-

¹⁶⁴ Výbor CRC ve svém Obecném komentáři č. 24 sám zmínil zprávu zvláštního zpravodaje OSN pro právo na zdraví, Dainiuse Pūrase, o zbavení osobní svobody a právu na zdraví. - Výbor CRC, *Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 82. V ní zvláštní zpravodaj OSN zdůraznil, že „míra a závažnost utrpení dětí v detenci a omezení volného pohybu vyzývají k celosvětovému závazku zrušit dětské věznice a velké pečovatelské ústavy a zároveň zvýšit investice do komunitních služeb. (...) Dopad nápravných zařízení sahá daleko za omezení fyzické svobody dětí; hluboce a negativně ovlivňuje jejich duševní pohodu a potenciál psychologického a kognitivního růstu. Výzkumné poznatky ukazují, že imigrační detence prohlubuje u dětí již dříve existující trauma. Pro některé je to nejhorší zkušenost jejich života. (...) Umísťování dětí na samotku a ponižující podmínky v detenci byly popsány jako duševní násilí. Mnoho jiných forem každodenního „organizovaného zraňování“ je páčáno neméně zhoubnými prostředky. Dětská tvořivost, komunikace, spánek, probouzení se, hraní, učení, odpočinek, socializace a vztahy podléhají v detenci povinné kontrole a prohršky jsou trestány, zatímco ti, kdo tresty udělují, požívají beztrestnosti. Každodenní deprivace jsou často doplňovány behaviorálními intervencemi s cílem „léčit“ a „napravit“. Takové „léčebné“ přístupy dále upevňují představu problémového dítěte, které „potřebuje nápravu“, a ignorují skutečnost, že je zapotřebí změn, které by řešily determinanty práva na zdraví, jako jsou nerovnosti, chudoba, násilí a diskriminace, zejména u skupin ve zranitelných situacích. To vede k tomu, že děti jsou nuceně omezovány ve svobodě pohybu, a podněcuje to jejich boj. Tyto zjednodušené strategie nejsou v souladu s právem na zdraví. Mechanismy, jimiž se vystresované a zoufalé děti se svou situací vyrovnávají a které zahrnují útoky proti sobě i ostatním, jsou společností a soudními a sociálními systémy vnímány jako sebepoškozující, protispolečenská a/nebo násilná jednání. Škoda způsobená samotnými institucemi zůstává příliš často neuznaná. Nelze váhat se závěrem, že zadržování dětí je formou násilí. Úmluva o právech dítěte zakazuje užívání detence jako výchozí strategie. Do budoucna musí strategie založená na právech dítěte ještě více posílit předpoklad proti detenci dětí s vyhlídkou na její zrušení.“ – Zvláštní zpravodaj OSN pro právo na zdraví, Dainius Pūras, *Zbavení osobní svobody a právo na zdraví*, UN Doc. A/HRC/38/36, 10. dubna 2018, odst. 53, 62, 66-69.

¹⁶⁵ *Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem*, přijaté 17. listopadu 2010, IV. A. 5. 16.

¹⁶⁶ *Ibid.*, IV. A. 5. 17.

¹⁶⁷ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 74. Obecný komentář Výboru CRC č. 10 byl v tomto ohledu dokonce explicitnější, když uváděl restorativní justici jako nedílnou součást nejlepšího zájmu dítěte. Viz Výbor CRC, *Obecný komentář č. 10 o právech dítěte v systému soudnictví ve věcech mládeže*, UN Doc. CRC/C/GC/10, odst. 10.

¹⁶⁸ Pravidlo 29, Doporučení CM/Rec(2018) 8.

¹⁶⁹ Viz rovněž pravidla 46 a 47, *Doporučení CM/Rec(2018) 8*: „Restorativní justice by měla být uskutečňována nestranným způsobem, na základě skutkových okolností případu a potřeb a zájmů stran. Facilitátor by měl vždy respektovat důstojnost stran a zajistit, že spolu jednají se vzájemným respektem. V procesu je třeba zabránit dominanci jedné strany nebo facilitátora; proces by měl probíhat se stejným zájmem o všechny strany. Služby restorativní justice by měly odpovídat za zajištění bezpečného a komfortního prostředí pro restorativní proces. Facilitátor by měl mít dostatek času, aby strany připravil na jejich účast, měl by být citlivý k jakékoli zranitelnosti stran a měl by restorativní proces přerušit, pokud je to nezbytné pro zajištění bezpečí pro jednu nebo více stran.“

ního práva vytvořených speciálně pro děti.¹⁷⁰ Zamýšleným cílem bylo nalézt pro dítě nejvhodnější opatření, které by přispělo k jeho převýchově. V prvních podobách národního systému spravedlnosti pro děti bylo individuální posouzení přímo spojeno s pozitivismem a podporovalo rozvoj pozitivistických věd o člověku – medicíny, včetně psychiatrie, psychologie, pedagogiky apod.

Požadavek individuálního posouzení dítěte byl obsažen již v zákonu č. 48/1931 Sb. Zákon konkrétně stanovil:

„(1) V trestním řízení budtež včas a co nejdůkladněji zjištěny všechny osobní, rodinné i majetkové poměry mladistvého, jakož i všechny ostatní okolnosti důležité pro posouzení, jakého opatření má soud užít (§ 5, odst. 3). Zejména má soud si vyžádat zprávu soudu poručenského o těchto skutečnostech, jakož i o tom, zdali jsou tomuto soudu známy případy, ve kterých bylo upuštěno od potrestání mladistvého neb od jeho stíhání.

(2) Soud může vyslýchat jako osoby přezvědné i jako svědky osoby, jejichž výslech pokládá za žádoucí k zjištění poměrů mladistvého. Osoby, které pro svůj poměr k obviněnému jsou oprávněny odepřít svědectví, nemohou tak učinit, jde-li o pouhé zjištění osobních, rodinných a majetkových poměrů mladistvého.“¹⁷¹

Zákon dále stanovil:

„Vznikne-li odůvodněná pochybnost o úplném duševním nebo tělesném zdraví mladistvého nebo o jeho normálním vývoji, dá jej soud ohledat jedním nebo dvěma lékaři, podle potřeby a možnosti odborníky pro duševní nemoci mládeže.“¹⁷²

Jako v mnoha jiných evropských zemích byla i tato ustanovení přijatí v raných 30. letech byla ovlivněna především sociálně-opatrovníckým paradigmatickým než přístupem založeným na právech. Nepřístupovala proto k dětem jako k držitelům práv, jako k nezávislým lidským bytostem nadaným přirozenou lidskou důstojností a schopností přijmout individuální odpovědnost za své činy i život. Vnímala dítě spíše jako objekt, který potřebuje výchovnou či jinou péči a vedení ze strany dospělých. To zřejmě vyplývá především ze skutečnosti, že zákon nepředpokládá, že dítě bude zapojeno do procesu svého individuálního posouzení, anebo že by individuální posouzení mělo mít význam pro zajištění jeho práva na skutečnou a účinnou účast v řízení. Posouzení bylo realizováno pouze za účelem určení opatření, které bude pro dítě nejvhodnější, přičemž toto určení bylo činěno pro dítě a nikoli s dítětem.

Důvodová zpráva k zákonu č. 48/1931 Sb. zcela jasně prozrazuje tento přístup, když požaduje shromáždění informací od orgánů veřejné moci a veřejných institucí, včetně matričních úřadů, poručenského soudu, školy, zařízení pro péči o mládež, úřadu rejstříku trestů, obcí atd. Sběr nezbytných informací měl být veden „orgány k tomu nejzpůsobilějšími, totiž pomocnými zařízeními pro soudní péči o mládež.“ Tato pomocná zařízení byla následkem legislativních reforem v pozdních 40. a na začátku 50. let nahrazena správními úřady odpovědnými za péči o děti, které stále v obou státech existují jako orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), který nahradil zákon č. 87/1950 Sb. rozpracoval požadavek individuálního posouzení do podoby, která v podstatě odpovídá i v současnosti účinné úpravě právních systémů jak České republiky, tak i Slovenska. Zákon č. 64/1956 Sb. vyžadoval, aby v trestním řízení proti mladistvému byly „co nejdůkladněji“ zjištěny:

- stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého;
- jeho povaha;
- jeho minulost;
- jeho poměry i prostředí, v němž žil a byl vychováván;
- jeho chování po spáchání trestného činu a
- okolnosti rozhodné pro volbu prostředků vhodných k jeho nápravě, zejména pro posouzení, zda má být nařízena ochranná výchova mladistvého.

Pravomoc provádět individuální posouzení byla svěřena orgánům pověřeným péčí o mládež, navzdory tomu, že soud mohl přijmout i posouzení z jiných zdrojů.¹⁷³ Důvodová zpráva se k požadavku individuálního posouzení mladistvých žádným způsobem nevyjadřovala.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), obsahoval prakticky totožné ustanovení požadující individuální posouzení mladistvého obviněného z porušení norem trestního práva. Oproti zákonu č. 64/1956 Sb. zde byly pouze dvě odlišnosti: 1) rozsah individuálního posouzení byl rozšířen o požadavek posouzení chování mladistvého nejen pouze po spáchání protiprávního činu, ze

¹⁷⁰ Snahy o vytvoření oddělených systémů trestní spravedlnosti pro děti v konfliktu se zákonem se objevily již na konci 19. století. První soud pro mládež byl zřízen ve Spojených státech amerických v roce 1899. V první polovině 20. století došlo k podobnému vývoji i v západní Evropě. V Československu byl zákon o specializovaném systému trestní spravedlnosti pro děti přijat v roce 1931.

¹⁷¹ § 38 zákona č. 48/1931 Sb.

¹⁷² § 39 zákona č. 48/1931 Sb.

¹⁷³ § 311 zákona č. 64/1956 Sb.

kterého je obviněn, ale rovněž před tímto činem; a 2) zákon č. 141/1961 Sb. vycházel z předpokladu, že mladistvý musí být podroben individuálnímu posouzení nejen při posouzení, je-li mu třeba uložit ochrannou výchovu, ale rovněž při posouzení vhodnosti dalších možných opatření, která lze mladistvému uložit.¹⁷⁴ Důvodová zpráva prakticky pouze zopakovala zákonné ustanovení a nad jeho rámec nepřipojila žádné další vysvětlení jeho obsahu či cíle.

Citovaná úprava individuálního posouzení mladistvých uktovená zákonem č. 141/1961 Sb. zůstala platná a účinná v České republice až do přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“), který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2004, a na Slovensku až do přijetí zákona č. 301/2005 Z. z., trestného poriadku, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2006. Jak bylo uvedeno výše, oba zákony byly inspirovány ustanoveními zákona č. 141/1961 Sb., jelikož jazykové vyjádření jejich v současnosti platných ustanovení upravujících individuální posouzení má velmi blízko k formulacím obsažených v zákonech z roku 1956 a 1961. Tato skutečnost je velmi podstatná, jelikož ukazuje, že filozofie ovládající individuální posouzení v českém i slovenském kontextu se nemusela od dob, kdy byl přijat zákon č. 48/1931 Sb., až tak výrazně změnit a individuální posouzení a způsob, jakým je v praxi naplňováno, mohou být stále silně ovládány sociálně-opatrovníckým přístupem, na kterém byl tento zákon založen. Tato filozofie nicméně může porušovat lidská práva dítěte a principy vyplývající z CRC.

3.2 Individuální posouzení v České republice a na Slovensku

3.2.1 Právní úprava: Česká republika

Český systém soudnictví ve věcech mládeže vychází z modelu odděleného systému spravedlnosti pro děti. Tento systém je regulován zákonem o soudnictví ve věcech mládeže, který je zvláštním zákonem k trestnímu zákoníku¹⁷⁵ a trestnímu řádu.¹⁷⁶

Český systém soudnictví ve věcech mládeže zahrnuje jak děti pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti (15 let věku), tak i mladistvé (15-18 let věku) a umožňuje činit obě skupiny dětí odpovědnými za jejich protiprávní činy. Odpovědnost dětí pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti za jejich protiprávní jednání není „trestní odpovědností“, ale „odpovědností za čin jinak trestný“, a formálně je upravena jako občanskoprávní a nikoli trestní. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže nicméně upravuje určitá kvazi-trestající opatření, která mohou být těmto dětem, které se dopustily porušení norem trestního práva, uložena, přičemž tato opatření se výrazným způsobem překrývají s opatřeními, která mohou být uložena trestně odpovědným mladistvým, a zahrnují i opatření umožňující dítě zbavit jeho osobní svobody v uzavřeném školském nebo zdravotnickém zařízení. Opatření jsou dítěti navíc ukládána soudem pro mládež. Jedná se tak pravděpodobně o úpravu, která činí děti pod dolní věkovou hranicí trestně odpovědnými ve faktickém smyslu.¹⁷⁷

Trestní odpovědnost mladistvých je poté vybudována na modelu relativní trestní odpovědnosti, umožňující mladistvému prokázat, že v okamžiku spáchání protiprávního jednání nedosáhl takové rozumové nebo mravní vyspělosti, aby mohl být činen trestně odpovědným. V takové případě mu může být uloženo buď ochranné opatření v trestním řízení, anebo může být dovozena jeho odpovědnost za čin jinak trestným stejným způsobem jako v případě dětí pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti.¹⁷⁸

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže z roku 2003 obsahuje dvě ustanovení upravující institut individuálního posouzení mladistvého. Všichni profesionálové, s nimiž byl pro účely přípravy těchto doporučení veden rozhovor, potvrdili, bez ohledu na to, zda se jednalo o soudce, státní zástupce, či advokáty, že praxe mezi těmito ustanoveními nerozlišuje.

Podle těchto ustanovení musí orgány činné podle tohoto zákona zjistit poměry dítěte v každém typu řízení. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vyžaduje, aby ve všech případech tyto orgány objasnily a dokázaly „se zvláštní pečlivostí“:

- příčiny protiprávního činu a
- skutečnosti významné pro posouzení osobních, rodinných i jiných poměrů dítěte.

Za tímto účelem orgány činné podle tohoto zákona provádějí všechna šetření potřebná pro poznání:

- osobnosti mladistvého;
- dosavadního způsobu jeho života;

¹⁷⁴ § 292 zákona č. 141/1961 Sb.

¹⁷⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁷⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád.

¹⁷⁷ Je třeba uvést, že některé aspekty českého systému soudnictví ve věcech dětí pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti byly shledány jako rozporné s článkem 17 Evropské sociální charty (1961). Viz [International Commission of Jurists \(ICJ\)](#) proti České republice, meritorní rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ze dne 20. října 2020, stížnost č. 148/2017.

¹⁷⁸ Novelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže č. 41/2009 Sb. a její důvodová zpráva.

- prostředků vhodných k jeho znovuzačlenění do společnosti a zamezení opakování provinění.

Zákon dále vyžaduje co nejdůkladněji zjistit:

- stupeň rozumného a mravního vývoje mladistvého,
- jeho povahu,
- jeho poměry i prostředí, v němž žil a byl vychován,
- jeho chování před spácháním protiprávního činu a po něm, a
- jiné okolnosti důležité pro volbu prostředků vhodných pro jeho nápravu, včetně posouzení toho, zda a v jakém rozsahu má být uloženo výchovné opatření, ochranné opatření nebo trestní opatření.

Zákonná ustanovení dále upravují oprávnění orgánů činných podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže žádat, je-li to nezbytné, vypracování zprávy o poměrech mladistvého.¹⁷⁹ (Zpráva se podle zákona označuje jako: „zpráva o osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého a o aktuální životní situaci mladistvého; dále jen „zpráva o poměrech mladistvého“). Oproti „běžnému“ zjištění poměrů popsanému výše, musí být zpráva podle zákona zpracována písemně. Zákon požaduje, aby obsahovala zejména:

- věk mladistvého;
- stupeň jeho zralosti;
- jeho postoj k protiprávnímu činu a jeho ochotu zajistit nápravu způsobených škod a odčinění dalších následků;
- rodinné poměry mladistvého, včetně vztahu mladistvého k jeho rodičům;
- stupeň vlivu rodičů na mladistvého;
- vztah mezi mladistvým a jeho širší rodinou a blízkým sociálním okolím;
- záznamy o školní docházce mladistvého, jeho chování a prospěchu ve škole, a je-li zaměstnán, i skutečnosti významné pro posouzení jeho chování v zaměstnání;
- přehled předchozích provinění mladistvého a opatření vůči němu použitých, jakož i popis jejich výkonu, včetně způsobu chování mladistvého.

Oproti „běžnému“ zjištění poměrů by zpráva o poměrech mladistvého navíc měla sloužit, podle ustanovení zákona, nikoli pouze k určení opatření, které by mladistvému mělo být uloženo, ale rovněž k určení dalšího postupu v řízení. Důvodová zpráva k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže nicméně dobře dokládá, že tento odkaz není spojen s ideou spravedlivého procesu a potřebou zajistit praktickou a účinnou účast mladistvého v řízení, ale spíše s ideou uplatnění odklonů. Jinými slovy, funkce zprávy o poměrech mladistvého je, stejně jako funkce „běžného“ zjištění poměrů, pojímána pouze v rovině reakce na protiprávní čin dítěte a nikoli v rovině základů odpovědnosti dítěte nebo v rovině zajištění spravedlivého procesu přijetím procesních úprav, které dítě může potřebovat.¹⁸⁰

3.2.1.1 Transpozice Směrnice do českého práva

Transpozice Směrnice do českého práva nepřinesla žádnou výraznější změnu v ustanoveních upravujících individuální posouzení mladistvého (a implicitně též dítěte pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti), která byla popsána výše. Směrnice byla transponována novou zákonem o soudnictví ve věcech mládeže č. 203/2019 Sb., která nabyla účinnosti 1. září 2019. Novela přidala do ustanovení upravujících individuální posouzení mladistvého (dítěte pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti) tyto aspekty:

- výslovný požadavek na to, aby individuální posouzení bylo provedeno nikoli pouze s veškerou pečlivostí, ale „bez zbytečného odkladu“ (§ 55 odst. 1);
- požadavek na zapojení zákonných zástupců mladistvého nebo jeho opatrovníka do procesu individuálního posouzení, je-li to vhodné (§ 55 odst. 3 a § 56 odst. 2); zapojení dítěte nebylo výslovně zmíněno, jelikož zákonodárce měl za to, že je přirozenou součástí individuálního posouzení, jelikož toto je prováděno především orgány sociálně-právní ochrany dětí, které s dítětem vždy hovoří;
- požadavek na opětovné provedení individuálního posouzení, lze-li důvodně předpokládat, že se poměry mladistvého podstatně změnily (§ 55 odst. 4 a § 56 odst. 4).

Důvodová zpráva k novele dobře dokládá, že všechny tyto změny byly zákonodárcem považovány spíše za kosmetické než koncepční. Zákonodárce bez jakékoli hlubší analýzy v důvodové zprávě uvádí, že právo dítěte na individuální posouzení upravené v článku 7 Směrnice odpovídá právním ustanovením upravujícím „zjištění poměrů“ a „zprávu o poměrech mladistvého“. Působnost práva dítěte na individuální posouzení je však podle Směrnice mnohem širší, jelikož Směrnice vztahuje jeho funkci nejen k nalezení vhodné reakce na protiprávní čin, z něhož je dítě podezřelé, ale rovněž k zajištění sprá-

¹⁷⁹ § 56 zákona č. 218/2003 Sb.

¹⁸⁰ To dokládá rovněž Analýza zpráv o mladistvém vyžadovaných podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví nad mládeží, připravená pro Ministerstvo vnitra výzkumníky Institutu kriminologie a sociální prevence. Analýza je dostupná z: <https://www.mvcr.cz/clanek/clanek/analiza-zprav-o-mladistvem-vyzadovanych-podle-zakona-c-218-2003-sb-o-soudnictvi-nad-mladezi.aspx>.

vedlivého procesu pro dítě¹⁸¹ a k posouzení rozsahu trestní odpovědnosti dítěte.¹⁸² Důvodová zpráva nicméně, opět bez bližšího odůvodnění, uvádí pouze první z těchto funkcí.¹⁸³ Všechny citované změny jsou důvodovou zprávou představeny pouze jako upřesnění toho, co je již aplikováno, a nikoli jako ukotvení nového pravidla. Je vhodné poznamenat, že tento text důvodové zprávy odpovídá praktické aplikaci individuálního posouzení, která se po implementaci Směrnice žádným způsobem nezměnila.

Dosud neexistuje žádná oficiální zpráva Evropské unie, která by vyhodnocovala národní implementaci Směrnice, jelikož podle článku 25 musí Komise předložit zprávu Evropskému parlamentu a Radě, v níž posoudí rozsah, v jakém členské státy přijaly opatření k dosažení souladu se Směrnicí, do 11. června 2022.

Navzdory absenci vyhodnocení implementace Směrnice Českou republikou přímo ze strany Evropské unie, lze uvést, že:

- rozsah článku 7 byl českým zákonodárcem pochopen příliš úzce; tj. pouze ve vztahu k otázce volby nejvhodnějšího opatření, které má být dítěti uloženo;
- obsah článku 7 byl českým zákonodárcem pochopen v duchu tradičního sociálně opatrovnického přístupu, přičemž zákonodárce měl za to, že právo dítěte na individuální posouzení již v českém právním řádu existovalo ve formě běžného „zjištění poměrů“ a „zprávy o poměrech mladistvého“.¹⁸⁴ Tento přístup k právu dítěte na individuální posouzení tento institut zbavuje jeho praktické schopnosti chránit hmotněprávní i procesní práva dítěte v souladu s přístupem založeným na právech; individuální posouzení je používáno spíše jako důkazní prostředek, a to jak ve prospěch, tak i k tíži dítěte, což odpovídá právě sociálně opatrovnickému přístupu k dětem;
- účast dítěte v procesu posouzení nebyla nijak rozvedena, což v praxi odpovídá opět sociálně opatrovnickému přístupu k dětem, v souladu s nímž je s dětmi zacházeno spíše jako s objekty péče a vedení než jako držiteli práv (subjekty práv).

3.2.2 Právní úprava: Slovensko

Slovensko neuplatňuje koncept odděleného systému spravedlnosti pro děti. Národní právo však upravuje několik zvláštních ustanovení týkajících se mladistvých, a to v rovině trestního práva hmotného¹⁸⁵ i procesního.¹⁸⁶ V praxi se tento systém liší od českého pouze okrajově, obzvláště v oblasti individuálního posouzení mladistvých a jeho praktické aplikace.

Nejdůležitějšími rozdíly mezi oběma systémy jsou:

- **věk trestní odpovědnosti:** na Slovensku nabývají děti trestní odpovědnost ve 14 letech, zatímco v České republice v 15.¹⁸⁷
- **koncept odpovědnosti mladistvých:** na Slovensku se koncept relativní trestní odpovědnosti, který umožňuje, aby se mladistvý vyhnul trestní odpovědnosti, pokud nedosáhl takové úrovně rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat protiprávnost svého činu anebo ovládnout své jednání, uplatňuje pouze na mladistvé mezi 14. a 15. rokem.¹⁸⁸ V České republice dopadá tento koncept na celou kategorii mladistvých až do 18. roku věku. Nicméně, na Slovensku se rozumová a mravní vyspělost mladistvého ve věku 14-15 let posuzuje obligatorně¹⁸⁹ znaleckým zkoumáním z oboru psychologie a psychiatrie,¹⁹⁰ zatímco v České republice se psychologické a psychiatrické posouzení mladistvého provádí pouze v případě, že jsou dány důvodné pochybnosti o jeho rozumové nebo mravní vyspělosti.

¹⁸¹ Čl. 7 odst. 4 Směrnice stanoví, že individuální posouzení má sloužit při "(...) c) rozhodování či přijímání určitého postupu v rámci trestního řízení, včetně ukládání trestu."

¹⁸² Viz recitál 35: "(...) a) stanovit, zda a do jaké míry mohou být v průběhu trestního řízení nutná zvláštní opatření, a stanovit míru jejich trestní odpovědnosti a přiměřenost konkrétního trestu nebo výchovného opatření."

¹⁸³ „Objasňování příčin, které vedly mladistvého ke spáchání trestního provinění, stejně jako jeho osobní a rodinné poměry mohou mít významný vliv na vyřešení věci některou z forem odklonů, jakož i na případné uložení vhodné sankce."

¹⁸⁴ Tento závěr podporuje např. článek o Směrnicí z pera jednoho z autorů zákona o soudnictví ve věcech mládeže a bývalého předsedy Nejvyššího soudu Pavla Šámala, v němž se uvádí: „Je rovněž potřeba zmínit českou právní úpravu, která vychází ze základních zásad vymezených v § 3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže a zejména stanoví dva typy zpráv, a to v § 55 zákona o soudnictví ve věcech mládeže zprávu o zjištění poměrů mladistvého a v § 56 zákona o soudnictví ve věcech mládeže zprávu o osobních, rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci. Zde by bylo vhodné zvážit novelizaci, zejména z hlediska stanovení nejzazšího okamžiku zpracování zpráv, ke kterému by mělo dojít nejpozději před soudním jednáním. Dále by měly být do zpracování zpráv zapojeny osoby vykonávající rodičovskou odpovědnost nebo jiné vhodné osoby a rovněž pak odborníci. Měla by také být zajištěna možnost přehodnotit vhodnost a účinnost opatření či rozhodnutí přijatých před individuálním posouzením v případě podání obžaloby bez individuálního posouzení." – Viz ŠÁMAL, P. K nové směrnici o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení. Právní prostor [online]. 28. 6. 2017 [cit. 2020-6-19]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/mezinarodni-a-evropske-pravo/k-nove-smernici-o-procesnich-zarukach-pro-deti-ktere-jsou-podezrelymi-nebo-obvinenymi-osobami-v-trestnim-rizeni>.

¹⁸⁵ §§ 94 – 121 zákona č. 300/2005 Z. z. trestného zákona.

¹⁸⁶ §§ 336 – 347 zákona č. 301/2005 Z. z. trestného poriadku.

¹⁸⁷ § 94 odst. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. trestného zákona.

¹⁸⁸ *Ibid.*, § 95 odst. 1.

¹⁸⁹ § 338 zákona č. 301/2005 Z. z. trestného poriadku.

¹⁹⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 300/2005 Z. z. trestného zákona.

- **pojem a rozsah „trestného činu“:** Podle slovenského práva nemusí být čin mladistvého považován za trestný, ačkoliv odpovídá jednání zakotvenému v trestním zákoně, pokud se nejedná o čin závažný.¹⁹¹ Trestní zákon výslovně stanoví, že jednání, které spadá do kategorie přečinů¹⁹², není trestným činem, pokud ho spáchal mladistvý a pokud je jeho závažnost malá. (Je třeba dodat, že stejné pravidlo se uplatňuje i v případě dospělých jako obecné pravidlo slovenského trestního práva¹⁹³); a
- **absence zvláštního systému „kvazi-trestní“ odpovědnosti dětí pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti, s výjimkou případů, kdy je dítěti ukládána ochranná výchova.**¹⁹⁴ Děti spadající do této kategorie mohou být však vystaveny omezujícím opatřením, včetně institucionalizace v uzavřeném zařízení, v rámci systému veřejnoprávní (sociálně-právní) ochrany dětí.¹⁹⁵

Proces individuálního posouzení je ve slovenském právu upraven prakticky totožným způsobem jako v trestních řádech z roku 1956 a 1961 (viz výše). Současný trestní řád vyžaduje, aby v trestním řízení proti mladistvému byly zjištěny:

- stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého;
- jeho povaha;
- jeho poměry a prostředí, ve kterém žil a byl vychováván;
- jeho chování před spácháním činu, ze kterého je obviněn, a po něm;
- jiné okolnosti důležité pro volbu prostředků vhodných pro jeho nápravu, zejména pro posouzení, zda má být nařízena ochranná výchova mladistvého.¹⁹⁶

Na rozdíl od českého práva slovenské právo neupravuje, že individuální posouzení může být provedeno alternativně buď orgánem sociálně-právní ochrany¹⁹⁷ nebo Probační a mediační službou (na Slovensku spíše probačním a mediačním úředníkem), nýbrž jasně stanoví, že individuální posouzení se uloží orgánu sociálně-právní ochrany dětí a sociální kurately a obci.¹⁹⁸

Ministerstvo spravedlnosti Slovenské republiky uvedlo ve své odpovědi na dotaz položený v rámci přípravy těchto doporučení, že individuální posouzení má obvykle formu zprávy orgánu sociálně-právní ochrany dětí a sociální kurately, ale poměry mladistvého lze zjistit i jiným vhodným způsobem, a to např.:

- výslechem rodičů;
- znaleckým zkoumáním dítěte dětským psychiatrem či psychologem;
- zabezpečením vyjádření ze školy.

Ministerstvo dále zdůraznilo, že „orgány činné v trestním řízení postupují v nejužší spolupráci se zařízeními, kterým je svěřená péče o mládež (dětské domovy, krizová střediska, dětské diagnostické ústavy apod.), případně se zařízeními psychologické péče, orgány sociálně-právní ochrany a sociální kurately, a to po celou dobu řízení. Pokud se v průběhu řízení výrazně změní prvky, které představují základ individuálního posouzení, individuální posouzení se aktualizuje.“

Vyjádření ministerstva vyzdvihlo vzájemnou spolupráci v trestním řízení proti mladistvému, ale nijak nezmínilo aktivní roli samotných mladistvých, stejně jako další dostupné zdroje popisující individuální posouzení dítěte nebo řešení protiprávní činnosti dětí obecně.¹⁹⁹ To ukazuje, že filozofie, která stojí v pozadí slovenského přístupu k dětem v konfliktu se zákonem, je stejná jako v případě přístupu českého. Je možné ji charakterizovat jako sociálně opatrovnícký přístup, který je však v rozporu s mezinárodněprávními závazky a standardy, jak byly popsány výše.

¹⁹¹ § 95 odst. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. trestného poriadku.

¹⁹² *Ibid.*, § 10 odst. 1. Tyto trestné činy jsou vymezeny jako: a) trestný čin spáchaný z nedbalosti; b) úmyslný trestný čin, za který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nepřevyšující pět let.

¹⁹³ *Ibid.*, § 10 (2): „Nejde o přečin, pokud s ohledem na způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchan, míru zavinění a pohnutku pachatele je jeho závažnost nepatrná.“

¹⁹⁴ § 105 zákona č. 300/2005 Z. z. trestního zákona opravňuje a v některých případech zavazuje prokurátora navrhnout soudu, aby dítěti byla uložena ochranná výchova. Není proto nepřipadné poukázat na to, že i na Slovensku existuje systém soudnictví ve věcech dětí pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti s tím rozdílem, že tento systém oproti českému soudnictví ve věcech mládeže umožňuje dítěti uložit pouze jedno opatření – ochrannou výchovu. S ohledem na skutečnost, že ochranná výchova by měla být až tím nejpřísnějším opatřením, můžeme předpokládat, že většina dětí pod dolní hranicí trestní odpovědnosti nemusí stanout před soudem. To naneštěstí nicméně nutně neznamená, že tyto děti nemohou být vystaveny soudnímu řízení za účelem uložení některého z opatření podle zákona č. 36/2005 Z. z. o rodině, včetně ústavní výchovy.

¹⁹⁵ Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálněprávní ochraně dětí a o sociální kurately a zákon č. 36/2005 Z. z. o rodině.

¹⁹⁶ § 337 zákona č. 301/2005 Z. z. trestného poriadku.

¹⁹⁷ Na Slovensku jsou těmito orgány úřady práce, sociálních věcí a rodiny.

¹⁹⁸ § 337 zákona č. 301/2005 Z. z. trestného poriadku.

¹⁹⁹ Viz, *inter alia*, Vráblová, M. *Trestné súdnictvo nad mladistvými v Slovenskej republike – výsledky empirického skúmania*. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Vrablova.pdf>.

3.2.2.1 Transpozice Směrnice do slovenského práva

Článek 7 Směrnice nebyl do slovenského práva žádným způsobem transponován.²⁰⁰ Ministerstvo spravedlnosti Slovenské republiky se k této otázce vyjádřilo následovně:

„(...) předmětný článek Směrnice byl ze strany MSSR [Ministerstva spravedlnosti Slovenské republiky] posouzený a aktuálně platná národní legislativa v oblasti individuálního posouzení byla vyhodnocena jako dostatečná a vyhovující pro účely Směrnice.“

„(...) předmětný článek Směrnice byl ze strany MSSR [Ministerstva spravedlnosti Slovenské republiky] posouzený a aktuálně platná národní legislativa v oblasti individuálního posouzení byla vyhodnocena jako dostatečná a vyhovující pro účely Směrnice.“

Ani ve vztahu ke Slovensku dosud není dostupné žádné oficiální vyhodnocení implementace Směrnice, jelikož podle článku 25 Směrnice by zpráva měla být Evropskou komisí předložena do 11. června 2022.

Transpozice Směrnice ze strany Slovenska vyvolává stejná znepokojení, jaká byla popsána výše ve vztahu k České republice. Je zde však jeden důležitý rozdíl oproti české legislativě, kterým je materiální pojetí trestného činu uplatňované podle slovenského práva i vůči mladistvým. Podle slovenského práva je tak funkce individuálního posouzení vztahována nikoli pouze k rozhodnutí o nejvhodnějším opatření, které by mladistvému mělo být uloženo, ale rovněž k určení míry trestní odpovědnosti mladistvého.²⁰¹ Nicméně i vůči dítěti, které nebylo shledáno trestně odpovědným, mohou být stále uplatněna přísná opatření v podobě jeho institucionalizace v uzavřeném zařízení²⁰² v rámci systému veřejnoprávní ochrany dětí.

I podle slovenského práva je individuální posouzení pojímáno jako důkazní a vyšetřovací prostředek, spíše než jako nástroj sloužící dítěti k ochraně jeho hmotných i procesních práv.

Formulace slovenské legislativy v oblasti individuálního posouzení mladistvých, která se datuje až do 60. let 20. století, zůstává velmi vágní. Trestní řád nekonkretizuje, ve kterém stadiu řízení musí být individuální posouzení nejpozději provedeno.²⁰³ Negarantuje ani, že do něj budou zapojeni nositelé rodičovské odpovědnosti nebo důvěrník mladistvého, bude-li to vhodné.²⁰⁴ Pokud jde o zapojení profesionálů, odkazuje legislativa pouze k výše zmíněné povinnosti orgánů činných v trestním řízení postupovat v úzké spolupráci se zařízeními, kterým je svěřena péče o mládež, případně se zařízeními psychologické péče.²⁰⁵

Stejně jako v případě České republiky nebylo v návaznosti na přijetí Směrnice ani ze strany Slovenska žádným způsobem rozpracováno zapojení dítěte do procesu posouzení.²⁰⁶

3.2.3 Praxe individuálního posouzení

Individuální posouzení je v České republice i na Slovensku stále silně zakořeněno v sociálně opatrovnickém přístupu k dětem. Je chápáno jako nástroj, který pomůže orgánům činným v trestním řízení objektivizovat osobnost dítěte, jeho rodinné a sociální poměry, jakož i další relevantní skutečnosti s cílem nalézt pro něj vhodnou sankci za jeho protiprávní čin.²⁰⁷ Snaha o objektivizaci situace dítěte má však typicky za následek zpředmětnění dítěte a popření jeho práv i schopnosti jednat (viz níže).

V obou zemích je individuální posouzení prováděno orgány sociálně-právní ochrany dětí.²⁰⁸ V České republice může být alternativně zadáno i Probační a mediační službě,²⁰⁹ to je však méně častý postup.²¹⁰ Na Slovensku může být praxe méně formalizovaná než v České republice, jelikož slovenská legislativa je obecnější.²¹¹

²⁰⁰ Viz tabulku shody právního předpisu s právem Evropské unie, která je dostupná z: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=449360>

²⁰¹ Recitál 35.

²⁰² Tzv. speciální výchovná zařízení, upravená zákonem č. 245/2008 Z. z. o výchově a vzdělávání (školský zákon), § 120 a násl., a vyhláška č. 323/2008 Z. z. o speciálních výchovných zařízeních.

²⁰³ Směrnice (EU), článek 7 odst. 5.

²⁰⁴ Směrnice (EU), článek 7 odst. 7.

²⁰⁵ Zákon č. 301/2005 Z. z. trestný poriadok, § 347 odst. 1.

²⁰⁶ Směrnice (EU), článek 7 odst. 7.

²⁰⁷ K tomu viz v České republice zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, §§ 55 – 56; na Slovensku zákon č. 301/2005 Z. z. trestný poriadok, § 337.

²⁰⁸ *Ibid.*

²⁰⁹ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, § 55 odst. 3 a § 56 odst. 2.

²¹⁰ Informace získaná výzkumem realizovaným v rámci tohoto projektu ze strany Probační a mediační služby i advokátů, kteří zastupují děti v konfliktu se zákonem. Viz rovněž Večerka, K., Hulmáková, J., Štěchová, M. Mladiství v procesu poruchové socializace [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019 [cit. 2021-7-20], s. 60. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/458.pdf>.

²¹¹ Zákon č. 301/2005 Z. z. trestný poriadok, § 337.

Celý proces je pojímán jako **vypracování expertní zprávy** o osobnosti dítěte a jeho osobních, rodinných a sociálních poměrech. Orgán odpovědný za zpracování posouzení se pokouší shromáždit všechny nezbytné informace o dítěti a jeho prostředí. Dítě se tak stává nikoli přímým a nejdůležitějším účastníkem tohoto procesu, ale spíše zdrojem informací, který je doplněn a posouzen ve světle informací získaných ze strany školy dítěte, jeho lékaře, psychologů, jakož i vlastních zkušeností správního orgánu, který zprávu sestavuje.²¹² Dítěti často **není dána příležitost vyjádřit se ke zjištění a závěrům zprávy, s nimiž se dítě často seznámí** ve až do soudního jednání, kdy jsou tato zjištění a závěry již součástí soudního spisu dítěte.²¹³

Individuální posouzení jak mladistvých, tak i dětí pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti je v praxi prováděno určitým způsobem. Orgán sociálně-právní ochrany dětí připraví zprávu, kterou předloží orgánům činným v trestním řízení. K sestavení této zprávy využívá především čtyři hlavní pravomoci:

- vlastní návštěvu domácnosti dítěte (často předem neohlášenou);
- zprávy z dalších institucí a od relevantních osob, které jsou s dítětem v kontaktu (typicky škola a lékař);
- rozhovor s dítětem, který není vždy veden způsobem zajišťujícím plnou participaci dítěte a na který je státními zástupci či soudci někdy odkazováno jako na „výslech“;
- rozhovor s rodiči dítěte.

Pro orgány sociálně-právní ochrany dětí neexistuje žádná závazná metodologie, jakým způsobem zprávu připravit, a informace, které jsou ve zprávě obsažené, často nejsou podloženy konkrétními důkazy, které by dokládaly jejich zjištění.²¹⁴ Často se jedná o subjektivní hodnocení osobnosti dítěte a jeho osobní, rodinné i sociální situace, které je do zprávy včleněno orgánem sociálně-právní ochrany dětí bez jasného označení autora tohoto hodnocení, kterým může být v některých případech například učitel dítěte. Nevyhnutelným výsledkem tohoto postupu v řízení je znásobování informace, která původně pochází z jednoho zdroje, který může být subjektivní.

„S dítětem obvykle proběhne jeden rozhovor, v němž se jej ptají: „Kde studuješ, v jaké jsi třídě...?“²¹⁵

Advokátka zastupující děti v konfliktu se zákonem,
Česká republika

Proces má proto povahu expertního hodnocení osobnosti dítěte a jeho poměrů, v němž dítěti náleží pouze **pasivní role – role posuzovaného objektu**. Potřeby dítěte jsou **formulovány pro dítě, bez ohledu na rozsah jeho zapojení, namísto s dítětem**, a individuální posouzení slouží jako **posouzení rizik a nikoli jako nástroj, který by podporoval naplňování práv dítěte**. Toto přístupu odpovídá i převládajícímu pohledu na straně českých a slovenských orgánů činných v trestním řízení, které chápou individuální posouzení jako příležitost získat komplexní expertní vhled do osobnosti dítěte a jeho poměrů. Autoři nedávného výzkumu Institutu kriminologie a sociální prevence²¹⁶ realizovaného v České republice popsali cíl individuálního posouzení jako „hlubší ponor do jeho [dítěte] sociálně-psychologické situace“²¹⁷ a individuální posouzení přímo propojili s rizikovými a ochrannými faktory, tedy s formou posouzení rizik.²¹⁸

Chápání individuálního posouzení jako formy posouzení rizik má několik negativních důsledků. Jedním z těchto důsledků je **asymetrie v moci mezi posuzujícím orgánem a dítětem**, jelikož orgánu náleží dominantní, hodnotící postavení a dítěti postavení dominované a hodnocené. Nakonec je to rovněž orgán, kdo vyhodnocuje informace získané z různých zdrojů a kdo určuje, jakým způsobem budou tyto informace interpretovány.

Asymetrie v moci vytváří prostor pro **profesní pochybení a zneužití**. Velmi častým fenoménem je,

²¹² Viz, *inter alia*, Hrušáková, M., Žatecká, E. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář* [ASPI Systém]. Wolters Kluwer [cit. 2021-7-20], §§ 55 a 56. ASPI_ID KO218_2003CZ. Dostupné z: www.aspi.cz.

²¹³ V České republice se tento poznatek nevztahuje na zprávy zpracovávané Probační a mediační službou, avšak Probační a mediační služba obvykle neprovádí individuální posouzení ve smyslu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Zpracovává zprávu, pokud s dítětem pracuje již v průběhu předsoudního stadia řízení, a v takovém případě dítě seznámuje s obsahem zprávy ještě před tím, než ji předloží soudu (informace získaná výzkumem). Na Slovensku podobné zapojení probačních a mediačních úředníků do předsoudního stadia neexistuje.

²¹⁴ Návrh připravit jednotnou metodiku je jedním z výstupů výzkumu realizovaného pracovníky Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, který se zaměřoval na mladistvé v procesu poruchové socializace. Autoři výzkumu se nicméně ve svém návrhu zaměřují pouze na rozsah zprávy a přímo nezpochybují principy, které ovládají proces individuálního posouzení a které z našeho pohledu mohou být problematické. Výzkumná zpráva, včetně doporučení, je dostupná z: http://www.ok.cz/iksp/docs/mladistvi_sablona.pdf.

²¹⁵ Vyjádření získané výzkumem realizovaným pro účely projektu.

²¹⁶ Výzkumná a analytická instituce, zřízená Ministerstvem spravedlnosti České republiky. Více informací je dostupných z: http://www.ok.cz/iksp/en/e_aboutus.html.

²¹⁷ Večerka, K., Hulmáková, J., Štěchová, M. *Mladiství v procesu poruchové socializace* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019 [cit. 2021-7-20], s. 9 a 59. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/458.pdf>.

²¹⁸ *Ibid.*, s. 60.

že posuzující orgány neoznačí zdroje a předkládají informace získané z jiných institucí, jako je škola dítěte či jeho lékař, jako své vlastní. Aniž by tyto orgány měly přímý úmysl zkreslovat skutečnost, tento postup vede ke zdvojení informace v trestním spisu dítěte, což má obzvláště poškozující dopady na postavení dítěte a jeho šance v trestním řízení, pokud daná informace obsahuje negativní skutečnosti týkající se jeho života.

*"Zprávy jsou často založeny na jednom zdroji, ale přebíráním informací vytváří dojem, že jde o skutečnost, kterou všichni zjišťují. Vytváří to dojem, že dítě je prostě strašné a každý to zjišťuje."*²¹⁹

Advokátka zastupující děti v konfliktu se zákonem,
Česká republika

*"Ke znásobování informací dochází. Pracovníci posuzujících orgánů si neuvědomují ty důsledky."*²²⁰

Advokát zastupující děti v konfliktu se zákonem,
Slovensko

Negativní dopad asymetrie v moci na situaci dítěte je dále prohlouben často **nekritickou důvěrou jedné veřejné instituce v druhou a nedůvěrou orgánů veřejné moci k jednotlivcům**, která je pro české a slovenské prostředí typická. Interpretací obsaženým ve zprávě bude pravděpodobně věnováno mnohem více pozornosti než pohledu samotného dítěte, jelikož tyto informace jsou automaticky považovány za objektivní, a to na rozdíl od pohledu dítěte a jeho rodiny, který je z povahy věci nahlížen jako subjektivní. Povědomí o tom, že i informace získané z oficiálních míst stále zachycují pohled představitele těchto institucí, a proto nemohou být považovány za objektivní a měly by být podrobeny kritickému hodnocení, je nízké.

*"Považovala jsem tyto instituce za strašně důvěryhodné, teď si myslím, že jsem měla někdy více věřit těm advokátům."*²²¹

Bývalá státní zástupkyně, nyní advokátka,
Česká republika

*"Soud pro mládež se na tyto zprávy spoléhá, přičemž vychází z názoru, že autorem je orgán veřejné moci, tak ta zpráva musí být objektivní."*²²²

Advokát zastupující děti v konfliktu se zákonem,
Česká republika

Dalším důsledkem pojetí individuálního posouzení jako posouzení rizik jsou dva spjaté fenomény **stereotypizace a přehnané racionalizace**. Identifikace současných rizik a předpověď těch budoucích může být založena jedině na dvou vzájemně provázaných a na sobě vzájemně závislých zdrojích – minulé zkušenosti a obecných předpokladech (stereotypech). Minulá zkušenost umožňuje vyzorovat nejčastěji se opakující vzorce a představit je jako zákonitosti. To posiluje myšlenku, že nejběžnější zkušenost je normou, což vytváří stereotypy, které následně vytvářejí rámec pro posouzení konkrétního jednotlivce a jeho poměrů. Informace o konkrétním dítěti jsou interpretovány podle tohoto rámce, což může vést k **nesprávnému propojení příčin a následků**, které odpovídá více stereotypu než životní realitě konkrétního dítěte. Prakticky každá odchylka od představy „normality“, včetně „normality“ v oblasti vývoje dítěte, jeho chování a rodinné situace, může být interpretována jako signál predeliktivního jednání dítěte, které se dostalo do konfliktu se zákonem. To snadno vytváří a posiluje **představu „začínající kriminální kariéry“**, která dopadá na ty děti, které vykazují jakoukoli „abnormalitu“, ačkoliv jejich chování mohlo být pouze jednorázovou záležitostí. Celý proces tak vyúsťuje v stigmatizaci a posiluje sociální stereotypy.

*„Individuální posouzení mapuje, jestli je dítě narušené, nebo jestli šlo pouze o exces.“*²²³

Státní zástupkyně se specializací na soudnictví ve věcech mládeže,
Česká republika

Jelikož rámec navíc umožňuje široké propojení příčin a následků, ať již odpovídající skutečnosti či nikoli, vede jeho používání obvykle k **excesivnímu a nekontrolovanému sběru a sdílení** informací o dítěti a jeho rodině.

Shrnutí:

- Individuální posouzení je nepřipadně pojímáno jako posouzení rizik. Očekává se od něj, že přinese informace o rizikových a ochranných faktorech. Jeho zjištění tak mohou působit jak ve prospěch, tak i v neprospěch dítěte.
- Role dítěte v procesu individuálního posouzení je obecně pasivní.
- Děti mají roli pouhého zdroje informací. Často neznají zjištění individuálního posouzení až do okamžiku soudního jednání.
- Proces individuálního posouzení je často poznamenán profesními pochybeními a zneužitími. Nejčastějším z nich je nedostatečné označování původních zdrojů získaných informací, což způsobuje jejich zdvojení a často i jejich další znásobování.
- Důsledky těchto pochybení a zneužití jsou dále prohlubovány vzájemnou intuitivní důvěrou veřejných orgánů. Informace obsažené ve zprávách veřejných orgánů a institucí jsou obvykle automaticky považovány za důvěryhodné a objektivní.
- Koncept individuálního posouzení jako posouzení rizik vede k nadměrné racionalizaci zjištění, která jsou nicméně často založena na sociálních stereotypech a obecné zkušenosti spíše než na zkušenosti konkrétního dítěte. To snadno vede k posilování těchto sociálních stereotypů a ke stigmatizaci.
- Koncept individuálního posouzení jako posouzení rizik dále nutí posuzující orgány nekontrolovaně sbírat a sdílet nadměrné množství informací.
- Individuální posouzení je používáno výlučně k informování orgánů o „vhodné intervenci“ proti dítěti. Jedním z nejvýznamnějších omezení využívání individuálního posouzení v oblasti ukládání opatření je ta skutečnost, že ani jeden ze systémů trestní spravedlnosti nepřekračuje limity individuální intervence směrem k více strukturální perspektivě. To platí i pro český a slovenský systém veřejnoprávní ochrany.

²²⁸ Usnesení je dostupné z: <https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/i-detail/rozhodnutie/3c8cc9bf-1974-4928-a80b-341b7fb-2c7d1%3Aba7c0288-73db-4575-9898-89f7988b120e> [cit. 2021-7-21].

IV. Jak pracovat s informacemi v rámci individuálního posouzení

1. Mezinárodněprávní rámec

Právo na respektování soukromého a rodinného života je chráněno řadou mezinárodních lidskoprávních instrumentů (článek 16 CRC, článek 17 ICCPR, článek 8 ECHR).

Podle Pokynů Rady Evropy odkazuje „justice vstřícná k dětem“ k takovým systémům spravedlnosti, které budou garantovat mj. respekt k soukromému a rodinnému životu.²²⁹

Sdílení informací o dítěti mezi profesionály bez souhlasu je zásahem do práva na soukromí/respekt k soukromému životu. Takový zásah může být oprávněný, jedině pokud je odpovídajícím způsobem předvídan zákonem, je nezbytný a přiměřený sledovanému účelu a není diskriminační.²³⁰

Právo dítěte na plný respekt k jeho soukromí během všech stádií řízení je upraveno v článku 40 odst. 2 písm. b) bodu vii) CRC. „Smluvní státy by měly respektovat pravidlo, že slyšení v oblasti spravedlnosti pro děti budou vedena za zavřenými dveřmi. Výjimky z tohoto pravidla by měly být velmi omezené a jasně stanovené zákonem. Pokud je rozsudek vyhlášen veřejně během soudního řízení, neměla by být odhalena identita dítěte. Právo na soukromí dále znamená též to, že by soudní spisy a záznamy o dětech měly být vedeny jako přísně důvěrné a neměly by k nim mít přístup třetí subjekty s výjimkou těch, kdo se přímo podílí na vyšetřování, rozhodování a vynášení rozhodnutí ve věci.“²³¹

2. Právní rámec evropského práva

Právo na respektování soukromého a rodinného života je upraveno v článku 7 Listiny základních práv Evropské unie.

Pravidla zpracování osobních údajů v kontextu systému trestní spravedlnosti jsou dále ukotvena ve směrnici 2016/680 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů příslušnými orgány za účelem prevence, vyšetřování, odhalování či stíhání trestných činů nebo výkonu trestů, o volném pohybu těchto údajů a o zrušení rámcového rozhodnutí Rady 2008/977/SVV.

Směrnice nastavuje pravidla pro zpracování osobních údajů všech osob, včetně dětí, příslušnými orgány za účelem prevence, vyšetřování, odhalování či stíhání trestných činů nebo výkonu trestu (článek 1 směrnice). Mezi osobní údaje chráněné směrnicí patří veškeré informace o identifikované nebo identifikovatelné fyzické osobě a rovněž zvláštní prvky fyzické, fyziologické, genetické, psychické, ekonomické, kulturní nebo společenské identity této fyzické osoby (článek 3 odst. 1).

Členské státy musí podle směrnice zajistit, aby osobní údaje byly (článek 4):

- (a) zpracovány zákonným a korektním způsobem;
- (b) shromažďovány pro určité, výslovně vyjádřené a legitimní účely a nebyly zpracovávány způsobem, který je s těmito účely neslučitelný;
- (c) přiměřené, relevantní a omezené na nezbytný rozsah ve vztahu k účelům, pro které jsou zpracovávány;
- (d) přesné a v případě potřeby aktualizované; musí být přijata veškerá rozumná opatření zajišťující, aby osobní údaje, které jsou nepřesné s přihlédnutím k účelům, pro které jsou zpracovávány, byly bezodkladně vymazány nebo opraveny;
- (e) uchovávány ve formě umožňující identifikaci subjektů údajů po dobu ne delší, než je nezbytné pro účely, pro které jsou zpracovávány;
- (f) zpracovávány způsobem, který zajistí náležité zabezpečení osobních údajů, včetně jejich ochrany pomocí vhodných technických nebo organizačních opatření před neoprávněným či protiprávním zpracováním a před náhodnou ztrátou, zničením nebo poškozením.

Článek 14 dále upravuje právo subjektu údajů na informaci, zda jsou jeho osobní údaje zpracovávány, jakož i právo na přístup k těmto osobním údajům, pokud na daný případ nedopadá některé ze zvláštních omezení (článek 15).

²²⁹ Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem, přijaté 17. listopadu 2010, II. (c).

²³⁰ Viz zprávu vysokého komisaře OSN pro lidská práva, *Právo na soukromí v digitální době*, UN Doc. A/HRC/48/31, 13. září 2021, odst. 9-10.

²³¹ Výbor CRC, *Obecný komentář č. 24 o právech dítěte v systému spravedlnosti pro děti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), odst. 67.

3. Praktické úvahy

3.1 Problémy při podávání informací o dítěti

Obecným fenoménem je, že posuzující orgány neoznačují ve svých zprávách zdroje a podávají informace, které získaly od jiných institucí, například od školy dítěte nebo od jeho lékaře, jako své vlastní informace. Aniž by byly vedeny špatným úmyslem, tento způsob opomenutí ve výsledku zkresluje skutečnost a může vyústit ze zdvojení či znásobování informací v trestním spisu dítěte, což je obzvláště poškozující pro postavení a šance dítěte v trestním řízení, pokud dané informace vypovídají o negativních skutečnostech v jeho životě.

Znásobování informací týkajících se osobnosti dítěte a jeho situace v trestním spisu dítěte, ať již v podobě neuvedení zdrojů či v podobě opakovaného podávání zpráv orgánům činným v trestním řízení, může závažně zkreslit obraz dítěte a jeho situace. Může vyústit ve stigmatizující nálepkování dítěte, které v konečném důsledku může vážným způsobem poškodit jeho hmotná i procesní práva.

3.2 Subjektivita informací

Popsaný problém znásobování informací je dále prohlubován tím, že informace obsažené v konečné zprávě o individuálním posouzení dítěte je vysoce subjektivní a může být založena na osobním antagonismu osoby, která informaci podala, vůči dítěti (například učitele, který má s dítětem špatný vztah).

Advokátka, která nám poskytla rozhovor pro účely přípravy těchto doporučení, poukázala na to, že orgány sociálně-právní ochrany dětí nejsou zvyklé požadovat důkazy, když si vyžadují zprávy od jiných subjektů a osob. Předpokládají, že podané informace jsou pravdivé, zvláště pokud pocházejí z oficiálních míst, jako jsou školy nebo instituce náhradní péče (viz níže).

3.3 Nekritická důvěra v pravdivost informací pocházejících od orgánů veřejné moci a oficiálních institucí

Jak pro český, tak i slovenský systém spravedlnosti pro děti je charakteristická důvěra oficiálních institucí a subjektů v sebe navzájem. Síla této vzájemné důvěry je natolik intenzivní, že zřejmě neumožňuje klást si kritické otázky. Vezmeme-li v úvahu častou subjektivitu informací o dítěti, stejně jako skutečnost, že informace jsou často získané pouze z jednoho zdroje, a to i když jsou následně opakovány v několika zprávách, činí obecná nekritická povaha vzájemné důvěry v pravdivost informací pocházejících od orgánů veřejné moci a dalších oficiálních institucí (jakou je typicky škola) dítě obzvláště zranitelným stát se snadno předmětem nálepkování.

Možné nepříznivé důsledky těchto postupů pro lidská práva dítěte jsou evidentní. Celý systém klade v souladu se sociálně opatrovnickým přístupem nepřiměřený důraz na pohled zástupců orgánů veřejné moci a oficiálních institucí, který je považován za přesvědčivější než pohled samotného dítěte.

3.4 Nedostatečné vymezení rozsahu informací, které mají být zjištěny

Dalším nedostatkem přímo souvisejícím se sociálně opatrovnickým přístupem je skutečnost, že ani český ani slovenský systém spravedlnosti pro děti konkrétně nevymezuje rozsah informací, které by měly být zjištěny pro účely provedení individuálního posouzení dítěte. Kdykoli dítě čelí podezření nebo obvinění z protiprávního jednání, postupují oba systémy tak, aby o dítěti zjistily co nejvíce informací, jak je to jen možné. Advokátka, která nám poskytla rozhovor pro účely přípravy těchto doporučení, zmínila, že orgány sociálně-právní ochrany dětí mohou dítě již znát a mohou mít o něm nějaké informace, přinejmenším z toho důvodu, že se účastnily řízení o péči v souvislosti s rozvodem rodičů dítěte.²³² To ukazuje, že v případě řešení podezření či obvinění dítěte jsou informace, které o dítěti byly shromážděny v minulosti, používány bez jakýchkoli určených omezení a bez jasné souvislosti se současným podezřením či obviněním.

Ačkoliv to nemusí být vždy patrné na první pohled, tento široký přístup ke sběru a sdílení informací o dítěti s sebou může nést vážné riziko stigmatizace a stereotypizace dítěte. Jakákoli informace o negativní zkušenosti dítěte či s dítětem v minulosti může být pochopena jako známka „predelikvence“ a situace dítěte jako taková může být vnímána tak, že dítě nastoupilo cestu „kriminální kariéry“.²³³

²³² V České republice je řízení o úpravě poměrů dítěte nezbytnou podmínkou rozvodu manželství, přičemž orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou v tomto řízení běžně jmenovány kolizními opatrovníky dítěte.

²³³ Toto vyjádření je mj. obsaženo v analýze zpráv o mladistvém připravené Institutem pro kriminologii a sociální prevenci pro Ministerstvo vnitra. Analýza je dostupná z: <https://www.mvcr.cz/clanek/clanek/analiza-zprav-o-mladistvem-vyzadovanych-po-dle-zakona-c-218-2003-sb-o-soudnictvi-nad-mladezi.aspx>.

To stejné lze uvést i ve vztahu k jakékoli negativní informaci o současné situaci dítěte. Vztah mezi negativními informacemi o dítěti a skutečností, že dítě je podezřelé nebo obviněné z protiprávního jednání, není skutečně prověřován.

3.5 Závěry/doporučení

Budeme-li vycházet ze stávající praxe v České republice a na Slovensku, dospějeme k závěru, že práci s informacemi je třeba zlepšit.

Klíčové je nastavit základní standardy práce s informacemi.

- > **Údaje a informace by měly být zpracovávány zákonně a spravedlivě.**
- > **Měly by být sbírány pouze odpovídající a relevantní údaje a informace pro specifický a legitimní účel.**
- > **Vždy by měly být citovány zdroje, jak v individuálním posouzení, tak v dalších oficiálních zprávách.**
- > **Profesionálové by měli být transparentní a odpovědní za to, jaké zdroje a informace používají. Informace by neměly být sdíleny mezi jednotlivými aktéry, ledaže je to nezbytně nutné v rámci daného postupu (princip účelového omezení).**
- > **Dítě a jeho rodiče/jiné osoby oprávněné právně jednat jeho jménem by měli mít přístup k údajům a informacím, které jsou o nich shromažďovány a k individuálnímu posouzení.**

²³² This statement is, inter alia, contained in the analyses of the reports on the individual assessment of the juvenile prepared by the Institute of Criminology and Social Prevention for the Ministry of Interior. The Analysis is available in Czech at: <https://www.mvcr.cz/clanek/clanek/analiza-zprav-o-mladistvem-vyzadovanych-podle-zakona-c-218-2003-sb-o-soudnictvi-nad-mlade-zi.aspx>.

V. Klíčové principy a doporučení

Uplatňování lidskoprávního rámce individuálního posouzení

Individuální posouzení nebylo původně spjato s ideou dítěte jako držitele práv. Původní filozofické pozadí stojící za tímto institutem vnímalo dítě jako objekt a oběť, která potřebuje, aby rozhodnutí byla činěna pro ni, aniž by byly vážně zohledněny její názory.²³⁴

Důležitým principem řízení v systému spravedlnosti pro děti je, že dětem v konfliktu se zákonem by se mělo dostat přinejmenším stejných procesních práv a záruk jako dospělým, má-li i jim být garantováno právo na spravedlivý proces.²³⁵ S ohledem na zvláštní zranitelnost dětí a dopad soudního řízení a jeho výsledků na život dítěte je proto nezbytné provést odpovídající posouzení charakteristik a poměrů dítěte s cílem dostát jeho zvláštním potřebám a chránit jeho procesní práva.

Pokud je posouzení provedeno nezkresleně, je důležitým opatřením pro zajištění účinné účasti dítěte v řízení,²³⁶ určení jeho nejlepšího zájmu, jakož i jeho ochrany před diskriminací, a to především v případě marginalizovaných skupin dětí. Je to klíčový prvek pro zajištění co nejpozitivnější zkušenosti dítěte z průběhu celého řízení,²³⁷ jakož i pro ochranu práv a bezpečí dítěte, posouzení možných rizik a újmy²³⁸ a volbu intervencí, které odpovídají potřebám dítěte a usnadňují jeho reintegraci do společnosti.

Právo dětí na poskytnutí procesních úprav by mělo znamenat, že proces individuálního posouzení by se měl přizpůsobit individuálním potřebám dítěte a žádné dítě by nemělo být vyloučeno z příležitosti se tohoto procesu účastnit z důvodu své zvláštní zranitelnosti.

Individuální posouzení dává příležitost rozkrýt diskriminaci ovlivňující život dítěte, zohlednit nepříznivé zázemí dítěte při uzpůsobení řízení a navrhnout opatření, která dítěti budou moci pomoci v budoucnu.

Větší povědomí o individuálních potřebách a poměrech dítěte by prospělo účinné účasti dítěte i v těchto velmi komplexních a zastrašujících řízeních.

Několik mezinárodních a evropských dokumentů ukotvilo principy a praktické prvky týkající se postupů posouzení individuálních poměrů dítěte v konfliktu se zákonem (více informací viz výše).

Klíčové principy

Klíčovými principy, které je třeba respektovat při provádění individuálního posouzení, jsou:

- nediskriminace;
- účast dítěte a vnímavost vůči dítěti;
- včasnost;
- multidisciplinarita;
- zahrnutí kvalitního profesionálního vzdělávání;
- upřednostňování nejlepšího zájmu dítěte;
- reflexe jakýchkoli zvláštních zranitelností dítěte v průběhu posouzení.

Doporučení

Doporučení pro subjekty zapojené do přípravy, zpracování a implementace/dopadu individuálního posouzení:

1. Doporučení těm, kdo **zpracovávají zprávu o individuálním posouzení** situace dítěte (sociální pracovníci, probační úředníci, či školy či lékaři, pokud neexistuje žádný ústřední orgán, jehož úkolem by bylo shromáždit všechny informace)

²³⁴ Viz, *mutatis mutandis*, Výbor CRC, *Obecný komentář č. 21 o dětech navázaných na ulici*, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), odst. 5.

²³⁵ Stephanie Rap and Ido Weijers, *The Effective Youth Court. Juvenile Justice Procedures in Europe* (The Hague: Eleven, 2014), s. 56.

²³⁶ *S. C. proti Spojenému království*, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15. června 2004, stížnost č. 60958/00, odst. 28 -29.

²³⁷ Fair Trials, *Advancing the Defence Rights of Children Manual for Practitioners* [Příručka pro praktiky k podpoře obhajoby práv dětí], 2018, s. 52.

²³⁸ Penal Reform International, *Protecting children's rights in criminal justice systems: A training manual and reference point for professionals and policymakers* [Ochrana práv dítěte v systémech trestní spravedlnosti: výukový manuál a referenční document pro profesionály a tvůrce politik] (London: Penal Reform International, 2013), s. 41, Dostupné z: <http://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/11/Childrens-rights-training-manual-Final%C2%ADHR.pdf>.

- 1.1 Sociální pracovníci, probační úředníci a další odpovědní profesionálové musí mít na paměti, že klíčovými principy ovládajícími provádění individuálního posouzení jsou **nejlepší zájem dítěte a právo dítěte být slyšeno**. Dítě má právo být slyšeno přímo praktiky, kteří na individuálním posouzení pracují, a na své smysluplné zapojení do tohoto zpracování. Nejlepší zájem dítěte musí být interpretován s náležitým zohledněním vlastních názorů dítěte a musí být posouzen a určen na základě práv dítěte garantovaných CRC.
- 1.2 Sociální pracovníci, probační úředníci a další odpovědní profesionálové musí zajistit, že s dítětem bude zacházeno **bez diskriminace z jakéhokoli důvodu, včetně důvodů uvedených v části 2.1.3 výše**. Od prvního kontaktu dítěte se systémem spravedlnosti pro děti nebo s orgány ochrany dítěte musí být přijata zvláštní opatření proti diskriminaci. Sociální pracovníci, probační úředníci a další odpovědní profesionálové si musí být vědomi možných diskriminačních vzorců, stigmatizace a stereotypů, které ve společnosti panují, a musí se ujistit, že dítě v rámci řízení ani na jeho výstupu nebude diskriminací zasaženo.
- 1.3 Sociální pracovníci, probační úředníci a další odpovědní profesionálové musí **aktivně identifikovat** konkrétní děti a skupiny dětí, které pro uznání a realizaci svých práv mohou potřebovat procesní úpravy. Dětem patřícím k nejzranitelnějším skupinám, jako jsou děti v situaci migrace, LGBTI děti, uprchlíci a žadatelé o azyl, nezletilí bez doprovodu, děti s postižením, děti bez domova a děti navázané na ulici, romské děti a děti v pobytových zařízeních, by měla být věnována zvláštní pozornost.
- 1.4 Sociální pracovníci, probační úředníci a další odpovědní profesionálové by měli usilovat o navázání **pozitivního vztahu** s dítětem založený na respektu k **právům a důstojnosti** dítěte. Měli by jednat s dítětem jako s klíčovým aktérem pro určení jeho potřeb a měli by s dítětem vést dialog. Měli by **pečlivě naslouchat** tomu, co jim dítě říká, a co nejvíce respektovat jeho autentické pohledy. Dítě by mělo být **povzbuzováno** k účasti při provádění individuálního posouzení.
- 1.5 **Údaje a informace** by měly být zpracovávány v souladu se zákonem, spravedlivě a bez předsudků. Interpretace příčin a následků by neměla vycházet ze stereotypů.
- 1.6 Měly by být sbírány pouze údaje a informace nezbytné pro konkrétní a legitimní účel.
- 1.7 **Zdroje** pro individuální posouzení a další oficiální zprávy musí být vždy citovány a musí být uvedeno, že informace byla získána z daného zdroje.
- 1.8 Sociální pracovníci, probační úředníci a další odpovědní profesionálové by měli být transparentní a odpovídat za zdroje a informace, se kterými pracují. Informace by neměly být sdíleny mezi jednotlivými aktéry, ledaže je to nezbytně nutné v rámci daného postupu (princip účelového omezení).
- 1.9 Zpráva o individuálním posouzení musí být pro dítě a jeho rodiče/jiné osoby oprávněné právně jednat jeho jménem dostupná a sociální pracovníci, probační úředníci a další odpovědní profesionálové musí zajistit, že tito budou mít **skutečnou možnost vyjádřit se** k ní a že **jejich vyjádření bude řádně zaznamenáno**.

2. Doporučení těm, kdo mají pravomoc přijmout rozhodnutí vycházející ze shromážděných informací (policie, státní zástupce, soudce – v závislosti na stadiu řízení).
--

- 2.1 Každé dítě by mělo mít **přístup k bezplatné právní pomoci** od nejranějšího kontaktu dítěte se systémem spravedlnosti pro děti, včetně stadia výsledku policí a včetně dětí pod dolní hranicí trestní odpovědnosti.
- 2.2 **Bezplatné právní zastoupení** by mělo být dostupné všem dětem od jejich nejranějšího kontaktu se systémem trestní spravedlnosti.
- 2.3 Policie, státní zástupci a soudci musí zajistit, že každé dítě v konfliktu se zákonem bude mít, od svého nejranějšího kontaktu se systémem trestní spravedlnosti, právo na **bezplatnou pomoc tlumočnicka** při komunikaci s orgány a se svým právníkem. Tlumočení by mělo být chápáno v nejširším slova smyslu jako pojem zahrnující nezbytnou podporu v komunikaci nikoli pouze pro děti, které mluví cizím jazykem či jazykem menšin, ale rovněž pro děti, které mají další zvláštní komunikační potřeby, včetně dětí s postižením. Mělo by zahrnovat tlumočení do znakového jazyka i používání alternativních komunikačních prostředků pro osoby s mentálním nebo psychosociálním postižením.
- 2.4 Policie, státní zástupci a soudci musí ve všech stádiích řízení plně respektovat **nejlepší zájem dítěte** a zacházet s ním s respektem k jeho právům a **lidské důstojnosti**. Při posuzování nejlepšího zájmu musí respektovat přístup založený na právech dítěte a vyvarovat se jakékoli

paternalistické interpretace jeho obsahu.

- 2.5 Dítě má **právo být slyšeno** a právo na smysluplnou účast v řízení. Dítěti musí být dán hlas, prostor, osoba, která mu bude naslouchat, i vliv, má-li být účinným způsobem realizovat své právo být slyšeno v souladu s článkem 12 CRC.
- 2.6 Policie, státní zástupci a soudci musí zajistit, že s dětmi bude zacházeno **bez diskriminace**. Od nejranějšího kontaktu dítěte se systémem trestní spravedlnosti je třeba přijmout zvláštní záruky proti diskriminaci.
- 2.7 **Dětem s postižením** by se mělo dostat a mělo by jim být umožněno využívat jakýkoli způsob komunikace, který je nezbytný pro to, aby jim usnadnil vyjádření jejich názoru.
- 2.8 Policie, státní zástupci a soudci musí ověřovat, že u všech informací v individuálním posouzení je **řádně uveden zdroj**. V pochybnostech mají povinnost ověřit informaci přímo u zdroje.
- 2.9 Policie, státní zástupci a soudci musí zabezpečit, že informace obsažené v individuálním posouzení **budou mít dopad na řízení** v podobě procesních úprav. Musí zajistit, že individuální plány a přání, stejně jako výzvy, kterým dotčené děti čelí, budou zohledněny a napomohou tomu, aby řízení probíhalo způsobem, který k dětem bude vstřícný.
- 2.10 Státní zástupci a soudci by měli zajistit, že děti budou mít v řízení **přístup k odklonům**. Odklony by měly být dostupné v systému spravedlnosti pro děti jak pro děti pod dolní věkovou hranici, tak i pro trestně odpovědné děti. Přístup k odklonům by se neměl omezovat pouze na méně závažné protiprávní činy, nýbrž odklony by měly být dostupné i v případě závažných protiprávních činů, je-li to vhodné.

3. Doporučení těm, jejichž úkolem je **hájit dítě** (právníci)

Tato doporučení lze široce uplatnit též na další subjekty, které zastupují zájmy dítěte (jako jsou zákonní zástupci či opatrovníci dítěte či sociální pracovníci).

- 3.1 Právníci musí zajistit, že při provádění individuálního posouzení bude předním hlediskem **nejlepší zájem dítěte**. Právníci musí s dítětem zacházet s respektem k jeho **lidské důstojnosti**. Právníci musí s dítětem konzultovat způsob, jakým jej bude zastupovat, a musí respektovat jeho názory v souladu s jeho rozvíjejícími se schopnostmi.
- 3.2 Právníci musí zajistit, že v průběhu zpracování individuálního posouzení i při jeho používání bude respektováno **právo dítěte být slyšeno** a na participaci. Dítě má právo být slyšeno přímo všemi profesionály, kteří se na individuálním posouzení podílejí, jakož i právo se smysluplným způsobem podílet na jeho zpracování.
- 3.3 Právníci musí zajistit, že dítě bude mít **právo přechíst** si zprávu o svém individuálním posouzení a **vyjádřit se k ní**, a že jeho vyjádření budou odpovídajícím způsobem zaznamenány.
- 3.4 Právníci musí zajistit, že dítě **nebude diskriminováno**. Právníci si musí být vědomi možných diskriminačních vzorců, stigmatizace a stereotypizace a musí se ujistit, že řízení není zatíženo diskriminačními dopady na dítě.
- 3.5 Právníci musí zvážit, zda dítě bude potřebovat nějakou procesní úpravu vycházející z jeho individuálních práv a potřeb. Zvláštní pozornost musí být věnována nejzranitelnějším dětem, jako jsou děti v situaci migrace, uprchlíci a žadatelé o azyl, nezletilí bez doprovodu, děti s postižením, děti bez domova a děti navázané na ulici, romské děti a děti v pobytových zařízeních.
- 3.6 Právníci by měly podporovat přístup dětí k odklonům. Odklony by měly být v systému spravedlnosti pro děti přístupné jak dětem ve věku pod dolní věkovou hranici trestní odpovědnosti, tak i trestně odpovědným dětem. Přístup k odklonům by se neměl omezovat na méně závažné protiprávní činy, ale měl by být dostupný i v případě závažných protiprávních činů, je-li to vhodné.
- 3.7 Právníci musí zajistit, že dítěti bude k dispozici **profesionální tlumočník** při všech setkáních s právníkem či jinými profesionály nebo orgány, bude-li to dítě potřebovat. Tlumočení by mělo být chápáno v nejširším slova smyslu jako pojem zahrnující nezbytnou podporu v komunikaci nikoli pouze pro děti, které mluví cizím jazykem či jazykem menšin, ale rovněž pro děti, které mají další zvláštní komunikační potřeby, včetně dětí s postižením. Mělo by zahrnovat tlumočení do znakového jazyka i používání alternativních komunikačních prostředků pro osoby s mentálním nebo psychosociálním postižením.

PRÁVA DĚTÍ *

v kontaktu s trestní justicí a hlavně ve vztahu k individuálnímu posouzení

* mladších 18 let

Práva dětí v trestním řízení

V tomto letáku si vám dovolíme vykat, i když to pro vás může být nezvyklé. Chceme tím především vyjádřit, že Vás považujeme za rovnocenné partnery.

Úřední jednání jsou vždy plné pojmů, které pro vás mohou být nové. Proto se vám v tomto letáku snažíme jednoduše vysvětlit, na co máte právo. Ale nebojte se ptát, pokud něčemu nebude rozumět.

▶ Každý člověk má práva, nezáleží na tom, kolik je mu let.

Tato práva tedy platí jak pro děti ve věku 15-18 let, kteří jsou trestně odpovědní, tak i pro děti mladší 15ti let, kteří ještě trestně odpovědní nejsou.

Svá práva máte a můžete využít, i když s vámi mluví někdo od policie, státní zástupce či zástupkyně, soudce či soudkyně, anebo třeba i sociální pracovník či pracovnice z úřadu či probační úředník či úřednice.

NĚKTERÁ PRÁVA, CO BYSTE MOHL/A CHTÍT VYUŽÍT JSOU TATO:

- ▶ **MÁTE PRÁVO** být slyšen/a a aktivně se řízení účastnit, máte právo říct svůj názor, který by měl být brán vážně.
- ▶ **MÁTE PRÁVO** nevypovídat (to znamená, že nemusíte mluvit o věcech, o kterých mluvit nechcete – třeba když je to pro vás moc náročné nebo máte pocit, že byste tím ohrozil/a někoho z blízkých – mámu, tátu, sourozence, kamaráda, anebo jinou blízkou osobu apod.).
- ▶ **MÁTE PRÁVO** na informace o trestním řízení/řízení o činu jinak trestném – tedy informace o tom, co vás čeká v průběhu řízení. Nebojte se zeptat na cokoli, co byste chtěl/a o řízení vědět.

► **MÁTE PRÁVO** být zastoupen/a právníkem či právníčkou (advokátem či advokátkou), a to od prvního kontaktu s policií.

- **Právník/právníčka je velmi důležitý/á při výsledku na policii:** právník či právníčka vám může radit a pomoci v průběhu celého zjišťování, jestli jste spáchal/a trestný čin, aby vaše práva byla chráněna.
- **Pokud je vám méně než 15 let,** musíte policistům připomenout své právo mít právníka či právníčku. S jeho výběrem vám mohou pomoci rodiče nebo jiná osoba, které důvěřujete. .
- **Pokud je vám víc než 15 let,** policisté Vám právníka musí zajistit. Jedná se o tzv. obhájce či obhájkyňi. Můžete si ho či ji sám/sama vybrat. Pokud to neuděláte, vybere ho či ji soud (takže pokud žádného či žádnou neznáte, nemáte vlastního či vlastní nebo nevíte jakého či jakou vybrat, můžete to nechat na soudu).

NEBOJTE SE OZVAT SE - Nebojte se ozvat se – ptát se můžete na cokoli, čemu nerozumíte. Nebojte se, nemůžete se zeptat na hloupost... Naopak, váš hlas a vaše zapojení je důležité, a ani státnímu zástupci či státní zástupkyni ani soudu rozhodně nejde o to rozhodnout bez vás. Navíc tak můžete ovlivnit, jak dopadne celé řízení. Není tedy dobré čekat, že se to vyřeší samo a že to nějak dopadne. Samozřejmě se můžete rozhodnout udělat to tak, ale když budete pasivní, bude se rozhodovat bez vás a nebudete mít vliv na to, jak se nakonec rozhodne a jaké opatření vám bude uloženo.

Je jasné, že nemusíte mít přesnou představu o tom, jak se zapojit, ale s tím Vám může pomoci:

- právník či právníčka
- rodiče
- někdo z Vašeho okolí, komu důvěřujete
- sociální pracovník či pracovnice (ať již kurátor či kurátorka – „ospodák“ či „ospodačka“, tak jakýkoliv jiný/á, kterého znáte, např. z nějakého „nízkooprávně“ nebo podobné služby)

Individuální posouzení

- Během řízení, nejčastěji hned na začátku, se o vás vypracovává tzv. **individuální posouzení** – vypracovává ho ve spolupráci s vámi ho nejčastěji sociální pracovník či pracovnice z úřadu (kurátor či kurátorka – „ospodák“ či „ospodačka“).
- Individuální posouzení pomáhá těm, kteří budou ve vašem případě rozhodovat (státní zástupce či zástupkyně, soudce či soudkyně), Vás poznat. V případě, že dospějí k závěru, že jste nějaký

nezákonný čin opravdu spáchal/a, pak mohou vymyslet opatření co nejvíce “na míru” (to znamená, aby pro Vás bylo co nejvíc v pohodě). Pořád se ovšem jedná o opatření, takže řešení Vašeho případu nemusí být podle toho, jak byste si představoval/a. Přesto však může být takové, aby vám co nejméně bránilo v tom, co rád/a děláte, nebo například ve studiu školy, o kterou byste měl/a zájem.

► Účelem individuálního posouzení není vyšetřovat ani trestat, ale spíše Vám pomoci a dát Vám prostor mluvit o tom, jak to vidíte vy. Nejde v něm tolik o to, co se stalo – to totiž vyšetřuje policie. Nemusíte se bát s kurátorem otevřeně mluvit o tom:

- jaké máte plány do budoucna, např. jestli plánujete jít někam na školu a kam. Důležité jsou i vaše další očekávání a sny.
- co vás baví a zajímá. Nemusí se přitom jednat o nějaký oficiální koníček, např. že chodíte do nějakého sportovního klubu či nějakého kroužku. Důležité je, co vám dělá radost.
- s čím máte problémy, co vás štve, nebo z čeho máte obavy.

► Důležité je věnovat se i tomu, co byste potřeboval/a při kontaktu s policií, státním zástupcem či zástupkyní nebo se soudcem či soudkyní. To můžete říct kurátorovi či kurátorce anebo přímo policii, státnímu zástupci či zástupkyni anebo soudci či soudkyni. Nebojte se mluvit o tom, z čeho máte obavy, nebo čemu nerozumíte, a co byste potřeboval/a a pro to, abyste se v tom všem cítil/a lépe. Policie, státní zástupce či zástupkyně nebo soud vám sice nemůžou vyjít vstříc ve všem, ale vždycky je dobré se zeptat, zda by to šlo. Možná půjde o něco, co nebude vůbec problém splnit a může vám to pomoci cítit se ve složité situaci alespoň trochu lépe. Můžete například potřebovat zajistit, aby vás doprovázel někdo blízký. Policie, státní zástupce či zástupkyně nebo soud vám třeba budou moci vyjít vstříc, alespoň v určité míře. Nic z uvedeného však neznamená, že byste byl/a nucen/a mluvit i o tom, o čem byste raději mlčel/a. V žádném případě se neciňte nucen/a mluvit o čemkoli, co je Vám nepříjemné prozrazovat.

PRÁVNÍ PRÁVA

► Kurátor či kurátorka si o vás bude taky většinou shánět ještě další zprávy, např. ze školy, nebo od lékaře. Potřebuje totiž soudu podat co nejpřesnější zprávu o tom, jak se vám daří, aby se dalo rozhodnout správně. Když budete do celého procesu zapojen/á, nebude muset zjišťovat tolik, jako kdybyste nespolupracoval/a. Máte samozřejmě právo si přečíst kurátorovu či kurátorkinu zprávu (a to, i když se nezapojíte nebo nespolupracujete) a máte právo se vyjádřit k tomu, co je v ní napsané. To, co ke zprávě řeknete, by měl/a kurátor či kurátorka ve zprávě zaznamenat. Pokud to neudělá, můžete svůj pohled uvést policii, státnímu zástupci či zástupkyni nebo soudu – s tím vám pomůže právník či právníčka, rodič, nebo třeba sociální pracovník či pracovnice.

Slovníček pojmů

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST: je od 15 let a znamená, že za nezákonné věci, které člověk spáchá může být souzen a poslán do vězení. I děti mladší 15 let za své nezákonné činy odpovídají a mohou se kvůli nim dostat až před soud. Nemohou však být poslány do vězení.

TRESTNÍ ŘÍZENÍ: je postup řešení trestného činu, tedy od vyšetření toho, že byl spáchán a kým až po rozsudek soudu. U dětí mladších 15 let se řízení před soudem říká "řízení o činu jinak trestném".

PRÁVNÍK ČI PRÁVNÍČKA (NEBO ADVOKÁT ČI ADVOKÁTKA NEBO OBHÁJCE ČI OBHÁJKYNĚ): v tomto textu je tím myšlen člověk, který zastupuje osobu podezřelou ze spáchání protiprávního činu. Vyzná se v zákonech a jeho úlohou je chránit práva osoby, kterou zastupuje.

STÁTNÍ ZÁSTUPCE ČI ZÁSTUPKYNĚ: zastupuje stát, protože trestné činy jsou obecně považovány jako provinění proti veřejnosti a tedy státu. Dohlíží na to, jestli policie postupuje správně, v některých případech rozhoduje o tom, že případ nepůjde před soud, jinak soudu navrhuje, jaké opatření by člověku mělo být uloženo.

SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK ČI PRACOVNICE Z ÚŘADU (NEBO KURÁTOR ČI KURÁTORKA, „OSPOĐÁK“ ČI „OSPOĐAČKA“):

pracovník či pracovnice tzv. „sociálky“, tedy orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Sociální pracovník či pracovnice z úřadu bývá přítomen či přítomna např. u vašeho výslechu, jiných úkonů, kterých se účastníte na policii, anebo u soudního řízení. Většinou to bývá právě on či ona, kdo o vás pro státního zástupce či zástupkyni nebo soud vypracovává zprávu. Z tohoto důvodu se s vámi bude chtít setkat samostatně a promluvit si. Jeho či její úkolem není vyšetřovat, co se stalo, zajímá se spíše o to, jak žijete, co vás baví, co byste potřeboval/a apod.

PROBAČNÍ ÚŘEDNÍK ČI ÚŘEDNICE (PRACOVNÍK ČI PRACOVNICE PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY): Jeho či její role je jiná před rozhodnutím soudu a po rozhodnutí. Před rozhodnutím soudu vás může zkusit kontaktovat s nabídkou spolupráce, anebo i vy můžete zkusit kontaktovat ho či jí (stím vám mohou pomoci rodiče, nebo třeba právník či právníčka, anebo sociální pracovník či pracovnice z „nizkoprahu“ apod.). Pokud byste se nezákonného činu opravdu dopustil/a a litoval/a toho, může vám pomoci hledat způsoby, jak napravit, co se stalo. Někdy může dojít i k setkání s obětí, ale jedině, pokud byste s tím vy i oběť souhlasili (tzv. mediaci). Anebo může dojít k probrání toho, co dál, v rámci společného setkání i s vašimi rodiči apod. (tzv. restorativní skupinové konference). Po rozhodnutí soudu je pak probační úředník či úřednice často

ten či ta, kdo má dohlížet na to, jak se vám daří plnit uložené povinnosti nebo omezení. Současně je to ale i člověk, který vám může pomoci a poradit s tím, co aktuálně řešíte, např. ve škole, v rodině, při hledání zaměstnání apod.

OPATŘENÍ – opatření je souhrnné označení pro povinnosti nebo omezení, které vám může soud uložit, pokud shledá, že jste se nezákonného jednání skutečně dopustil/a. Opatření může vypadat velmi různě – může vám být např. uložena povinnost bydlet s rodiči, jednorázově nebo ve splátkách zaplatit přiměřenou peněžitou částku, podrobit se určitému programu pro děti a mládež, pravidelně docházet za probačním úředníkem či úřednicí (tzv. probační dohled), ale např. i povinnost setrvat v dětském domově se školou nebo výchovném ústavu, či ve vězení (v případě mladistvých starších 15 let). Některá opatření lze v případě mladistvých starších 15 let uložit ještě před rozhodnutím soudu, ale jedině, pokud s tím sami souhlasí. Jedná se o taková opatření, která nespočívají v umístění do ústavu nebo do vězení. Jinak je třeba, aby o opatření vždy rozhodl soud. Proti jeho rozhodnutí se lze bránit tzv. opravnými prostředky (odvoláním) k nadřízenému soudu. Odvolání vám může pomoci napsat právník, anebo jiná osoba, které důvěřujete.

Tento leták byl vytvořen v rámci mezinárodního projektu *Procedural Rights for All Children in jusTICE (PRACTICE)* [Procesní práva pro všechny děti v systému trestní spravedlnosti] ve spolupráci s *International Commission of Jurists-European Institutions*.

Tento leták je financován z programu Evropské unie Práva, rovnost a občanství (2014-2020). Obsah tohoto letáku vyjadřuje pouze názory jeho autorů, kteří též odpovídají za jeho obsah. Evropská komise nenesе žádnou odpovědnost za použití informací uvedených v tomto letáku.

Commission Members

December 2021 (for an updated list, please visit www.icj.org/commission)

President:

Prof. Robert Goldman, United States

Vice-Presidents:

Prof. Carlos Ayala, Venezuela

Justice Radmila Dragicevic-Dicic, Serbia

Executive Committee:

Justice Sir Nicolas Bratza, UK

Dame Silvia Cartwright, New Zealand

(Chair) Ms Roberta Clarke, Barbados-Canada

Mr. Shawan Jabarin, Palestine

Ms Hina Jilani, Pakistan

Justice Sanji Monageng, Botswana

Mr Belisário dos Santos Júnior, Brazil

Other Commission Members:

Professor Kyong-Wahn Ahn, Republic of Korea

Justice Chinara Aidarbekova, Kyrgyzstan

Justice Adolfo Azcuna, Philippines

Ms Hadeel Abdel Aziz, Jordan

Mr Reed Brody, United States

Justice Azhar Cachalia, South Africa

Prof. Miguel Carbonell, Mexico

Justice Moses Chinhengo, Zimbabwe

Prof. Sarah Cleveland, United States

Justice Martine Comte, France

Mr Marzen Darwish, Syria

Mr Gamal Eid, Egypt

Mr Roberto Garretón, Chile

Ms Nahla Haidar El Addal, Lebanon

Prof. Michelo Hansungule, Zambia

Ms Gulnora Ishankanova, Uzbekistan

Ms Imrana Jalal, Fiji

Justice Kalthoum Kennou, Tunisia

Ms Jamesina Essie L. King, Sierra Leone

Prof. César Landa, Peru

Justice Ketil Lund, Norway

Justice Qinisile Mabuza, Swaziland

Justice José Antonio Martín Pallín, Spain

Prof. Juan Méndez, Argentina

Justice Charles Mkandawire, Malawi

Justice Yvonne Mokgoro, South Africa

Justice Tamara Morschakova, Russia

Justice Willly Mutunga, Kenya

Justice Egbert Myjer, Netherlands

Justice John Lawrence O'Meally, Australia

Ms Mikiko Otani, Japan

Justice Fatsah Ouguergouz, Algeria

Dr Jarna Petman, Finland

Prof. Mónica Pinto, Argentina

Prof. Victor Rodriguez Rescia, Costa Rica

Mr Alejandro Salinas Rivera, Chile

Prof. Marco Sassoli, Italy-Switzerland

Mr Michael Sfard, Israel

Justice Ajit Prakash Shah, India

Justice Kalyan Shrestha, Nepal

Ms Ambiga Sreenevasan, Malaysia

Justice Marwan Tashani, Libya

Mr Wilder Tayler, Uruguay

Justice Philippe Texier, France

Justice Lillian Tibatemwa-Ekirikubinza, Uganda

Justice Stefan Trechsel, Switzerland

Prof. Rodrigo Uprimny Yepes, Colombia

